

Anul XXI
nr.3-4
(235-236)
martie
- aprilie
2015

Contrafort

Revistă de literatură și dialog intelectual

ISSN 1857-1603

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Editor: Fundația Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

Apare lunar la Chișinău. Fondată în 1994
<http://www.contrafort.md>
E-mail: contrafort@moldnet.md

Norman Manea la Universitatea de Stat din Chișinău

Secvențe de la întâlnirea cu studenții și profesorii

Norman Manea pe treptele Facultății de Litere
a Universității de Stat din Chișinău

- Maria Șleahțișchi, „Romanul generației 80” - cronică de Mircea V. Ciobanu
- Andrei Oișteanu: „Religie, politică și mit. Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu” - comentariu de Alexandru-Florin Platon
- „O apologie a singurătății” de Alex Cosmescu
- „Fata de la marginea vieții” de Mircea Cărtărescu
- Marcel Gherman: „Mireasa centaurului: incursiune în proza fantastică” (II)
- Vladimir Bulat despre dialogul tradițiilor
- Literatura germană contemporană: Günter Grass și W.G. Sebald

**Festivalul Internațional
Primăvara Europeană a Poeților
Ediția a V-a. Chișinău, 6-9 mai 2015
Supliment „Contrafort”**

De-ale vieții, „De-ale viețuitoarelor”

A mestecul. A privi în amestecul de viață și cărți este cum ai privi într-o apă tulbure străpunsă arareori de razele soarelui. Pare o muncă ingrătă, dar înțelepții latini spuneau că scrisul are calitatea (dar și riscul) de a rămâne, de a hașura cu albul impresiilor și atitudinilor paginile întunecate ale timpului. Gestul poate părea la fel de gratuit, dar, recitit și

de
Maria Șlehtițchi

resemnificat de alte împrejurări, s-ar putea să prindă sensul cel adevărat. Azi, privind lumea și prezentul ei, îți vine să exclami: Ce mi-s cărțile când viața-i plină de fantasmă, iluzii și fantasmagorii? Scena zilei este invadată de precupeți, care propun imagini – negociate la preț bun –, construcții virtuale ce nu au adesea nimic în comun cu realitatea. Suntem o populație hrănită de la tv și din ieslea net-ului cu gogoși, brașoave și truculețe, ambalate în libertatea de expresie, mânăuită abil din culisele politicului. Ne hrănim cu fabricatele forma(deforma)-torilor de opinie, ale tehnicienilor de PR. Noua meserie este chiar la mare căutare. Într-un timp record, aproape peste noapte, o armată de bloggeri și postaci, pe bani buni, fac sau desfac imaginea oricui vrea sacul cu bani al comanditarului. Aceștia își slujesc deontologic nu meseria, ci banul. Și totuși, câte ceva se schimbă în formele de manipulare a cititorilor de site-uri și rețele de socializare: au început să se rărească postările idolatre sau lătrătoare (după caz, conform comenzilor) ale anonimilor sau porecliștilor. Lumea s-a plictisit de ei. Marfa asta nu mai are căutare, precum nu mai sunt întrebați comentatorii politici cu discursurile lor sforăitoare. Cine îi mai crede, după ce s-au angajat de bunăvoie la corvoada manipulării? Mulți dintre ei venind din societatea civilă (vai! coruptă și ea, sărmana, cochetă și ea, că „mai nu vrea, mai se lasă”), comentând pentru pomană – ici un

post în guvern, colo o funcție de moderator tv – pe bani buni, legitimații, legitimând panorama prezentului. Și pe 27 aprilie, în aerul sărbătorii naționale, peste deziluziile moldovenilor, peste găurile negre din sistemul bancar, peste transhumanța politicului din locurile aride și pustiite de arșița vanității spre alte promisiuni mănoase (ah! cum nu poate trăi omul fără idoli), s-au arborat cei douăzeci și cinci de ani ai tricolorului. Drapelele fâlfaie cât mai sus, fâlfaie cât mai multe, fâlfaie cât mai mari! Fâlfaie peste regretele și așteptările naive ale romanticii de acum un pătrar de veac, peste sate părăsite și familii care și-au irosit viața pe drumuri, peste deznădejdea recentă a celor rămași fără bani, fără încredere, fără visuri. Mesajele factorilor europeni sunt pline de încurajare – pe ce s-o fi bizuind? Europeanii ne iubesc în continuare, nu ne lasă, au făcut și ei ca și noi investiții emoționale. Deși ne mai dau din deget, ne mai bat obrazul, vinurile de la Cricova își fac efectul. De bună seamă, avem vinuri bune – un elixir făcător de minuni pentru sporirea credibilității și atragerea fluxurilor de bani în RM. De mâine – altă bucurie: intrăm în campanie electorală pentru alegeri locale. Surlile și țambalele sunt pregătite, dar cine le va mai asculta, cine va intra în horă, pe cine vor mai „învârti” la vatra jocului politic și cum? Cu toate acestea, viața se mișcă-nainte pe spirala timpului și din amestecul sumbru de întrebări fără răspuns răsar câteva certitudini pline de lumină: se nasc copii și se scrie poezie. Avem șanse!

De-ale viețuitoarelor este titlul volumului de poezie al Aureliei Borzin, publicat, în 2014, la Editura bucureșteană Vinea. Poezia română dintre Prut și Nistru trăiește un adevărat reviriment artistic. Se scrie bine. E o poezie competitivă, ce poate face cinstire oricărei antologii de poezie europeană contemporană. Autoarea debuta cu volumul *Nesomn pentru dementi* (Prut Internațional, 2003), după care au urmat încă două cărți: *Pansamente* (Cartier, 2007) și *Chișinăul ca o tabletă de ciocolată* (Vinea, 2010). Eul liric al celui de-al patrulea volum trăiește experiențe inedite, de aceea stările acestui personaj par nespecifice oarecum modulului de a înțelege tradițional natura poeziei. Cartea *De-ale viețuitoarelor* este plină de lumină, de bucuria dragostei, de miracolul iubirii și al procreării. Se spune, de obicei, și le-am spus și eu studenților, că poezia se scrie din suferință. Cartea Aureliei Borzin mi-a combătut afirmația. Ea combate ceea ce se considera într-o cântă „regulă a poeziei”. Poeta construiește prin tematica femininului o adevărată poetică a înmuguririi erotice și expansiunii conjugale, tema fiind desăfu-

rată în câteva ipostaze esențiale: cea a maternității, a virilității, a cuplului, a nașterii și a împlinirii. Totodată, dincolo de aceste noduri tematice, proprii poeziei erotice în general, găsim aici inventarea unei noi poetici – *poetica stihialului uman*. Aurelia Borzin se întoarce spre începuturi, spre miracolul și frumusețea condiției primare a omului – cea de viețuitoare, așezată printre celelalte ființe în chiar miezul a ceea ce numim și ce este de fapt viața. Forțele stihiale dând sens vitalității umane, scot în evidență frumusețea instinctului, a trupului, a structurii somatice și a reflexelor fiziologice. Poeta își scrie cartea precum ar respira: firesc, dezinhibat. Unii ar putea spune că scrisul ei conține un grad de exhibiție. Cert este însă că autoarei nu-i scapă discursul de sub control, totul fiind convertit – chiar dacă nota confesivă, diaristică marchează stilistica textelor – în conceptul elevat al poeziei de atmosferă. Manifestarea stihia-

lului constituie nucleul poetic central, care iradiază într-o rețea de semne distribuite într-o construcție lirică plină de frumuseți. Stihia laptelui matern, bunăoară, se dezlănțuie și pune stăpânire peste tot. Deși poeta nu a abandonat definitiv instrumentele poeticii contemporane, ea a fracturat clișeele, întemeindu-și discursul liric pe o „poetică răsturnată”. Biblioteca, cea care a servit liricii postmoderniste drept matrice conceptuală și sursă a jocurilor intertextuale, devine aici pretext al aventurii erotice și, ulterior, al „pactului” conjugal. Poezia se întoarce spre viață. Cum spuneam, Aurelia Borzin a reasezat ființa umană în șirul viețuitoarelor, inventând o poetică a naturii primare îndrăgostite, a naturii care procrează și a naturii care perpetuează rațiunea de a fi a vieții.

28 aprilie 2015

Dublu triumf românesc la Festivalul de la Linz

Un film din ROMANIA („Autoportretul unei fete cuminiți”, regie Ana Lungu) și altul din Republica MOLDOVA („Ce lume minunată”, regie Anatol Durbală) au triumfat la „Crossing Europe Film Festival-Best Fiction Film 2015”.

„Autoportretul unei fete cuminiți” a câștigat, ex-aequo, alături de „Varvari” („Barbarii”), coproducție (Serbia, Muntenegru, Slovenia), regie Ivan Ikic, trofeul celui mai bun film de ficțiune, în valoare de 10 000 de euro.

Filmul basarabean „Ce lume minunată”, despre care am scris în revista *Contrafort*, nr.9-10/2015 (<http://bit.ly/1JUJFBF>), a obținut Premiul publicului, în valoare de 1 000 de euro.

Din declarațiile laureatilor pentru postul de radio „Europa Liberă”.

Ana Lungu: „Filmul („Autoportretul unei fete cuminiți”) este într-un fel o poveste de maturizare întârziată; personajul principal, Cristiana, are peste 30 de ani, studiază pentru un doctorat în inginerie seismică și își petrece timpul, pe lângă studiu, în discuțiile cu prietenii, în întâlnirile cu un bărbat cu care are o relație amoroasă și viața de zi cu zi alături de fa-

milie, prieteni ș.a.m.d. Mi-am propus mai degrabă să prezint un personaj, nu am urmărit o poveste în sensul clasic dramaturgic. Mai degrabă am vrut să prezint momente, să surprind felii

de viață din viața acestui personaj...”

Anatol Durbală: „Pentru mine, ca autor de scenariu și ca regizor, acest film („Ce lume minunată”) nu este doar despre 7 aprilie. Eu consider că fiara din noi, care s-a dezlănțuit în unii dintre tineri și în unii polițiști nu este o fiară apărută, hrănită și dezlănțuită doar în acea noapte. Eu cred că lucrurile sunt mult mai profunde și această fiară este acumulată în noi de secole, în oamenii care trăiesc pe această bucățică de pământ. Acest 7 aprilie a fost doar o circumstanță dramatică în care caracterele s-au manifestat, și-au spus cuvântul”.

Directorul Festivalului, Christine Dollhofer, a declarat că evenimentul a adunat o audiență record, de aproape 22 000 de vizitatori. Următoarea ediție a Festivalului Crossing Europe Film Festival Linz va avea loc între 21-26 aprilie 2016.

(Contrafort)

Acest număr este realizat în cadrul proiectului „Susținerea și promovarea literaturii originale din Republica Moldova în revista „Contrafort” pe parcursul anului 2015”, finanțat de Ministerul Culturii al Republicii Moldova

Contrafort

Editori:

* **Fundația Culturală Contrafort**
* **Cu sprijinul Institutului Cultural Român**

Director: **Vasile Gârnet**

Redactor-șef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociați:

Grigore Chipere, Nicolae Spătaru,
Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat,
Lucreția Bărlădeanu, Iulian Ciocan,
Constantin Cheianu

Procesare computerizată:

Vitalie Stelea

Secretar de redacție: Ana Druță

Corector: Aleutina Saragia

Adresa pentru corespondență:

**2012, Chișinău,
Bd Ștefan cel Mare, 134,
Oficiul poștal 12,
Căsuța poștală nr. 155**

Sediul redacției *Contrafort*:

str. 31 august nr. 98,
Chișinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: <http://www.contrafort.md>

Publicație înregistrată la Ministerul
Justiției al Republicii Moldova la 5 mai
1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor și ilustrațiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacției.

Revista așteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate și integral. Materialele nu trebuie să depășească 7 000 de semne (cu spații) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează și nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conținutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

Invităm autorii din Basarabia și România să expedieze pe **adresa pentru corespondență** a redacției exemplare din cărțile nou-apărute, pentru a fi prezentate și recenzate. Invitația este valabilă și pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:

6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar offset.

Tiraj: 800 ex.

Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la I.S. „Combinatul Poligrafic din Chișinău”, str. Mitropolit Petru Movilă nr. 35, mun. Chișinău. MD-2004

Tel. 022 23 32 05.

Com. 50517

Primarii, „plămânii orașului” și Aleea Clasicilor

Campania electorală pentru postul de primar general al Chișinăului a aliniat o galerie de candidați care reprezintă diversitatea locuitorilor urbei și a opțiunilor lor politice. Personaje

de
Vasile Gârnet

vechi, rutinate, care au tot defilat pe scena politică și a administrației publice în ultimii ani, precum și oameni noi, susținuți de partide sau pe cont propriu, care promit să facă din Chișinău „o capitală cu adevărat europeană”.

Primarul în exercițiu, Dorin Chirtoacă, simbolul schimbării din 2007 și bun patriot în declarații (dar cel mai credibil patriotism pentru un primar e un oraș exemplar), încearcă să câștige un al treilea mandat. Nu-i va fi ușor. Chișinăul nu s-a schimbat mult în bine pe durata mandatelor sale. Demolările clădirilor istorice, distrugerea spațiilor verzi, proliferarea construcțiilor neautorizate – niște apendice monstruoase, de mahala, la blocurile de tip sovietic – au continuat. A fost compromisă și ideea mansardelor, menită să cosmetizeze aspectul vechi, hidos, sovietic al clădirilor din Chișinău. Fără a se fi făcut studii serioase privind structura de rezistență a blocurilor, licența de a construi mansarde a fost dată unor firme impotoare, care urmăreau câștigul și nu le păsa de dezastrul și tragediile pe care le pot provoca prin amatorismul lor (vezi incendiul de la Botanica).

Transportul public, pentru cineva care încearcă să se deplaseze prin oraș la ore de vârf, e greu de suportat. Comedia microbuzelor care și-au schimbat aproape în fiecare lună traseele prin oraș, microbuze rablagite, unele dintre ele absolut improprii pentru transportul de pasageri, este o altă pată pe chipul urbei.

Am stăruit mai mult asupra primarului în exercițiu, pentru că ceilalți candidați, cu unele excepții, sunt promisiuni și mai devastatoare pentru viitorul Chișinăului. Zinaida Greceanii, înscrisă acum în cursa pentru primărie sub un alt steag, cel al socialiștilor prieteni cu Moscova, nu ne poate promite decât nesfârșite sărbători „maslenița”, concerte de ziua victoriei so-

vietice, în care să avem grijă să nu-i smulgă vântul peruca lui Iosif Kobzon – mereu tânăr și prezent pretutindeni în fostele colonii sovietice –, și, probabil, contracte preferințiale pentru firmele din Federația Rusă. Reportajul video cu Zinaida Greceanii, accesibil pentru oricine vrea să se informeze, în care aceasta amenință că va pune mitraliera pe cei ce demonstrează împotriva regimului comunist (atunci „Zina-Carabina” era în tabăra lui Voronin), ar trebui să-i taie orice intenție de a ne mai administra destinele, de data aceasta din postura de primar. Sunt fapte, ar trebui să existe o grilă a unor asemenea fapte și pentru basarabeni, pe care, dacă le faci, te compromiți definitiv.

Candidatul PCRM, Vasile Chirtoca, este multimilionar, a prosperat pe timpul guvernării comuniste, dar și din afacerile profitabile cu statul de după 2009 (firmele sale furnizează mașini pentru Parlament, Președinție, Curtea de Conturi, Procuratura Generală, Serviciul Vamal, Ministerul Muncii și alte instituții). Vasile Chirtoca intră în campanie cu mulți bani, iar candidatura din partea comuniștilor reprezintă, afirmă unii comentatori, și un business-proiect menit să redreseze situația financiară a partidului condus de generalul Voronin. Voronin care, așa cum bine știm, s-a angajat cu forțe proaspete într-o nouă campanie de integrare europeană a Moldovei, după ce le-a compromis pe celelalte. Alegătorii din Chișinău ar trebui să-și amintească de

Librăria Cărturești - Carusel

scandalul „Škoda”, de acum un deceniu, în care au fost implicate firmele lui Vasile Chirtoca. Atunci a fost intimidată redacția ziarului „Timpul”, iar reporterul Alina Anghel a fost agresată în stradă, lovită cu ranga pentru că publicase articole de investigație privind tranzacțiile ilegale cu bani publici dintre Cancelaria de Stat și Compania „Daac-Hermes”, proprietar Chirtoca.

Candidatura lui Oazu Nantoi, din partea PPEM-ului, și cea a lui Oleg Brega, un independent care speră să câștige măcar un mandat de consilier, pentru că la funcția de primar, afirmă chiar el, nu prea are șanse, sunt niște nume care vor capta, cu siguranță, atenția. Nantoi are drept argument prestația sa publică, civică, expertiza personală și un anume fel de a formula care se reține. Brega și-a câștigat simpatia printre tineri în mod special

prin nonconformismul său și prin curajul, îndărătnicia de a nu renunța niciodată.

În lista candidaților pentru primărie apare și Serafim Urechean (propus de PLDM), actualul președinte al Curții de Conturi, cu o experiență în administrația Chișinăului între 1994 și 2005. I se vor găsi, probabil, păcate mai vechi și mai noi, dar într-o cursă cu destui candidați slabi, improvizați, Urechean își are șansele lui, după cum afirmă mulți comentatori. Sloganul său, „Chișinăul are nevoie de gospodar, orașul trebuie depolitizat”, poate să prindă, mai ales că mulți vor ca lupta pentru primărie să se dea pe programe și echipe competente, nu pe sloganuri politice și geopolitice. Din ce a spus Urechean la lansarea candidaturii sale, am reținut următorul pasaj: „Am intenția de a face ordine și în situația privind terenurile din parcuri transmise în proprietate privată. Voi apăra principial plămânii orașului”.

Despre „plămânii orașului” chiar

Librăria Cărturești - Verona

merită să discutăm cu toții, pentru că e vorba de sănătatea noastră, de aerul pe care-l respirăm și de imaginea, aproape clișeizată, de „oraș verde” a Chișinăului. Defrișarea parcurilor continuă. De la mici gherete și cavouri monumentale pentru cei bogați (vă amintiți scandalul legat de scuarul-parc din fața clădirii Kentford), mandatul Chirtoacă lasă în plină derulare și un scandal care vizează Grădina publică „Ștefan cel Mare” și, implicit, Aleea Clasicilor Români. Este aproape incredibil că s-a ajuns să se discute despre construirea unui hotel impozant în locul fostei cafenele „Guguță”. Ideea în sine mi se pare criminală, iar trecerea „cu cântec” a acestui local în proprietatea diferitor persoane relevă corupția din acest sector al primăriei, pe lângă atribuirea arbitrară de terenuri și autorizații de construcții. Doar reacția publică, vocală, a unor ONG-uri și a unor grupuri de cetățeni a obligat primăria să inițieze o serie de consultări publice pe acest subiect. O primă rundă de dezbateri a avut loc pe 27 februarie a.c., dezbateri pe care reprezentanți ai societății civile le-au numit „un circ prost organizat” - <http://bit.ly/1GP7b2W> -, la care n-au participat responsabili din primărie, nici reprezentanții companiei care vrea să construiască hotelul. A evoluat însă Victor Gurău, consilier municipal din partea comuniștilor. Acesta a apărut legalitatea construcției hotelului, o investiție de 50 de milioane de Euro, care va crea locuri de muncă... O altă dezbatere publică urmează să se desfășoare pe 17 mai a.c.

E nevoie de o mobilizare exemplară a cetățenilor, de o campanie de presă susținută, ca implicarea diferitor organizații și asociații profesionale de prestigiu, cum este și Uniunea Scriitorilor din Moldova, care are o datorie morală față de Aleea Clasicilor Români din Chișinău. Construcția acestui hotel

în inima orașului, în Grădina publică „Ștefan cel Mare”, nu trebuie permisă. Altfel, cel mai vechi și mai vizitat parc din Moldova va fi slujit în chip monstruos, iar un loc liniștit, de reculegere și reflecție lirică pe Aleea Clasicilor va fi transformat într-o sursă de poluare fonică și de gaze de eșapament. Insistența cu care este promovată ideea construirii unui hotel în locul cafenelei „Guguță” demonstrează că este vorba de o nouă afacere mănoasă pentru cineva care sfidează pe toată lumea.

Avem deja în imediata apropiere a Grădinii publice „Ștefan cel Mare” câteva hoteluri, despre care nu se poate spune că sunt foarte aglomerate. Tot în preajmă există un hotel în construcție (un monstru de beton!) care „strivește” Casa Hertza – muzeu și monument de arhitectură. Acest șantier („moștenire” de la primarul Serafim Urechean) reprezintă o încălcare flagrantă a codului arhitectural. Să ne amintim și de uriașul hotel

„Național”, în plin centrul orașului, abandonat – un exemplu al afacerilor dubioase și al contractelor falsificate. De ce nu este recondiționat hotelul „Național”, dar se insistă să se intre cu bulldozerul pe Aleea Clasicilor?...

În locul cafenelei „Guguță” ar merita să se construiască o librărie modernă, de tipul „Cărtureștilor” de la București (dar

poate fi preluat și un alt model, de pildă din Franța sau din Germania), o librărie amenajată cu gust, cu spații pentru lectură și lansări de carte (să nu mai facem lansările la subsol!), cu cafenele literare, cu o sală multimedia... O librărie care va fi cu certitudine un punct de atracție pentru viața culturală a Chișinăului și pentru oaspeții capitalei noastre.

Un asemenea proiect aș vrea să văd în programul candidaților la primărie. Ar fi o dovadă că sunt atenți la doleanțele și reacțiile publicului din Chișinău, că le pasă de moștenirea noastră culturală și că nu vor să intre în istorie cu faima unui primar care a desfigurat Aleea Clasicilor Români din Chișinău.

Carte românească la zi

Librăriile
CARTIER

♥ **Librăria din Centru,**
bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău.
Tel.: 022 21 42 03.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

♥ **Librăria din Hol,**
str. București, nr. 68, Chișinău.
Tel.: 022 24 10 00.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

Romanul unei generații

Maria Șleahțițchi publică la Editura Cartier un studiu (numit, cu modestie, *eseu*) vizând o epocă (mai precis: o generație) și un gen literar, fie și unul proteic: romanul. Cartea merită întâmpinată cu interes, romanul fiind – orice ar spune relativistii – dovada maturității

de
Mircea V. Ciobanu

unei literaturi. Ultima carte-sinteză de acest gen a fost *Romanul moldovenesc contemporan* (un fel de „Romanul generației ’60”) a redutabilului critic Vasile Coroban, tipărită tocmai în 1968 (!). Adevărat, nici romane nu am prea avut (mă refer la literatura română din Basarabia), generația intermediară, cea a șaptezeciștilor basarabeni, fiind una de poeți. Ce-i drept, între timp, șazecești și-au completat substanțial palmaresul românesc, dar asta e o altă poveste.

Structura studiului-eseului e construită pe o scară coborâtore: câteva informații despre romanul optzecist est-european, apoi despre cel (pan)românesc, în fine, o analiză a romanului optzeciștilor din Basarabia. Nu e un echilibru absolut aici, nici o grilă comună. Este analizat (doar) câte un roman scris de polonezul Andzej Stasiuk și de ucraineanul Iuri Andruhovici, apoi autoarea vorbește despre (toate) romanele lui Gheorghe Crăciun și ale lui Mircea Cărtărescu.

Începând cu pagina 123, cercetătoarea ne propune harta completă a romanului basarabean optzecist. Prin această listă exhaustivă a basarabenilor, autoarea subliniază că a avut în vizorul său analitic opera prozatorilor *interriverani*. În acest caz, titlul corect al studiului ar fi trebuit să fie: *Romanul optzeciștilor basarabeni*. Secvențele despre duetele Stasiuk-Andruhovici și Crăciun-Cărtărescu sunt doar două preludii.

Exegeza Mariei Șleahțițchi e o construcție rotundă, depășind faza culegerilor de cronici și eseuri. Sintezelor tematice sunt dovada maturității criticului, procesând în cazul nostru o radiografie de ansamblu a unui fenomen complex. Aici perspectiva integratoare e dublă, vizând o generație și un gen, iar subtitlul cărții încadrează tema de ansamblu în ramele unei proiecții metodice precise: construcția și reprezentarea. Sau: scriitura și ideologia. Autoarea propune o analiză tipologică, nu una axiologică. O lucrare de cercetător, nu de critic literar. Cartea e și un exercițiu comparatist, estetica optzecistă fiind una cosmopolită.

Pentru comparație, autoarea face o incursiune în textele polonezului, bine cunoscut în România și Republica Moldova, Andrzej Stasiuk (textul e intitulat „Cronograful lumilor distopice”) și ale

ucraineanului Iuri Andruhovici („Carnavalescul și panorama utopiilor”). Sunt vizualizate două paradigme diferite, una construită pe document, alta pe parabolă. Dacă romanul lui Stasiuk este forțat cumva să intre în albia postmodernismului, atunci *Moscoviada* lui Andruhovici se pretează perfect unei analize din perspectivă postmodernistă, oricât s-ar împotrivi autorul. Palimpsest – cum spune *beaumonde*-ul critic – după *Moscova-Petuški* al lui Erofeev, cu reminiscențe fantasmagorice din Bulgakov, roman carnavalesc și distopic, *Moscoviada* surprinde, atât prin subiect (prin reprezentare), cât și prin scriitură (construcție), anturajul și stilistica anilor ’80-’90.

Maria Șleahțițchi a avut în vizor și alte modele ale generației (în primul rând, pe Andrei Makine). Există însă în spațiul est-european (inclusiv în cel rusesc) și alte paradigme (cum e parodia și desacralizarea/ demitizarea) sau nume (Pelevin, Sorokin ș.a.), după mine, absolut necesare pentru reflectarea fenomenului optzecist-postmodernist în literatura Europei de Est.

În cazul prozatorilor români s-ar fi putut extinde lista, bineînțeles. Cei doi autori incluși în carte, adevărate vârfuri de lance ale prozei optzeciste, sunt prezenți de o manieră aproape exemplară, dar fără anturajul și asistența celorlalți prozatori ai generației (cu excepția invocării textualistului Gheorghe Iova). Lipsesc paradigma ludică, ironică și parodică. Lipsesc Mircea Nedelciu și Ioan Groșan. Lipsesc Adriana Babeți, Ștefan Agopian, Alexandru Vlad, Petru Cimpoeșu, Bedros Horasangian, Daniel Vighi, Nichita Danilov, Cristian Teodorescu...

În ceea ce ține de analiza propriu-zisă a contextului literar și istoric, de paradigmă și teorii (referințele sunt dispuse pe un palier larg, incluzând numele grele ale teoriei postmodernismului universal), de romanele puse în discuție, de construcția acestora, de imaginar, de perspectivele narative, intertextualitate, rescriere și de întregul tacâm al paradigmei postmoderne, avem una dintre cele mai aplicate analize ale romanului la noi și singura deocamdată care contabilizează toată producția optzecismului basarabean în materie de roman.

În primul rând, e o analiză punctuală, pedantă. Istoria începe cu romanul lui Vasile Gârneț *Martorul* („borna temporală și paradigmatică de unde începe vârsta optzecismului românesc basarabean”) și cu *Schimbarea din strajă* al lui Vitalie Ciobanu („autorul unei construcții epice cu mai multe niveluri”). Ambele cu ezitări și cu ambiguitățile începutului, dar și cu noutatea indiscutabilă: proză inteligentă, citadină, livrescă, intertextuală, reciclare postmodernă, realizarea explicită a actului scrisului.

Următorul, în ordine crono-logică, este fenomenul Nicolae Popa. Autorul, poet remarcabil și prozator redutabil, fără a se plia foarte precis pe paradigma postmodernă, atinge performanța unui al doilea roman și rescrierea primului (ediție „revăzută și cristalizată”). Un textualism explicit în debutul *Cubului de zahăr* („un roman de tranziție, un roman între două vârste”), apoi introspecția, textualismul și intertextualitatea, îmbinarea

fabulei polițiste și a celei erotice cu una magic-mitologică în *Avionul mirosea a pește*. Dacă nu urmând punctual trendul postmodern, apoi cu siguranță contribuind la modernizarea prozei autohtone.

Urmează doi „grei” ai romanului optzecist basarabean: Emilian Galaicu-Păun (*Gesturi*; apoi *Țesut viu. 10X10* – ultimul, un hypertext-palimpsest, deja în două ediții, cea de a doua, bineînțeles, „revăzută” și – se putea altfel? – „remake-tată”) și Ghenadie Postolache, „cel mai prolific romancier optzecist” basarabean (*Rondul, Cavaleri și paharnici, Șapte mii, Ore particulare de fotosinteză, Elegia unui picaj* – autoarei i-a scăpat *Foc grecesc*). Prezentarea e asistată de analiza detaliată a construcțiilor românești. Dacă M.Ș. ar fi apelat la numai doi autori (pentru echilibru, comparativ cu compartimentele anterioare), i-ar fi ales, probabil, pe aceștia.

Dar dacă tot s-a mers pe lista exhaustivă și pe ideea de paradigmă postmodernă, eu aș fi adăugat aici – fie și cu parantezele explicative de rigoare – *Erotokritikon*-ul lui Nicolae Leahu. Un fel de parafrază postmodernistă radicală, un imn fragmentarismului totalizator, înglobând aici un joc cu literatura lumii. O aventură iresponsabilă a intertextului desfășurat până la auto-anulare. Și apropo, dacă tot era în temă reeditarea ca fenomen, cartea a cunoscut două ediții, una la Iași, alta la Chișinău. Revăzută și adăugită, bineînțeles.

Următorii autori scanați cu lupa exegetei sunt Anatol Moraru cu *Turnătorul de medalii* („un roman insolit și unic în felul său pentru literatura din Basarabia”), Constantin Cheianu cu *Sex & Perestroika* („cartea lui C. Cheianu împinge praxisul românesc spre publicistică și memorii”) și Val Butnaru cu *Cartea nomazilor din B.*, în care „istoria se scurge dintr-o cupă a vremii în alta, din prezent în trecut, din trecut în prezent și astfel, rotindu-se de câteva ori, se perpetuează calvarul de câteva veacuri al basarabenilor”. Trei paradigme diferite, de la un text ludic și ironic, la altul grotesc și satiric, în fine, al treilea, parabolic-grotesc-satiric. M.Ș. îi amintește în final pe autorii optzeciști întârzați, ca Dumitru Dan Maxim sau Mihaela Perciun. E pomenit și plutonul imediat următor, al nouăzeciștilor, o generație de romancieri.

Cartea e un deliciu aparte și ca scriitu-

ră, deși discursul academic nu-i solicita în mod obligatoriu această calitate. Iată un *portret al scriiturii* lui Emilian Galaicu-Păun, *construcție și reprezentare*, deopotrivă: „Livrescul, sursa culturologică, biblioteca, cu nenumăratele ei rafturi, sunt mai mult decât fundal și recuzită. Ele devin substanță a literarității, un fel de personaj cu mii de fețe, care se plimbă regal în spațiile cărților sale. Este un fel de iluminare a bibliotecii în catedrala verbului și a limbajului artistic. Prin urmare, scriitura lui respiră prin porii

textelor, mai mari-mai mici, prin porii cărților devenite personaje ale unei altei, imense cărți”. Am reținut acest pasaj și pentru că vorbim de un fenomen relativ recent: topirea intertextului postmodernist în *hypertext* post-postmodern.

Și încă un citat amplu, într-un alt context: „Gheorghe Crăciun rescrie poemul eminescian (e vorba de romanul *Frumoasa fără corp* – mvc) în palimpsest pe falia sensului profund, filosofic

al textului. Scriitura, femeia cu trupul de literă devine acea himeră după care se ia mereu scriitorul. Ea este însăși ispița care îl sălășluiește. El, cel care o creează din trupul său, din visele și proiectele sale, din pulsațiile fiziologice, din efortul fizic de a scrie șirul de litere, și cuvinte, și propoziții, și fraze, cel care năzuiește mereu să-i dea corp, nu are nicicând certitudinea că i l-a dat.” Am vrut să redau aici – încă o dată – senzația de permanent joc și de împletire permanentă a corpului literar cu corpul personajului și chiar al autorului (nu doar al naratorului).

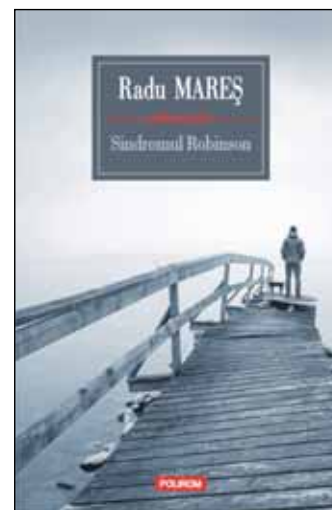
Prin cele două eseuri (cca 70 de pagini de carte) despre romanele lui Gheorghe Crăciun și Mircea Cărtărescu, Maria Șleahțițchi (alături de Vitalie Ciobanu) se plasează printre exegeții cei mai rafinați ai romanului optzecist în literatura română. Nu mai vorbesc de capitolul dedicat optzeciștilor basarabeni, aici autoarea nu are – cel puțin deocamdată – concurenți.

Maria Șleahțițchi, ***Romanul generației '80. Construcție și reprezentare***. Editura Cartier, 2015, 248 p.

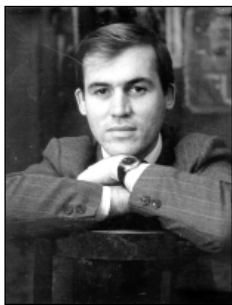
Radu Mareș, **Sindromul Robinson**. Premiul revistei *Observator cultural*, ediția 2015, secțiunea „Proză”. Iași, 2014

Intimitatea unei femei este perturbată de un turist care caută găzduire și care ajunge să descopere pe parcurs lucruri incredibile. Un bărbat se izolează într-un loc uitat de lume pentru a scăpa de agitația citadină, dar primește o „vizită” cu totul stranie. Doi prieteni discută despre moarte, în special despre sinucidere și execuții. Un pseudocuplu încearcă să se adapteze vremurilor după absolvirea facultății, însă efortul de integrare într-o societate bolnavă are efecte neașteptate, traseul celor doi luând o turnură tulburătoare. Cele patru proze din *Sindromul Robinson* se completează una pe alta, dezvăluind consecințele pe care le pot avea încălcarea intimității, însingurarea, curiozitatea față de moarte sau dorința de a fi acceptat de ceilalți.

Poezie și film în Grădina Te Iubesc

Terenul pe care se situează poezia Luminiței Dumbrăveanu din noul său volum de versuri, **În Grădina Te Iubesc**, apărut după o pauză mai îndelungată, este tradiția: Eminescu, Vieru, sonurile populare. Acești trei piloni se regăsesc în poemul omonim titlului cărții. Eminescu este imaginat drept proiecția unui *axis mundi* al unei lumi în care domnește sau ar trebui să domneas-

de
Grigore Chiper

că iubirea. Eminescu și iubirea adună în jurul lor, ca niște magneti, elementele naturale și simbolice ale plaiului mioritic. Dacă Eminescu simbolizează tradiția noastră culturală și poetică, iubirea constituie componenta spirituală superioară a umanității. TEI-ul (ortografiat obligatoriu cu majuscule) reprezintă o punte de legătură firească între Eminescu și Vieru, moștenitorul de drept al tradiției eminesciene pe plaiurile basarabene: „cine n-are TEI pe lume/ dorul n-are cui îl spune”.

Pe lângă acest passe-partout avem celelalte texte, în care se renunță la rime, măsură și ritm în favoarea unei exprimări mai libere a ideilor și trăirilor lirice. Poeta mai păstrează fire prin care poemul titular iradiază spre poemele ulterioare. Este vorba despre patriotismul și tradiționalismul funciar, de care se atașează motivul religios-cristic. Astfel, Grădina te Iubesc derivă logic din Grădina Ghetisimani. Eul poetic utilizează pluralul caracteristic temelor majore care necesită o implicare afectivă.

Poemele L. D. construiesc un univers individual compus din noțiuni reale și simbolice, concrete și abstracte, intime și de interes comun, naturale și culturale. În grădina unei idealități absolute – ea cuprinde deseori portrete din tărâmul umbrelor – ființa mamei, la care poeta revine în repetate rânduri, ocupă un loc privilegiat. În primul rând, cartea are un motto, o dedicație în negativ mamei, în care mărturisește că nu este gata să exprime întreaga durere după dispariția prematură a fapturii dragi. Apoi urmează în primul poem, *Dor de mama „în metru antic”*, adevărata dedicație, expusă pe mai multe paliere:

– coordonata existențială, abia schițată, neexteriorizată până la capăt: „știi că știi ce mi s-a întâmplat”, „în ce plasă a suferințelor mă zbat” ș. a.;

– coordonata cinematografică, în care evenimentele legate de eul poetic și de mamă sunt redată sub forma unui film, apelându-se totodată și la un vocabular adiacent: ecran, regizorii dramei, filmul destinului meu, Lumière, Fellini, Ioviță, Loteanu, studioul cinemagic ș.a. (altminteri, volumul are o tentă filmică, redată în titluri de poeme construite cu rădăcina evidențiată grafic CLIP: cineCLIP, dramă

sau discoveryCLIP, dar și altele asemănătoare);

– coordonata finală, când după 10 ani de căutări și agitație poeta se regăsește în poezie alături de Eminescu învățând-o să pătrundă în tainele Odei în metru antic și alături de credința în Hristos.

Astfel, noțiunea-cheie „Te iubesc” capătă în volum semnificații multiple. Pe de altă parte, aceste semnificații se amplifică și se nuanțează de la text la text.

Volumul e împărțit în trei cicluri, dar Iubirea, ca temă transmisibilă, se conține în toate.

Iubirea de care se face uz nu poate fi etalată decât prin contrast. E mijlocul cel mai eficient de punere în scenă. În poezia *poporul ales al arhanghelului Eminescu* gura de rai a Moldovei este spațiul binecuvântat de Dumnezeu, întrucât l-a dat pe marele Poet. Dar arborele lui Aurel David, invocat în text drept omagiul suprem adus Luceafărului poeziei române, este imaginat totodată ca arborele cunoașterii binelui și răului din care s-au înfruptat binecunoscutele ființe din Edenul biblic. Viziunea are un caracter mitic, coborând până spre origini: „culegem – ce (n-)am semănat”. Poemul se încheie cu o diatribă reproducând limbajul evangheliilor: „Adevărat, adevărat vă zic:/ vai vouă, fariseilor, asasini de Hristos și poeți,/ iubitori de arginți și putere”.

Multe dintre poeziile L. D. poartă amprenta anului 1989, când chemările la „luptă împotriva inerției” erau rostite direct și cu voce tare. Pe scena politică și socială a timpului traversat acum, astfel de poeme au șanse să reîntre în actualitate. Doar că discursul poetei, care încearcă să răspundă imperativului necesar, e mai complicat și mai anxios. Ea face apel frecvent la sentință, adagiu, simbol istoric sau parabolă. Trecutul istoric ocupă un loc important în economia volumului dată fiind viziunea paseistă a autoarei. Poeta proclamă iubirea drept principiu călăuzitor, materializat în fapte și atitudini regăsite în trecut. Dar atunci când se pronunță asupra componentelor axei temporale, niciuna nu i se pare fără cusur: „trecutul, bietul de el (e) falsificat – trucat – ciordit”, „cel mai sigur este viitorul”, iar „prezentul este... un fel de flash sau flagrant deliciu/ la nunta năvilor” (*serial tragicomedie: viitor sigur cu tank.ru*). Concluzia asupra virtuții în general nu se lasă așteptată: „a face bine/ fără știrea memoriei”, „a crede fără știrea memoriei” (*vocea sufletului vrednic*). A iubi însă le înglobează pe toate, situându-se evanghelic deasupra tuturor.

Poezia L. D. e plină, am văzut, de corelații. Noi putem vorbi despre religie fără a face trimitere la Hristos și, prin El, la perioada istorică respectivă, pusă în relief de arta plastică și cinematografică. Poeta construiește un mit poetic apelând la istoria noastră, în speță la spațiul dacic, ridicat la rangul de spațiu mirifico-poetic suprem. Dacia felix apare ca modalitate eficientă de a coborî pe scara timpului în căutarea de repere. Dacia e una dintre piesele importante de istoricizare și poetizare a discursului său literar.

Iubirea, tristețea, floralul, istoria – motivele revin în carte, adunând noi fațete și nuanțe. Grafica lui Teodor Buzu le esențializează de o manieră când concretă, când abstractă.

Creuzetul memoriei

Poemul cu care ar fi trebuit să înceapă noul volum de versuri al

Svetlanei Corobceanu e chiar cel care a dat titlul cărții: *Rozariu*. Poemul debutează cu o scenă prozaică de familie: spălatul vaselor – de la care se împrăstie, ca cioburile unui vas de sticlă sau ceramică spart, firele unor amintiri, când vasul era încă întreg, tata era în viață, ies la iveală planuri mai îndepărtate, legate psihanalitic de activitatea curentă a ziaristei S. C.: „între mâinile lui copil găseam sprijin când dintre ele alunecau ziaarele/ el – în spatele cortinei de hârtie, copilul – la pândă/ sfredelindu-le cu privirea de jos în sus căutând în interiorul/ ninsorii de puncte negre, cu palmușele desfăcute pe locul/ unde fulgi negri n-ajungeau a se topi/ între copil și bărbat citindu-le în priviri ochii femeii”. Specificul poeziei S.C. constă în acest creuzet alcătuit din fragmente de memorie, scene de realitate banală și dorințe refulate – toate topite în ordine și proporție diferite.

Poemele ei sunt mai lungi, căci au nevoie de spațiu pentru desfolierea figurinelor acestor păpuși rusești. *Rozariu* are un topos propriu, alcătuit din câteva episoade mai degrabă întrepătrunse după tehnica clarobscurului: eroina surprinsă la spălatul vaselor într-o seară oarecare, amintirile ca niște „flori tăiate din rozariul bunicii”, „satul acesta”, tata citindu-și ziaarele și din nou chiuveta, dar de data asta cu farfuria făcută țândări „în cinci părți”. Prin câteva detalii fine, poeta întreșe un univers, în care procesului de spălare a vaselor îi revine rolul de a lega și a dezlega oameni, fapte, obiecte ambientale și naturale. Bunica, tata, mama și eul scriptural transcend cadrul floral și metaforic spre a accede într-un loc unde toate întâlnirile sunt posibile. Memoria este cea care încropește dialogul imposibil.

În *Drumuri în vitrină* asistăm la punerea în funcțiune a aceluiași procedeu de a vorbi despre lucruri uitate sau dispărute în amestec cu scene de viață trăită, de viață de familie sau pur și simplu de cuplu. Poemul e o dramă care respectă toate restricțiile genului: e povestea unui personaj cu nume subteran, mina, sau poate chiar a sinelui expedit într-un personaj. Poemul redă câteva tipare ale obișnuinței, dar și tăcerea ca un fel de reglator. Îngemănarea de tăcere și liniște generează gânduri multiple, de multe ori tulburi, încărcate de o tensiune inexplicabilă. Până la urmă, aflăm sursa acestor îngrijorări, pe care poeta le tot amână cu iscusință regizorală: „visându-se că e pionier”, „mina nu se vrea pe sine în amintiri nici visată”.

Una dintre tehnicile aplicate este de a prezenta la început un cadru amplu, iar apoi de a situa înăuntru/în afară un privitor. Bunăoară, în *La circ* martorul recunoaște că este cineva în „al treisprezecelea an de vaită printre spectatori”, iar în *Suarul zeilor* e ea, „impresionantă apariție redusă la dimensiunile banale”.

Astfel, memoria eroului poetic e plină de capcane și traume. Trecutul sovietic pare a fi cauza unui prezent zugrăvit în trăsături anoste. E un univers lipsit de

bucurii, schițat, fără ostentație, în mai multe texte. Chiar dacă poemele sunt despre altcineva, plăgile istoriei sunt miza (ascunsă) a cărții. Ele se arată ca niște insule-epave după retragerea apelor întunecate. Să exemplificăm, nu înainte de a spune că poeta preferă să vorbească despre istorie fără a utiliza tonul direct, emfatic: „sunt destui și dintr-aceștia/ pe adevărul lor/ se înalță sate, orașe/ lumea însă pleacă, la început – mai puțini/ apoi tot mai mulți și mai mulți” (*spațiu incert*), „când-

va în rssm nu știam nimic despre voi, țara despre care un/ coleg spunea că e un magazin din capitală (...) mi-ar fi/ plăcut să merg pe străzile voastre, să ascult cum vorbesc/ trecătorii, să le fac să vorbească pe vânzătoare, nu știam nimic,/ învățam a vorbi, spuneam mamă și tată în limba lor” (*din lumea lor*).

Dar cele mai multe poeme prezintă o saga: rudele, prietenii, apropiații capătă semnificația unor arhetipuri ancestrale, a căror valoare – dezvăluie autoarea – a descoperit-o mai târziu. Poate e și motivul că practică în temei un lirism impersonal. Chiar și persoana I este atribuită frecvent unor personaje pe care le invocă și le animă punându-

le să se mărturisească. Numeroase poeme poartă denumirea unor personaje ca în poemele lui Arghezi din *Flori de mucigai*: Bestia, Groparul, Șarpele, Mamele, Martin cel frumos ș.a.

Există în poezia S.C. mai multe obsesii și motive recurente, dintre care se remarcă cel al ușii: obiect de acces într-un interior, dar și simbol polivalent: cale de acces și de evadare, speranță, intrare în sau ieșire din necunoscut etc. În poemele de la începutul cărții laitmotivul ușii aproape că se repetă în fiecare poem, iar uneori de două ori (ca în *siberie*).

Poezia S.C. are un puternic filon blagian, recognoscibil în adresările spațioase, tipic blagian-expresioniste: „Ah, pământule, sau și voi, stânci”, „niciodată n-ai fost sferic, pământule”, în simbolurile copacului, tăcerii sau luminii: „mi-ai trimis tulpinile de copac”, „lumina tăcerii/ o strig, o aprind”, „iarba vălurind/ se povestește pe sine/ în lumină”. Uneori versul ia forma de adagiu: „Alex, tăcerea e un drum lung de la marginea pădurii” (*gohul*).

Moartea e un personaj corolar al cărții, așa cum crucea este elementul central al rozariului. „Moartea e un copac ale cărei mâini se mai agată de viață”, spune într-un poem (*Ochiul din palmă*). În acest context, S.C. prinde cu clamele poeziei satul basarabean într-un moment de incertitudine și cotitură: „peste sat/ din senin/ s-a abătut un vânt năprasnic” (*Martin cel frumos*).

Luminița Dumbrăveanu, **În Grădina te iubesc**, Ed. Prut, Chișinău, 2014;
Svetlana Corobceanu, **Rozariu**, Ed. ARC, Chișinău, 2014

Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu la o nouă lectură

Aidoma unor cărți mai vechi ale lui Andrei Oișteanu (*Mythos și Logos*, de pildă, de care m-am ocupat tot în această pagină), nici aceea de față nu este, la prima vedere, tocmai ușor de prezentat. Alcătuită din texte foarte diverse (studii savante, articole de revistă, luări de cuvânt ocazionale, prefețe, postfețe – multe publicate și republicate în română sau în limbi străine), ea poate fi comentată din mai multe unghiuri, toate la fel de legitime. Acest lucru se observă, de altfel,

de
Alexandru-Florin Platon

și din dosarul de presă inserat de editură la finele volumului. Unii ar putea judeca această inițiativă ca fiind ușor narcisistă. Ea nu este însă lipsită de un oarecare interes, întrucât scoate în relief accentele diferite din interpretările (toate favorabile) primei ediții a cărții.

Puțin prea compozită, cartea nu este, însă, incoerentă. Ceea ce leagă textele din volum sînt referirile la Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu și, în al doilea rînd, cîteva teme de istoria religiilor, care integrează, de asemenea, contribuția celor două personalități. Primul segment al cărții este dedicat lui Mircea Eliade. Al doilea reunește mai multe studii și un interviu din 1984 cu Ioan Petru Culianu. Al treilea (și ultimul) cuprinde texte în care Eliade și Culianu, deși nu sînt personaje principale, sînt totuși prezenți, fiind evocați în două studii – unul despre dualismul religios în Europa de Sud-Est, celălalt privitor la istoria istoriei religiilor în România – și într-o dezbatere din 2002 organizată de Grupul pentru Dialog Social despre ceea ce i-a apropiat, dar i-a și separat pe cei doi savanți. Să mai spun, în încheierea acestor precizări tehnice, că, spre deosebire de ediția precedentă, aceea actuală este amplu ilustrată, adusă la zi și îmbogățită cu – dacă nu mă înșel – două sau trei texte inedite, care diversifică evantaiul și așa larg al contribuțiilor din volum.

Cititorului tînar de astăzi îi poate părea oarecum stranie o asemenea concentrare bio-bibliografică pe două personalități, e drept, ieșite din comun. Nu trebuie uitat, însă, că, în 2007, la prima ediție, cartea lui Andrei Oișteanu încheia un ciclu zbu-ciumat, lung de peste un deceniu, marcat de o dezbatere cultural-ideologică în epicentrul căreia se aflaseră chiar cei doi. Declanșată de binecunoscutul eseu al lui Norman Manea (*Felix culpa*), cunoscut, foarte repede, la noi, și amplificată de publicarea (în 1996) *Jurnalului* lui Mihail Sebastian, această dispută a (re)deschis complicatul dosar al angajamentelor politice de tinerețe ale lui Eliade și generației sale, dar s-a lărgit și în alte direcții, cum ar fi – ca să nu dau decît două exemple – Holocaustul și raportul fascism-comunism,

aparent colaterale problemei inițiale, dar, în realitate, strîns legate de ea nu numai pentru că, *volens nolens*, implicau delicata chestiune a opțiunilor naționaliste și de extremă dreapta ale unor personalități (și ce personalități!) ale culturii române interbelice, dar și fiindcă puneau într-o penumbră deloc favorabilă însăși epoca respectivă, ridicată în anii '90 la înălțimea unui model. Cîți își mai amintesc, astăzi, de aceste lucruri? Faimoasa carte a Alexandrei Laig-nel-Lavastine (*Eliade, Cioran, Ionesco ou l'oubli du fascisme*, Paris, P. U. F., 2002), tradusă în scurt timp (2004) și la noi, a întetit și mai mult polemica, peste care apariția *Omului recent* al lui Horia Roman Patapievici a turnat, așa-zicînd, gaz peste foc (deși cartea nu avea nici o legătură cu Eliade, Cioran, Ionesco și nici cu fascismul și antisemitismul din România interbelică: ea a fost pretextul pentru o nedemnă reglare de conturi cu autorul ei). Frumoasa biografie a lui Eliade, publicată de istoricul Florin Turcanu, mai întîi în Franța (2003), apoi și în România (2006), a pus lucrurile la punct, echilibrînd balanța, dar disputa a mai continuat cîteva ani, pînă ce, treptat, s-a stins. Și stinsă rămîne! Mai trebuie spus că apriga polemică din România în jurul lui Eliade, Cioran, Noica și a generației lor nu era – nici nu se putea altfel! – o excepție. Ea nu făcea decît să amplifice o mare dezbatere europeană despre ideologiile totalitare ale secolului XX și efectele lor genocidare, care începuse să fie cunoscută și la noi prin cărțile lui François Furet, Alain Besançon, Ernst Nolte ș.a.m.d. Peste tot în Europa memoriile colective, ieșite la suprafață după prăbușirea regimurilor comuniste, treceau, atunci, printr-o amplă reconfigurare. Astăzi, acest proces pare încheiat.

Ioan Petru Culianu nu putea scăpa, nici el, acestui „maelstrom” intelectual. În primul rînd, pentru că fusese elevul lui Eliade și oarecum la curent cu ceea ce se spunea în Israel și Europa, în anii de dinainte de 1989, despre angajamentele de tinerețe ale maestrului său. De altfel, ecoul acestor zvonuri se face simțit în biografia pe care Culianu i-a consacrat-o lui Eliade (tradusă la Nemira în 1995, exact în perioada critică schițată mai sus), deși autorul – care, la data redactării, nu avea cum să cunoască realitatea – își disculpă „eroul” pe temeiul a ceea ce acesta îi scrisese el însuși, răspunzînd întrebărilor lui. În al doilea rînd, sfîrșitul tragic al lui Culianu și publicistica prin care tînarul savant începuse să fie cunoscut în România imediat după revoluția din 1989 au contribuit, de asemenea, la „aspirarea” lui în polemicile din acei ani. Începutul tipăririi (mai întîi la Editura Nemira, apoi la Polirom) a operelor sale complete a dezvăluit publicului din România profilul intelectual al unui adevărat savant, prematur oprit din drumul unei prestigioase cariere de un sfîrșit tragic și – pînă astăzi – neelucidat.

Cineva nefamiliar cu atmosfera din acei ani o poate intui în paginile cărții lui Andrei Oișteanu. Cum spuneam și la început, aceasta poate fi citită în mai multe „chei”. Una este aceea a unor explorări în istoria religiilor, care – cum, de asemenea, aminteam – au ca pretext unele contribuții ale lui Eliade și Culianu puse în contextul fie al evoluției acestei discipline, în ansamblu,

fie al unor aspecte ale ei (dualismul religios și călătoriile extatice). Comentariile la opera științifică a lui Eliade și Culianu ni-l arată pe Andrei Oișteanu nu numai ca pe un perfect cunoscător al scrierilor celor doi, dar și capabil să pună această operă în contextul disciplinei ilustrată de toți trei, corelînd-o cu temele și problemele fundamentale ale acesteia.

O altă „cheie” de lectură ar putea fi aceea a formării intelectuale. Corespondența lui Andrei Oișteanu cu Eliade și Culianu, care face obiectul unor capitole distincte, este elocventă nu numai pentru aspirația autorului de a se apropia de singurele modele românești care existau înainte de 1989 în acest domeniu al științei (desemnat în România acelor ani printr-un nume benign: „istoria folclorului”), dar, nu mai puțin, și pentru încăpățînarea lui A. Oișteanu de a se comporta normal într-o lume anormală, desfășurînd un schimb epistolar ce risca, inevitabil, să trezească suspiciunea autorităților. Savuros este, din acest punct de vedere, capitolul în care autorul povestește, cu umor, încercarea de racolare prin care Securitatea a încercat să-l transforme într-un „agent de influență” pe lîngă Mircea Eliade, promițîndu-i ceea ce oricine în acei ani, mai ales în situația lui, nu putea decît să viseze fără șansa unei împliniri: o bursă de cercetare la Chicago.

Dar, ceea ce, personal, mi se pare cel mai demn de reținut din volumul pe care îl discut este caracterul echilibrat al modului în care judecă autorul aspectele delicate din biografia lui Eliade și, în general, opțiunile ideologice ale generației interbelice. Spunînd totdeauna ceea ce trebuia

spus, Andrei Oișteanu a știut să păstreze în acei ani dreapta măsură a interpretării între atitudini (și interese) polarizate, rămînd consecvent cu acest principiu al moderației și echilibrului chiar și în momentele cele mai fierbinți ale polemicilor din perioada respectivă. Nu pot afla o ilustrare mai potrivită a acestei atitudini decît citîndu-l pe autorul însuși, care se referă, însă, la un alt subiect. Prezentînd biografia lui Mircea Eliade scrisă de Florin Turcanu, autorul face următoarea observație despre demersul istoricului bucureștean:

„...În vacarmul confruntării dintre *maximaliști* și *minimaliști* [adică dintre cei care exagerau culpa lui Eliade și cei care preferau să o minimizeze – nota mea], toată lumea are de pierdut, deși toată lumea pare să aibă dreptate. Pînă la urmă cred că este o problemă de stilistică, de metodă, de mod de abordare a unei probleme complexe. ...Pe lîngă alte virtuți, cred că acestea sînt marile merite ale cărții lui Florin Turcanu: este o abordare detașată, non-pasională, liberă de prejudecăți și de

teze prestabilite, fiind o lucrare echilibrată și obiectivă, care reușește să evite capcanele uzuale și locurile comune” (p. 44). Este o apreciere care i se potrivește perfect și lui Andrei Oișteanu în atitudinile lui publice din acești ani.

Andrei Oișteanu, **Religie, politică și mit. Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu**. Ediția a II-a, revăzută, adăugită și ilustrată, Polirom, 2014

Seria de autor Gheorghe Crăciun la Editura Cartea Românească

Seria de autor dedicată scriitorului Gheorghe Crăciun reunește atât lucrări de proză, eseu, publicistică, teorie și critică literară deja consacrate, cât și volume inedite, rămase în manuscris în arhiva sa. Seria este deschisă de romanul de debut, *Acte originale/Copii legalizate (variațiuni pe o temă în contralumina)*, și de volumul *Mecanica fluidului*. Acestora li se vor adăuga romanele *Compunere cu paralele inegale*, *Frumoasa fără corp* și *Pupa russa*, o ediție revizuită a volumelor de publicistică *Cu garda deschisă* și *Reducerea la scară*, cărțile de eseuri deja publicate, *În căutarea referinței* și *Teatru de operațiuni*, precum și alte lucrări inedite (*Lentila sferică*, *Operații pe cărți deschise*, *Mono-stereo*). Vor fi incluse în seria de autor lucrările sale de teorie și critică literară *Aisbergul poeziei moderne*, „una dintre cele mai solide și înnoitoare cărți scrise la noi în ultimele decenii”, în opinia criticului și teoreticianului literar Mircea Martin, și *Doi într-o carte (fără a-l mai socoti pe autorul ei)*. *Fragmente cu Radu Petrescu și Mircea Nedelciu*. Seria va fi completată de *Trupul știe mai mult*. *Fals jurnal la Pupa russa (1993-2000)*, de volume de poezie și proză inedite, precum și de corespondența și interviurile lui Gheorghe Crăciun.

Gheorghe Crăciun, **Mecanica fluidului**. Ediție îngrijită de Carmen Mușat și Oana Crăciun. Prefață de Carmen Mușat. Eseu. București, Cartea Românească, 2014

„Jurnalul este suprema invenție a unei vieți. El cuprinde fapte cântărite în funcție de imaginea preexistentă a celui care scrie. Omul nu se poate dezice de sine. Nu cred că există zile în care să poți scrie *nimic* și să treci mai departe. E și acesta un mod de a simula o viață care are și golurile ei absolute. Zile cu adevărat de nimic nu există. Nimicul acesta e un produs al momentului, al unei stări de spirit. Jurnalul e o imagine a spiritului tău raportat la real. Dar el nu înregistrează realul, ci rezonanța lui în conștiință. O rezonanță indirectă, literaturizată. Pentru că imediat ce vrei să o notezi, ai și deformat-o. Jurnalul, un produs al fanteziei tale autobiografice, al felului în care ai vrea să fii, ar trebui să te percheapă ceilalți. Ființa ta intimă îți scapă oricum. Și asta începînd de la faptul că limba ta în care încerci să-ți aproximezi interioritatea nu este invenția ta.” (Gheorghe Crăciun)

Literatură de chihlimbar

Întâlnirea cu un autor consacrat, a cărui valoare nu poate fi contestată, decât de dragul unei hermeneutici abuzive și înadins răzvrățite, te așază într-o poziție riscantă, pe nisipuri mișcătoare.

de
Alexandru Tabac

Ce poți spune tu, umil comentator, despre un text sau altul? Ai mai degrabă impresia că orice cuvânt al tău e de prisos, că orice remarcă nu va face decât să știrbească din perfecțiunea prozelor și să pălească jenant într-un ungher al conștiinței. Să scrii un comentariu la o astfel de carte înseamnă să te lași traversat de ezitări absconse, să ai chipul congestionat chiar și atunci când ești ascuns într-o singură proteoare sau în obscurul nevăzut al camerei. Și lumea se complică, și lucrurile se precipită, și ți se face rușine de ceea ce ești și de ceea ce gândești.

A fost o relectură, mi-am dat seama după a doua proză, n-am putut identifica trei texte (sper, totuși, că nu din ignoranță). Autorul ne livrează o compoziție sublimă, o remodelare „textuală”, căci, nu-i așa?, o carte se scrie din alte cărți! *De ce iubim femeile*, *Enciclopedia zmeilor*, *Frumoasele străine*, *Ochiul căprui al dragostei noastre* și *Nostalgia (Ruletistul)* au dat prin selecție și reconstrucție o carte nouă, proaspătă și senzuală – *Fata de la marginea vieții*. Douăzeci și trei de proze scurte sfârșesc prin a se transforma într-o mixtură literară de excepție. Nu e o constatare exagerată și nici apologie deșartă! Literatura pe care o scrie Mircea Cărtărescu, în ciuda unui postmodernism evident, poartă efigia creatorului romantic, un vizionar răvășit de lumile amalgamate care-i invadează existența (sau invers). Literatura nu poate încăpea într-o definiție searbădă, nu poate fi prinsă în insectarul unui concept mortificat, dar totuși nu pot uita zicerea frumoasă din *ZEN – literatura – o experiență a creierului*, lăsând pe dinafară arhicunoscuta și istovita – *literatura, arta cuvântului*.

Mă număr printre cei care consideră *De ce iubim femeile* un volum foarte bun, nu cred că autorului ar trebui să-i fie rușine, așa cum deseori sugera în *Jurnal (ZEN)*, sau să-l considere arondat unui gen minor. Puse alături de alte proze, textele din *De ce iubim femeile* își mențin prospețimea, rămân literatură, demonstrează că fricile autorului au fost nejustificate. Am citit Mica trilogie disparat, înainte ca ea să capete această formă, în trei volume, și am considerat că proza scurtă poate facilita și intermedia apropierea de Marea trilogie. E o cale de acces, o invitație la lectură, de nerefuzat.

Fata de la marginea vieții e un festin literar, îți transmite bucuria receptării, trăiești plăcerea lecturii, simți freamătul unei emoții rar întâlnite, te copleșește. Iar volumul e atât de unitar (și eterogen) încât

vom citi cartea ca pe un roman, cu personaje fastuoase în mizeria și opulența lor, cu lumi multidimensionale, „ruminații” scriitoricești, dilatări și contractări spațio-temporale, descrieri minuțios elaborate.

Nu voi povesti conținutul celor douăzeci și trei de proze ce dau corp acestui volum, mi se pare indecent și neavenit, ci mă voi rezuma la câteva observații critice. Literatura lui Mircea Cărtărescu nu poate fi redusă la o interpretare, sau la câteva interpretări, e o operă deschisă, care-și generează la nesfârșit sensurile, relectura mi-a întărit fundamental această percepție. Se adresează atât cititorului naiv (care s-ar mulțumi cu frumusețea limbajului și cu povestea de suprafață), cât (mai ales) celui avizat (conștient de convenția literară și de avaturile ficțiunii), deși și cel din urmă poate cădea în capcana unor mistificări literare voite. (Voi reveni.)

Recunoaștem doar ceea ce cunoaștem – un joc al imaginației și al schimbării perspectivelor, autoficțiune, incursiuni metatextuale, biografia ca pretext literar, reflecții grave asupra relației scriitor–literatură, dialog narrator–cititor, rescrierea ficțională a unor mituri, condiția poetului, intertextualitate „abundentă”, parabolă și alegorie, inserții auctoriale (ieșiri la suprafață), reevaluarea potențelor creatoare, literatură pentru literatură, iată câteva posibile teme de meditație.

Ca cititor ai senzația că textul e scris în timp ce tu îl citești, intervențiile autorului vin la tot pasul, deschizând nebănuite oportunități hermeneutice, se înfăptuiește o uimitoare apropiere senzorială. Să aibă ceva în comun *Ruletistul* și *Cronica unei morți anunțate*? – „De când îl știu și până a murit (de revolver, dar nu de glonț) a arătat la fel”. Scriitorul alunecă și se refugiază în viziuni onirice, în fantasmă exorbitante, se agață de povestire și de personaje pentru a deveni el însuși un personaj. În *Ruletistul* Mircea Cărtărescu atinge desăvârșirea, nimic nu i se poate reproșa, un text șlefuit precum un diamant. Lumea zmeilor vine cu „povești răsturnate” și cu descifrări imbibate în tristețe și nostalgie, destinul celui „însemnat” aspiră suferința celor din jur și o amestecă cu propria durere. Viața ca o călătorie, ca o achiziție de experiențe unice și singulare. Prin recursul la poveste scriitorul răspunde într-un mod diferit actualității imediate.

Literatura sa are o mare capacitate de „înfațisare vizuală”, mitul poetului Ovidiu transgresează epoci, contopindu-se cu trupul și mintea poetului MC, personajul Zarazei e mai viu decât oricând, de-acum încolo *Zaraza* nu va mai fi cunoscută doar prin melodia interpretată de Cristian Vasile, ci și prin această legendă imaginară, destinul scriitorului se leagă ombilical de istoriile pe care le (re)compune. În acest text chiar și convențiile literare sunt dezvoltate cu o tandră ironie. Nu știu să fi scris cineva despre insula Ada-Kaleh cu atâta emoție, să-i fi reconstituit istoria din adâncuri (și nu-i o metaforă) cu un gest de pictor impresionist. Lucrurile dispărute sunt mai atrăgătoare, asemenea unui zbor frânt,

nematerializat, rămân din ele parfumul indelebil, esența și regretul că li s-a anulat devenirea, dar puse într-o carte parcă mai pot fi salvate. Oare asta să fie rolul literaturii? Să salveze ceea ce nimeni nu mai poate salva. Compensare prin literatură!

În alte texte (*Cu urechile pe spate*, *Diavolul de hârtie*) își fac loc remușcările, confesiunile incomode, păcatele adolescentine, rupturile mute și concluzia dureroasă – „*omul e fundamental rău*”. În *Bucureștiul meu*, *Seara care cade*, *Nabokov la Brașov*, deși apar elemente biografice, construcția și miezul prozelor te duc cu gândul la pure exerciții de ficțiune. Autorul pleacă de la un fapt real, care apoi se constituie într-un declanșator, urmează jocul imaginației și ambiguizarea voită. Autorul ni se înfațisează drept un personaj care se definește prin scris, trăiește prin scris, scrisul ca un soi de fatalitate. Există la Mircea Cărtărescu o oarecare doză de autoflagelare, de autoumilință, urmate apoi de erupții orgolioase – „*Odată, mă gândeam zâmbind autocompătimitor: lui Joyce i s-a dat Dublinul, lui Borges Buenos Aires, lui Durrell Alexandria, dar mie [...]*”.

În *Cartea magică a tinereții mele* autorul recurge la discrete trucuri narrative, neagă realitatea și construiește alta, la fel de reală, prin mistificare. *Impudica moarte* e o carte care nu există în realitate, e doar un pretext pen-

tru un construct ficțional inedit. În *Jurnal cu Darwin* răbufnește ditamai intertextul – Sábato (Fernando Vidal Olmos), Borges (o jurnalistă din Tlön), iar Nichita Stănescu și Marcel Proust îmbrățișează în text cu totul alte profesii. Sub ochii noștri are loc falsificarea istoriei, „compromiterea” ei literară, asemenea poveștilor radiofonice spuse de Pedro Camacho. Ceea ce e fascinant la MC ține de imensa calitate de a numi nenumitul, de a găsi cuvântul potrivit și de a încarna („încuvânta”) o stare liminală, o emoție incertă. Uneori autorul se amuză pe seama cititorului, cum ar fi în *Irish Cream*, episodul cu oița și fanteziile erotice. Textele sale spun mai mult decât lasă să se vadă, au un fel de circularitate, povestea se deschide și se-nchide, cercul s-a închis, perfecțiunea nu poate fi străpunsă.

Iar odată încheiată lectura nu-ți rămâne decât să te întrebi: ce e cu această carte stranie și unică? Poate că răspunsul la întrebare se află pitit chiar în dubla semnificație a subtitlului – *povești alese*. L-am văzut pe Mircea Cărtărescu la Târgul de carte Gaudeamus, în 2011, l-am privit câteva secunde și m-am retras, secvență în care a și dispărut, nu avea cum să dispară atât de repede, m-am rotit printre standuri, dar nu l-am mai regăsit. L-am privit cu admirație și poate cu acea privire „uleioasă” pe care o detestă atât de mult. Am găsit ulterior și o explicație savantă – MC se adresează generațiilor viitoare, deci era firească negăsirea.

Cărțile autorului sunt produsul unei nețărmituri iubiri pentru literatură, pentru autorii care au fost îndrăgostiți de ea (literatura) și nu au trădat-o niciodată. Iar în final am mai fixat o posibilă definiție – literatura e „*un schelet pe care să-mi pot sprijini fantasmăle și nostalgia*”.

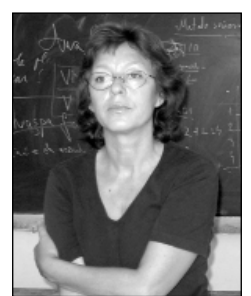
Mircea Cărtărescu, *Fata de la marginea vieții*, Ed. Humanitas, 2014, 296 p.

Jurnalul unei Țestoase

iubirea trebuie să aibă forța și disperarea vulpii de la pol

lui Ion Barbu

erau odată într-o după-amiază de august trei chinezi la podul Cantemir de peste Bahlui. doi băieți și o fată. cu siguranță muncitori pe șantierul de construcții de sub Palatul cul-

de
Mariana Codruț

turii, locuind în cartierul făcut din prelată albastră cu ferestruică lîngă prelată albastră cu ferestruică peste prelată albastră cu ferestruică. Înăuntrul, la 40 de grade fierbînd, trupuri tinere,

tricouri și salopete cu miros iute, ciorapi jilavi, praf de ciment.

prea mult pentru stomacul verii...

dar nu văzusem fete pe șantier! deci ea venise din China să-și viziteze frațele. ori iubitul?

toți trei culegeau frunzele unei buroi. îi observasem mereu la timpul ăsta, ieșind printre dalele trotuarului, corolele grase, verzi și lucitoare

pe lujere roșietice, dar n-o cunoșteam. eu nu m-am aplecat niciodată

s-o culeg. chinezoaica ciripea întru-na, căutînd cu ochii numai la unul

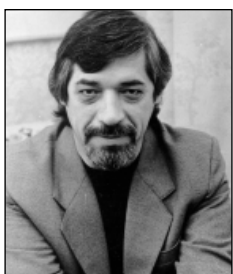
din băieți. iubitul! clar, e iubitul! am vrut să citesc mai bine fața celor doi iubiți, dar n-am putut – reflexul soarelui în vitrina magazinului de scule Bosch de peste stradă m-a orbit, topindu-le expresiile. doar un cercel negru, atîrnat pe un lănișor la gîtul femeii, mă privea franc: o așchie ascuțită.

apoi, după ce am mai făcut doi pași, am văzut gura chinezoaicei, abia mișcîndu-se. părea o prună ușor despica-tă de dulceața proprie sub talpa verii. și-am înțeles: pentru a ajunge la băiat, iubirea fetei a trebuit să aibă forța și disperarea vulpii de la pol, cînd sare pe labele din față să spargă zăpada înghețată sub care se furișează un șoa-rece...

Pentru că omul e atât de neștiutor, dar mai ales - hazliu sau poate - iresponsabil...

Dacă ți-ar fi dat și ție să vezi îmbulzeala, coada aproape interminabilă, în câteva rânduri, în câteva cozi, pe unde – paralele, pe unde –

de
Leo Butnaru

intersectate, „amestecate”, care și creează impresia de îmbulzeală; îmbulzeala-cozile de la unicul ghișeu al ultimului consulat sau al ultimei ambasade „străine” căreia îi este dat să se adreseze unui muritor – cu toate că, trebuie să precizăm chiar din – aproape – capul locului, dacă nu chiar din capul acestei prime fraze pe care o desfășurăm aici, – să precizăm că acești muritori, deja morți de-a binelea, se consideră... nemuritori... Pentru că omul e atât de neștiutor, dar mai ales – hazliu sau poate – iresponsabil, încât poate spune orice, spre exemplu: nemurire.... Nemurire care ar putea să-l vizeze, să-l „doteze” chiar pe el, pe omul atât de naiv, atât de neștiutor...

Da, cei din multe cozi și generala învâlmășeală-îmbulzeală la unicul ghișeu al ultimului consulat sau ultimei ambasade „străine” de la care mai pot obține o viză, un bilet de trecere se consideră... nemuritori (viu, și în moarte, nepotolitul orgoliu omenesc!) și de acolo, de unde se înghe-suie, își dau coate, vor să obțină actul de acces în Câmpiile Elizee ale eternilor; pe Champs-Élysées ale Parisului ceresc, spre care li se pare, unora, au urcat chiar pe Turnul Eiffel al gloriei lor binemeritate și necondiționate: ei merită bilet de acces în Cimitirul Eternitatea al Nepieritorilor! Iar statistica post-mortem a pretendenților la

nemurire e cât se poate de necruțătoare: din aceste cozi, din această îmbulzeală la ultimul ghișeu al consulatului sau ambasadei unde se poate lua „viza” pentru Elizee trece unul din două-trei milioane... Chiar muritori sadea, nemuritorii nu sunt totuși niciodată foarte mulți.

Iar această priveriște dezolantă confirmă că bietul om nu are liniște nici după moarte, blestemat să rătăcească veșnic în căutarea accesului spre ultimul și unicul ghișeu, reținându-se cu greu să nu înjure vârtos – cum ți-ai permite așa ceva la porțile Câmpiilor Elizee?! –, însă nu renunță, nu renunță, nici în moarte, mânat de neogoitul său orgoliu de măreție personală, de glorie și celebritate care trebuie, trebuie, trebuie să-i asigure nemurirea! Fie doar și părerea de așa ceva – nemurire, dar să i-o asigure și gata! De ți se creează impresia că tocmai în moarte, după moarte omul poate atinge extrema condiție de caricatură, de grotesc, de ridicol care, implicit, pare a fi o bătaie de joc față de cei rămași încă vii, acolo, pe Pământ, unde le oficiază „nemuritorilor” parastase, unde le cântă „Gloria!” și „Aleluia”, unde... Eh, dar câte alte moduri și genuri de complicități se întâmplă între orgoliile celor vii și ale celor morți deja, dar despre care se crede că le-ar putea fi menită nemurirea... Pentru că, spuneam, omul e atât de naiv, e atât de neștiutor, dar mai ales – hazliu... De aia și frizează caricatura, grotescul, dacă se poate spune așa, dar sigur – frizează ridicolul...

Iar când cel atestat din două-trei milioane obține biletul de acces, trecând – Dincolo, dânsul este condus, un timp legat strâns la ochi (ca nu care cumva să-i sară ei, ochii, din orbite de excesul bucuriei în melanj cu uriașul orgoliu personal satisfăcut!); este condus într-o sală uriașă, iar când i se scoate legătura de pe ochi, proaspătul nemuritor îl vede pe Majestatea Sa Supremul stând pe tron... Pe unul din cele două tronuri stând, trebuie să precizăm. Unul din Mahării Jilțurilor – așa îmi vine mie să numesc, metaforic, tronul; unul din Mahării Jilțurilor e clădit pur și simplu din craniile omenesti, în special ale

celor care nu au făcut față rigorilor examenului de nemuritor; al doilea Jilț-Mahăr e închipuit din cărți – o stivă uriașă de tomuri care, însă, nu știe nimeni dacă ar fi autentice sau butaforice. În mare, ele sunt toate cam de dimensiunea „Istoriei literaturii române” a lui George Călinescu, căreia la acest capitol – al volumului... volumului! – nu-i cedează aproape cu nimic „Istoriile...” lui Ștefănescu și Manolescu (folosesc ordinea cronologică a apariției cărților respective și nu ordinea alfabetică, care, bineînțeles, ar fi inversat locurile autorilor). S-ar putea crede că, pe oricare din cele două Mahăre ale Jețurilor s-ar afla Majestatea Sa Supremul Administrator, Supraveghetor al mărunților nemuritori sosiți de pe planetuța Pământ, el mai că sprijină cu creștetul său Tronul Domnului Dumnezeu. Dar numai – *mai că*, în realitate piramida de tigve și, cealaltă, de cărți, nu ating Empireul.

După un sumar și foarte formal salut de bun venit adresat noului învestit cu nemurirea, Majestatea Sa îi înmânează statutul în baza căruia fiecare din cei ajunși aici trebuie să-și coordoneze îndeletnicirile, mișcărilor, manierele. Pentru că, e de înțeles, Majestatea Sa are suficienți supraviețuitori necruțători care așteaptă. Așteaptă eroarea, greșeala celor internați în acest azil al fericitilor nemuritori. Și aici echilibrul se menține doar în absența greșelilor, absolut altfel decât pe Pământ, unde echilibrul este înțeles ca paritate între lumină

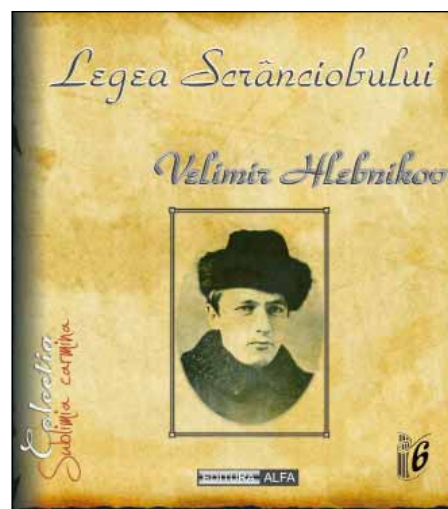
și întuneric, perfect și imperfect, faptă bună și eroare etc.

Însă cei distrați din fire, mai ales poeții, citesc foarte superficial acest cod de conduită, astfel că, cel mai des, chiar dânsii sunt cei care clachează... După care sunt expulzați de supraveghetori...

Iar astea toate – foarte puține, îmi dau seama... – nu sunt decât mărturiile „pe viu” ale unui muritor, unui mort deja. Însă am zis „muritor” în sensul antonimic cu – „nemuritor”. Spun, scriu aici doar ceea ce am reușit să văd, dar mai mult să înțeleg prin deducții logice și, în egală măsură, alogice, în timpul scurt, foarte scurt, cam de... minus zece minute, sau ore, sau zile... – minus, zic, pentru că trecerea din viață, chiar și în nemurirea trans-tombală, e o scădere, e un deficit de toate, *TOT* însemnând, totuși, viața propriu-zisă și nu starea de moarte a... nemuritorilor; – ceea ce am reușit să văd, să înțeleg acolo, în scurtissimul timp-minus cât mi-a fost dat (lăsat) să mă aflu și eu Dincolo de ghișeul ultim și unic, pe tărâmul orgolioșilor nemuritori. Lăsatul mi-a fost îngăduit doar până în clipa când neastâmpăratul demon al adevărului m-a împins să spun, să scriu ceea ce am învederat chiar în a doua frază a textului prezent, că – omul e atât de neștiutor, dar mai ales – hazliu sau poate – iresponsabil, încât poate spune orice, spre exemplu: ...nemurire...

Leo Butnaru traducător

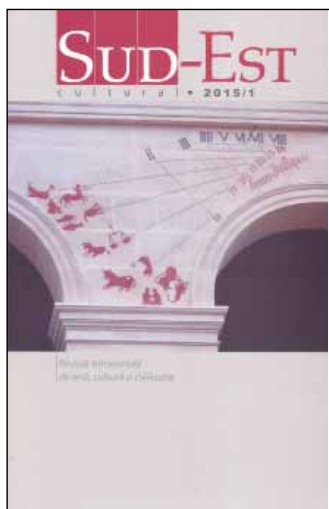

Velimir Hlebnikov, **Legea scrânciobului** (poeme). Traducere, prefață, tabel cronologic și note: Leo Butnaru. Iași, Ed. Alfa, 2014, 446 p.

Anna Ahmatova, **Mătânii** (poeme). Traducere, prefață, tabel cronologic și note: Leo Butnaru. București, Ed. Tracus Arte, 2015, 270 p.

Revista „Sud-Est cultural” nr. 1-2/2015

Revistele de cultură basarabene au intrat în sezonul aniversărilor. Nr. 1-2/2015 al revistei *Sud-Est cultural* consemnează 25 de ani de la apariție – un sfert de veac ce coincide, iată, cu întreaga istorie post-sovietică a Basarabiei, imitându-i meandrele. Valentina Tăzlăuanu, redactorul-șef al revistei, evocă în editorialul acestui număr momentul lansării în 1990, cu spri-

jinul Ministerului Culturii de la Chișinău: „De fapt, avantajele inițiale (o finanțare modică, un sediu pentru redacție, presupusul sprijin al uniunilor de creație) aveau să se pulverizeze în scurt timp, lăsându-ne față în față cu regula economică aspră a capitalismului moldovenesc incipient și a „independenței” presei. Cu alte cuvinte, pe cont propriu. Dacă nu ne venea în ajutor Fundația Culturală Română, actualul ICR, și, pentru anumite proiecte, Fundația Soros Moldova sau Fundația Culturală Europeană, astăzi aceste note aniversare ar suna cât se poate de nostalgic, dar fără mare relevanță.”

Aniversările recente ale revistelor noastre (*Contrafort* – 20 de ani, *Sud-Est cultural* – 25 și *Semn* – 20), de altfel, nu au avut nimic fast. Abia am reușit să le asigurăm apariția (mai puțin colegii de la *Semn*, din păcate). Nu am putut organiza niște evenimente, așa cum fac revistele din România – cu personalități de prestigiu, cu public, cu mediatizare, cu premii. Nu sunt bani pentru așa ceva. Cuvântul „cultură” le provoacă

un rictus de dispreț îmbuibăților tranziției moldovenești, de aceea se țin cât mai departe de ea...

Eugen Lungu îi face un portret criticului literar Ion Ciocanu la 75 de ani (vorbind între altele și despre aventura luptei acestuia cu cenzura), tot Eugen Lungu analizează volumul *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române* de Mihai Zamfir. Mircea V. Ciobanu comentează cărțile unor critici și esești români care i-au reținut atenția în ultimul timp: Nicolae Manolescu, Eugen Negrici, Mircea A. Diaconu, Vitalie Ciobanu, Maria Șleahitișchi și Laszlo Alexandru. O interesantă radiografie a cărților lui Patrick Modiano (Laureat Nobel - 2014) semnează Lucia Țurcanu. Versuri de Liliana Armașu, o piesă nouă de Constantin Cheianu. Alți autori: Vasile Romanciuc, Leo Butnaru, Irina Nechit, Daniela Khalil-Butucioc, Larisa Turea, Rodica Iuncu...

Nina Corcinschi își continuă dialogul cu Andrei Țurcanu despre literatura basarabeană postbelică (un proiect mai amplu,

numit „Cartea din mâna lui Hamlet”). Secvența din *Sud-Est cultural* e consacrată „rezistenței” antisovietice a intelectualilor basarabeni (ghilimelele sunt de rigoare). Iată un fragment relevant: „Acest primitivism obositor, cultivat cu ostentație, nu-i altceva decât o comodă și „armonioasă” coabitare (putem spune chiar colaborare) a scriitorilor cu sistemul sau, mai pe șleau spus, un semn limpede de lașitate de creație. Sub acest aspect, curajul majorității autorilor basarabeni este derizoriu, iar „martirajul” lor – o ficțiune post-decembristă (din care unii au profitat din plin) pentru export dincolo de Prut.” Intervievatul nu face doar o analiză fenomenologică, ci se referă la persoane concrete: N. Costenco, Gr. Vieru, A. Busuioc ș.a. Se pare că Andrei Țurcanu și-a propus să spargă mai multe „statui” ale literelor basarabene cu preconizatul său volum dialogic. Vom vedea cât de departe vor sări cioburile.

Vitalie CIOBANU

Norman Manea la Universitatea de Stat din Chișinău

Secvențe de la întâlnirea cu studenții și profesorii,
10 octombrie 2014

„Scriitorul nu are de îmbrăcat nicio uniformă”

Vitalie Ciobanu: Domnule Norman Manea, cum v-ați raportat la acest spațiu, la Chișinău, la Basarabia în general, dincolo de referințele pe care le-ați făcut în volumul memorialistic „Întoarcerea huliganului”, care v-a făcut celebru în întreaga lume?

Norman Manea: Vă mulțumesc că ați venit la această întâlnire. E reconfortant să văd o sală plină de tineri. Venirea mea la Chișinău este mult întârziată, am afirmat și ieri acest lucru la bibliotecă [„Onisifor Ghibu” – secvențe de la această întâlnire am publicat în nr. 11-12/2015 al *Contrafortului*, n.n.]. Și cărțile mele au ajuns aici târziu și doar parțial. Sper ca acest început să fie fast și să ne vedem măcar prin lectură, dacă nu prin prezență, sper să devin unul de-al dumneavoastră. Dacă va fi așa, voi fi foarte recunoscător. Orașul m-a primit frumos, am găsit soare, parcuri, atmosfera pare foarte ospitalieră. Iar prezența aici, în această sală, o adevărată „grădiniță juvenilă”, e cu atât mai încurajatoare pentru mine. Basarabia e un ținut vechi al României, care a trecut și ea prin frământări și complicații, dar aparține, și nu doar lingvistic, României. Sper că și aici, și înțeleg că așa este, se dezvoltă o literatură interesantă și o cultură care e sincronizată cu ceea ce se întâmplă astăzi în lume. Eu nu am pregătit o prelegere academică pentru întâlnirea de astăzi. Cred că sunteți sătui de prelegeri, le auziți la ore, dar sunt pregătit pentru un dialog cu Dvs. cât mai deschis, cât mai provocator, cât mai inconfortabil. Deci, orice fel de întrebări aveți, nu vă sfiți să mi le puneți, chiar dacă vi se pare că sunt puțin impertinente. Vă încurajez să fiți cât mai impertinenți, cât mai critici, cât mai acuți. Suntem într-o aulă universitară și Universitatea a fost întotdeauna un loc al dezbaterilor libere. A fost, dar n-a rămas, pentru că și Universitatea a trecut prin perioade dificile, opresive, istorice și sociale. Subiectul acestei întâlniri era „Scriitorul și totalitarismul”. Putem vorbi despre asta. Ar fi să vorbim întâi despre scriitor, apoi despre totalitarism și apoi despre relația dintre ele...

S-a spus aici (*remarca lui Silviu Lupescu*) că eu n-o să vă sfătuiesc să deveniți scriitori. N-o să vă sfătuiesc, pentru că nu cred în sfaturi, și că orice v-aș sfătui tot o să faceți de capul vostru, și bine o să faceți, pentru că așa procedeați tinerii. Profesia de scriitor e legată mai mult decât altă profesie de o *vocație*. Ca să devii doctor, inginer, avocat e probabil suficient să fii un student bun, să înveți ce ai de învățat și după aceea să aplici cu pricepere ceea ce ai învățat. În cazul artei, al scrisului, lucrurile nu sunt așa de simple. Iar eu am făcut tot ce-am putut să evit să devin scriitor și, cum se vede, n-am reușit. Am fost mulți ani inginer, în toate treptele și ramificațiile ingineriei, și până la urmă tot acolo am ajuns. „Acolo” înseamnă și aici, adică în fața unei săli de potențiali cititori, cărora eu aș fi dispus să le răspund la orice întrebări.

Scrișul este o vocație, cum am spus, și atunci când este o îndeletnicire este una solitară. Stai singur în cameră, în fața unei foi albe, o foaie albă care este imaginea libertății

absolute, e o potențialitate, nu este încă nimic, și începe să devină ceva după primele cuvinte pe care le așterni acolo. Dar înainte de a le așterne, ești absolut liber. Și bine ar fi să fii și după aceea total liber. Arta, creativitatea, este forma reală, genuină și absolută a libertății.

S-a vorbit aici, în deschiderea acestei întâlniri, despre „uniformă”, și atunci când vorbim despre totalitarism cu atât mai mult avem motive să ne referim la uniformă. Scriitorul nu are de îmbrăcat nicio uniformă. El, cum am spus, e singur în camera sa, unde poate să fie într-un tricou, într-o pijama sau chiar în pielea goală. El nu are uniformă și nu trebuie s-o îmbrace/s-o adopte în niciun fel. În lupta politică a momentului, în confruntarea dintre partide, dintre propuneri și ideologii, el, cred eu, trebuie să rămână un observator lucid și să-și facă auzită părerea, o părere

Norman Manea alături de Silviu Lupescu, Vitalie Ciobanu și Maria Șleahțișchi

re, opinie critică și independentă. Scriitorul nu trebuie să devină propagandistul uneia sau altei idei, chiar dacă își are convingerile lui – și trebuie să le aibă –, chiar dacă în cabina de vot, unde este din nou singur, cu o foaie de hârtie în față, își exprimă opțiunile în mod liber.

Sistemul totalitar a oferit în mod excepțional scriitorului și artistului privilegii și pedepse exagerate. De aici au venit foarte multe compromisuri, complicități, pentru că e bine să rețineți că nici scriitorul nu este un înger, este un om cu defecte și calități. Fiind om, este imperfect, însă prin creația sa, cred eu, oferă semenilor săi tot ce are mai bun în el.

Atunci când am luat atitudine, mai ales împotriva unor compromisuri politice, morale făcute de unii scriitori, am avut în vedere tocmai această idee, de a respinge uniforma de orice fel. Deși este moral să aibă o poziție fermă și clară, cred că scriitorul nu trebuie să fie niciodată un procuror. În scrisul său, el trebuie să privească cu același interes, și chiar cu aceeași înțelegere, spre victimă și spre opresor. Vă amintiți de „Crimă și pedeapsă” a lui Dostoievski, vă amintiți că acolo criminalul, cel care omoară o bătrână nevinovată, devine până la urmă un personaj foarte apropiat de cititor, pentru că scriitorul intră cu interes și chiar cu solidaritate în universul lui sufletească și, treptat, ne face să înțelegem de ce el, Raskolnikov, a făcut acea faptă ilegală și criminală.

Dacă trecem de la acest individ bizar, care este scriitorul, la mediul din jurul său, la societatea în care trăiește, o să vedeți că raporturile între el și societate nu sunt întotdeauna fericite, aș spune că rareori sunt fericite. Nu e

nevoie neapărat pentru asta de un sistem totalitar. Eminescu, care este geniul național al României și al limbii române, știți prea bine cât s-a chinuit și prin ce serpentine ale suferinței a trecut. Și nu era un regim totalitar pe vremea sa. Regimul totalitar însă radicalizează și duce la extreme premisele acestui raport deloc avantajos pentru scriitor.

Ce este un regim totalitar? Este un regim în care libertatea de expresie, libertatea de existență este drastic limitată, când nu este cu totul eliminată. Să privim spre sistemele totalitare pe care le știm din contemporaneitate: dictatura ideologică sau rasistă a nazismului; dictatura, să-i zicem așa, aparent progresistă a comunismului, care se revendică din revoluția franceză, pervertind profund idealul umanist la care apelează demagogic; dictatura religioasă de tip islamic de astăzi sau de orice alt tip, care de asemenea vine cu o concepție a supremației – „rasa mea este cea mai bună, ideologia mea este cea mai bună, religia mea este cea mai bună”. Și nu numai că este cea mai bună, dar eu o voi impune tuturor, fie că vreți, fie că nu vreți. Acesta este primul pas spre o tiranie, și formele tiraniei sunt foarte variate, dar până la urmă ele obțin total șansele omului, șansele creative, șansele de opțiune. Eu, deși m-am ocupat de niște tragedii colective, cum au fost Holocaustul și Comunismul, dar și Exilul, care și el este o tragedie colectivă, veche și nouă, de fapt m-am concentrat întotdeauna asupra individului. Individul este pentru mine reperul fundamental, și nu colectivitatea. Individul, așa cum este el, căruia cred că avem motive să-i încredințăm întrebările și speranțele noastre, cu condiția ca el să se poată exprima liber și să-și poată revendica un loc în societate, alături de semenii săi.

N-aș vrea să mă lungesc. Aș fi bucuros, am spus și la început, să-mi puneți întrebări, chiar întrebări inconfortabile. Este ceea ce le spun și studenților mei. Simțiți-vă liberi, am promisiunea profesorilor voștri că nu vă vor sancționa, chiar dacă sunteți/veți fi nepoliticoși și excesiv de violenți. Aceasta este invitația mea și sper că intrați în acest dialog cu toată încrederea.

„Mi-aș dori ca scriitor să nu pierdeți contactul cu acest dar extraordinar care este cartea. Cartea vă situează brusc în centrul lumii”

Vitalie Ciobanu: Care a fost relația Dvs., domnule Norman Manea, cu cenzura? I-ați văzut pe acești funcționari ai cenzurii, ați purtat vreun dialog cu ei? Le-ați simțit felul în care reacționează?

Norman Manea: Revenim de fapt la definiția totalitarismului. Ce însemna totalitarismul? Dvs. sunteți o generație posttotalitară, postcomunistă. Ceea ce caracteriza totalitarismul, probabil ați auzit de la bunici, de la părinți, este această putere totală, de aici vine totalitarismul. Nu exista proprietate privată, decât în cazuri cu totul speciale, toate serviciile, toate salariile erau date de stat. Deci, statul te angaja, statul te plătea, statul te concedia, statul te aresta. În zona culturii cenzura avea acest rol de a supraveghea și de a potența o suspiciune generalizată. Toată lumea suspecta pe toată lumea, nu se știa care dintre prietenii tăi transmit anumite informații organelor respective și așa mai departe. Faptul că proprietatea privată nu prea mai exista – și aici e deosebirea față de dictaturile de dreapta, care nu erau nici ele deloc simpatice – adăuga ceva esențial la această colecție de abuzuri. Erai total dependent de statul care te angaja și, eventual, te plătea. Cenzura era absolută. Dacă dădeai un anunț la ziar că ai de vândut o canapea veche, chiar și acest text trecea pe la cenzură, pentru că se bănuia că ascunzi cine știe ce cod în acea vechitură.

M-ați întrebat dacă am întâlnit vreodată un cenzor. Nu, pentru că noi, scriitorii, n-am avut niciodată acces la cenzură. Cei care lucrau în redacții, cei care erau editori, ei aveau contacte cu cenzorii, care, firește, le impuneau diverse schimbări în texte, cărți. Orice text scris trecea prin cenzură. Texte tehnice, care nu aveau nimic cu ideologia, treceau prin filtrul cenzurii. Editorii, redactorii aveau unele contacte cu ei, iar noi, autorii, niciodată. Iar rapoartele cenzorului nu erau semnate, purtau, eventual, niște inițiale. Doar redactorii știau cine era autorul acelui comentariu. Acesta era sistemul, foarte tainic și ubicuu, omniprezent în toate situațiile. Aș spune însă o vorbă despre scriitorul meu cândva preferat, Camil Petrescu, despre

care s-a pomenit aici. Camil Petrescu nu a fost membru de partid, iar răspunsul pe care el l-a dat în 1946, când i s-a propus să devină membru de partid, este absolut memorabil. El a spus: „Nu pot, pentru că sunt deja membrul unui partid”. Care partid? – a fost întrebat. „Un partid cu un singur membru”. Acesta a fost răspunsul lui atunci, perfect onorabil pentru un artist și pentru un scriitor, dar nici el nu s-a putut feri de presiunile care s-au exercitat asupra lui. Ședința aceea de partid, legată de piesa „Caragiale în vremea lui”, era o ședință cu un scriitor ne-membru de partid care, în mod normal, nu era obligat să se supună tuturor directivelor partidului. Ok, voi cu membrii voștri decideți și faceți ce vreți, eu sunt din afară. Nu conta, firește, pentru că editurile erau aservite ideologic și nu se putea altfel.

În legătură cu volumul *Despre Clovni: Dictatorul și artistul* aș spune de asemenea două vorbe. S-ar putea să vă intereseze cartea. Ea pornește de la o viziune asupra circului, pe care o găsiți în orice istorie sau enciclopedie a circului, și care se focalizează asupra a două tipuri de clovni: clovnul alb, care dă scatoalce. Vă amintiți scene în care un clovn, îmbrăcat de obicei foarte elegant, îl cotonogeste pe celălalt clovn, un nenorocit, care se dă peste cap, se schimonosește și celelalte. Deci, clovnul alb pe post de stăpân și asupritor, și August-prostul, cel care încasează. Acest cuplu a dominat circul dintotdeauna, eu am scris un eseu pe această idee, inspirat de un foarte interesant text al lui Federico Fellini, care, cum știți, are și un film despre clovni. Și în acel eseu am vorbit despre dictator, ca un clovn alb, și despre artist, ca un păgubit, ca un păgubos, care este August-prostul. S-ar putea să vă intereseze această metaforă, care e mereu valabilă, nu numai sub dictatura ideologică sau rasială, sau religioasă, pentru că scriitorul e obidit în toate aceste dictaturi, dar și în dictatura banului, despre care s-a vorbit aici.

Scriitorul e solitar, el e dependent, iar ceea ce face el nu este în mod evident util. El nu este un dentist, care e foarte necesar când ai dureri de dinți. Dentistul oferă o muncă extrem de importantă și utilă. Nu este nici potcovar, n-o să-ți meargă bine calul dacă nu l-ai potcovit bine. Dau aceste exemple, cu profesii practice, utile, și cu o profesiune spirituală, cea de scriitor, care este mai puțin utilă, pentru că n-aș vrea să spun, tocmai eu, că e inutilă. Dar utilitatea acestei profesii este mai puțin evidentă, mai puțin imediată și instantanee, și necesită un anumit proces, mai lung, de receptare și de înțelegere.

Unde o să vă situați Dvs., spre ce o să mergeți, nu știu. În cabinetul dentar, la potcovar sau la masa de scris, asta viața o să decidă. Ceea ce mi-aș dori ca scriitor este să nu pierdeți contactul cu această ofertă, cu acest dar extraordinar care este cartea. Cartea vă situează brusc în centrul lumii. Că trăiți aici, la Chișinău, sau la Bălți, Sucea-

va, Dolhasca sau New York, cartea dintr-odată vă oferă un contact instantaneu cu mari valori, cu mari voci, și cu potențiali prieteni, mai importanți uneori decât prietenii cu care vă beți dimineața cafeaua cu lapte. Asta e ceea ce vă poate spune un bătrân care întinerește aici în prezența Dvs.

Întrebare din public: **Care este viziunea Dvs. asupra libertății? Cum vedeți relația dintre democrație și libertate?**

Norman Manea: Libertatea nu se poate afirma într-un sistem totalitar sau autocratic, pentru că nu poate depăși uneori limitările care sunt impuse chiar prin lege. Dar libertatea este esențială în a ne menține sănătatea

Norman Manea alături de profesoara Mariana Jitari și de Victor Ambroci, directorul Liceului „Spiru Haret” din Chișinău

spirituală și în a ajuta, cât putem, la progresul colectiv. Vă amintiți probabil de mari descoperitori, care au avut de înfruntat chiar inchiziția, pentru că ei au venit cu noi idei, care contraziceau dogma. Libertatea nu se supune dogmei și este esențială pentru a menține omenescul din noi. Ea, libertatea, nu ne asigură perfecțiunea, dar ne asigură o modalitate de a ne perfecționa.

„Aveam de calculat pentru facultate grinzi de beton armat și aveam de citit Proust și Blaga, care nu erau tipăriți”

Întrebare din public: **Care este motivația și ce vă inspiră în creație, în meseria de scriitor?**

Norman Manea: E o întrebare grea. Așa cum am spus, eu am încercat să fug de literatură. Când am terminat liceul eram un elev bun și la matematică, și pe vremea aceea era aproape o rușine să te duci la filologie. Corigen-

tul clasei noastre, de exemplu, s-a dus la filologie. Eram la un liceu sever, bucovinean, „habsburgic” îi spun eu, cu profesori de tradiție austriacă, foarte rigidă. Un liceu de băieți, și a merge la politehnică pe atunci era și un semn de virilitate, dacă putem spune așa. Se gândea în felul următor: noi nu mergem cu fetele la filologie, la toate chestiile acestea minunate, dar prea delicate pentru noi. Eu am căzut în capcana aceasta, a acestei gândiri. Eram un elev cu diplomă, deci puteam să intru la orice facultate fără examen, așa era legea atunci. Și m-am dus și eu unde mi s-a părut mai spectaculos. Ca să înțelegeți cam ce au fost cei cinci ani de studii ai mei la București, aș povesti că anul trecut, când am fost la București, m-am întâlnit cu foști colegi de facultate. Și de la ei am aflat, știam într-un fel, dar nu eram foarte sigur, că noi am intrat în anul întâi

126 de persoane. Și am terminat - Facultatea de Construcții Hidrotehnice la Institutul de Construcții din București - doar 18. Asta spune ceva. A fost un studiu foarte greu, intens, atunci mi-am făcut rost de ochelari. Și tot în anii aceia am fost disputat de pasiunea mea pentru literatură. La București, pe vremea aceea, existau câteva biblioteci foarte mari și cea mai bună era Biblioteca Institutului Cultural de Relații cu Străinătatea. Acolo am descoperit cărți minunate ale autorilor români interziși sau ale autorilor străini care nu erau accesibili. Aveam de calculat pentru facultate grinzi de beton armat și aveam de citit Proust și Blaga, care nu erau tipăriți. M-am împărțit între acestea, am încercat să fug, cum spun, de vocație. Ceea ce mă face să scriu, probabil că la fel li se întâmplă și colegilor mei scriitori, este că haosul cotidianului nu mi se pare suficient. Încerci să găsești ceva dincolo de acest cotidian - un înțeles, o altă lume, o altă propunere, o altă, dacă vreți, himeră. Nu mi se pare că existența strict cotidiană îmi este suficientă. Dacă aș fi fost religios, și regret că nu sunt, poate că religia mi-ar fi oferit o altă iluzie și mi-ar fi fost

destul. Nu sunt religios și pentru mine literatura a rămas ca un fel de religie.

„Librăriile și bibliotecile au de toate în rafturile lor. Vă place un anume gen de literatură, îl găsiți. Stați cu cei care vă plac”

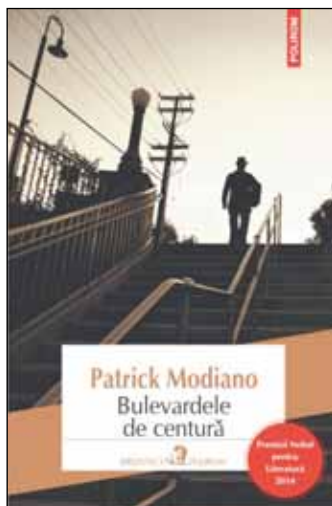
Vitalie Ciobanu: **Niciodată n-o să insistăm prea mult asupra importanței stilului unui autor, a scriiturii, a felului în care se face înțeles, în care transmite publicului, adică unor persoane fundamentale diferite, ceea ce vede și simte el. Stilul domnului Norman Manea este extrem de limpede. Și în literatura propriu-zisă, în proză - deși metafora nu-i este străină, deși jocurile de limbaj îl atrag în aceeași măsură. Dar limpezimea se vede foarte bine în eseistică. Mie îmi impune foarte mult genul acesta de scriitură, în care ai suficient vocabular și poți exprima lucruri profunde într-un limbaj inteligibil, printr-o frazare coerentă și asimilabilă pentru un public neinițiat. Este școala prin care trebuie să treacă orice aspirant la gloria literară. Domnule Norman Manea, credeți că structura profesională a scriitorului, în cazul în care el vine dintr-un mediu non-filologic, influențează cumva scrisul, stilul său? Mă gândesc la Augustin Buzura, care a făcut studii de medicină, la Cehov, medic și el - pot fi invocate și alte nume. Credeți că formația Dvs., ați trecut printr-o facultate tehnică, v-a influențat felul în care v-ați gândit arhitectura literară?**

Norman Manea: Cred că studiul tehnic, mai ales studiul matematic, care a dominat primii ani de facultate, mi-a disciplinat într-un anumit fel gândirea. Practica inginerescă m-a pus în contact, în anii de șantier, cu oameni pe care altfel nu i-aș fi cunoscut și consider aceasta un mare avantaj. Ați menționat doi scriitori medici, și sunt destul de mulți în literatură, și eu am să menționez doi ingineri. Inginerii sunt mai puțini, dar sunt foarte importanți. Dostoievski a fost inginer de drumuri și poduri, o specialitate aproape înrudită cu ceea ce am studiat

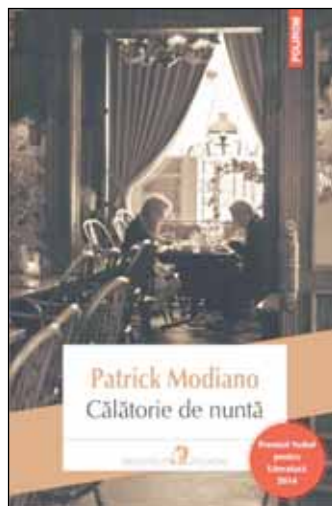
Patrick Modiano - Premiul Nobel pentru Literatură - 2014, la Editura Polirom

Iarba nopților. Traducere din limba franceză de Elena-Brândușa Steiciuc. Iași, 2015

Bulevardele de centură. Ediție revizuită. Traducere din limba franceză de Livia Storeescu. Iași, 2014

Călătorie de nuntă. Traducere din limba franceză de Elena-Brândușa Steiciuc. Iași, 2014

eu. La institutul nostru exista și o facultate de drumuri și poduri. Iar marele scriitor austriac Robert Musil a fost și el inginer și s-a ocupat, întâmplător sau nu, de mecanica fluidelor. Deci, am pomenit aceste nume doar pentru ca să vă distrați. Eseul este prin definiție o piesă analitică, pentru că pornește dintr-un punct și ajunge într-un alt punct printr-o demonstrație care ar trebui să fie riguroasă. Asta nu înseamnă că eseul nu adăpostește, nu găzduiește metafore, speculații lingvistice și așa mai departe. Dar într-un eseu traseul este clar și scopul este clar. Pentru acest motiv, în primii ani ai aflării mele în America, după ce am absorbit șocurile inițiale, foarte derutante, am revenit mai întâi la eseu, pentru că avea această structură logică pe care mă puteam concentra. Literatura și arta nu trebuie să fie logice, repet acest lucru, vă rog să nu-l uitați. Nu zic că neapărat trebuie să fie haotice, dar trebuie să fie cum este viața însăși – imprevizibilă, autentică... Mă bucur că eseurile mele vi se par limpezi. Proza este mai codificată, e considerată mai complicată. Și de câte ori mi s-a reproșat (și mi s-a reproșat de multe ori, pe dreptate sau nu, nu știu), am spus respectivilor că librăriile și bibliotecile au de toate în rafturile lor. Vă place un anume gen de literatură, îl găsiți. Stați cu cei care vă plac. Vă plac și cărțile mele, stați cu mine, și eu am să mă bucur că stați cu mine. Acesta este marele avantaj al artei, că oferă o plurivalență de creativitate și de realizări care depind de temperamentul artistic al autorului și care sunt, și trebuie să fie, obligatoriu *diferite*. Dacă autorul nu-și are o voce proprie, specifică, el a ieșit din domeniu. Aici este vorba de personalitatea artistică, de originalitate – și nu o originalitate cu orice preț.

Maria Șleahțițchi: **Cu cine v-a plăcut „să stați” Dvs. ca cititor, în contextul a ceea ce ați afirmat?**

Norman Manea: Am fost un cititor foarte avid, cum se întâmplă probabil cu toți scriitorii. Ca cititor am trecut prin toate etapele de instruire și de „îndrăgostire”, dacă pot să folosesc termenul acesta, care e foarte propriu pentru tinerii din această sală. Am evocat întâlnirea mea la nouă ani cu scrierile lui Ion Creangă și cu tot ce a însemnat limbajul lui de dincolo de realitate, limbajul de basm, inventiv și superb. Am trecut, apoi, și eu prin faza eminesciană. Eram un elev care știa cele mai multe versuri din Eminescu din liceul nostru. În anii de liceu, spre sfârșit, am citit foarte multă literatură rusă, care atunci era foarte bine tradusă și era în colecții accesibile ca preț. Erau cărți de găsit peste tot în librării și biblioteci.

Vitalie Ciobanu: **Cum rezolvați Dvs. dificultatea trecerii, și dacă aveți această dificultate, de la publicistică la scrisul prozei?**

Norman Manea: Publicistica este un alt mod de a scrie, un mod de a intra în cetate. Unii consideră publicistica o obligație de scriitor, de om al spiritului, alții sunt forțați de propria lor existență să mai aibă un venit și să aibă o prezență mai firească în fața publicului cititor de ziare și de știri. Eu nu scriu foarte des la gazetă. Volumul acesta, „Pe contur”, cuprinde texte apărute în presa românească, sunt texte de literatură, mai rar texte politice. Textele politice se bazează, ca și politica, pe o simplificare inevitabilă, care să permită discuția pe o anumită temă. Or, literatura este împotriva simplificării și nu este informație. Literatura este dincolo de informație. Deci, publicistica este o salahorie la care suntem, într-un fel sau altul, obligați, și nu e singura. Nici medicina, nici ingineria pentru un scriitor total prins de literatură nu este un avantaj.

„O școală de literatură nu poate să te învețe să scrii marea capodoperă”

Maria Șleahțițchi: **Știu că printre cei care au venit la această întâlnire sunt tineri care scriu, care vor îmbrățișa meseria de scriitor. Există în America, în Occident, dar și în România, la Brașov de exemplu, masterate de scriere artistică. Ce părere aveți despre aceste cursuri și ce sfaturi le-ați da tinerilor? Cu ce să înceapă?**

Norman Manea: În anii ’50 în România s-a înființat așa-numita „școală de literatură”. Au fost selectați tineri talentați, aduși la București într-o clădire foarte frumoasă, și la sedința de inaugurare a școlii, Sadoveanu a ținut un discurs. S-a uitat în sală și a spus: Măi băieți, dacă din cei 4 000 de cursanți care sunt aici unul dintre voi iese scriitor, este o mare performanță și reușită a școlii. Mă auzi, Nicolae? Nicolae era Labiș, și el student acolo și era un favorit al lui Sadoveanu și nu numai al lui. Nicolae Labiș era foarte talentat, nu știu dacă avea nevoie de școala aceasta sau nu. Școlile îți dau în general niște reguli, te disciplinează, și nu sunt inutile. Dar să crezi că școala îți poate da talent este o iluzie. De asta, toate aceste cursuri – și sunt foarte multe în America – mi se par utile. În sensul că te învață cum să scrii o scrisoare de dragoste, mai veridică, mai relevantă. Dar nu pot să te învețe să scrii marea capodoperă. Pentru că, ce se întâmplă? Și în literatură, și în scris există niște reguli, există niște experiențe acumulate prin clasici, prin moderni, și e foarte important să le știi. Și după ce le știi, este esențial să le uiți. Pentru că trebuie să devii tu însuși. Asta e toată șmecheria, dacă există vreuna. Și aici intervin aceste contradicții. Scriitorii provin dintre cititori, dintre cititorii pasionați. Dar, treptat, trebuie să-ți găsești singur o voce, o frază, un mod de a așeza cuvintele și un mod de a te asculta pe tine însuși. E tot ce pot să spun. Eu cred în vorba lui Sadoveanu.

Fotografii de Bogdan Moroșan

Întrebare din public: **Maestre, vreau să știu dacă tinerii cărora le sunteți profesor vă cunosc cărțile. Ce fel de cititori sunt tinerii studenți din America?**

Norman Manea: Cititorii, ca și scriitorii și oamenii în general, sunt diferiți: au gusturi diferite, au opțiuni diferite. Nu poți să fixezi, să standardizezi un anumit tip de cititor pe care să-l aplici la orice fel de carte, la orice fel de literatură. Opțiunile sunt libere, într-o piață a cărții care este imensă și care este tot timpul sufocată de noi producții. Studenții citesc atât cât au timp să citească, în general sunt foarte ocupați de școală. Iar ceea ce se învață în școală, nu vreau să spun că trebuie uitat imediat, dar are o anumită amprentă didactică. Încerci să explici, ca profesor, un mecanism al frumuseții, ceea ce este greu. Vă spun că mie, după fiecare semestru, ca să mă pot reapuca de scris, îmi trebuie o perioadă de totală uitare. Pentru că ceea ce am făcut în clasă cu studenții a fost să găsesc un sistem logic și pedagogic în care să explic o carte, o povestire. Frumusețea e uneori între interstițiile acestor reguli. Asta nu înseamnă că nu îndemn la lectură și, cum spun, scriitorii se nasc din cititori.

La Colegiul nostru există un perete întreg în bibliotecă cu aparițiile editoriale, vechi și noi, ale profesorilor. Deci, profesorii își expun și ei cărțile, și dacă studentul e foarte furios pe tine are un motiv să se ducă și să cumpere cartea și să spună: uite ce tâmpit e acesta. Dacă e foarte îndrăgostit de tine, îți cumpără cartea și spune: ți-am spus, e extraordinar!

Tipul de curs pe care îl țin la Bard College cuprinde în fiecare săptămână discuția unei noi cărți. Învățământul american, cum știți, este colocvial, profesorul nu e ca aici, în Europa, un Papă cu arhangheli în spatele lui, asistenti. În America, țară care are o hibă, așa zice, contra elitismului de orice fel, și asta provine din vechiul conflict cu Anglia, profesorul este într-un dialog cu studenții, care îi spun pe numele mic. Pentru mine a fost un șoc teribil: venind din Imperiul Habsburgic, la noi, la liceu, elevii aveau o intrare, profesorii alta, cu reguli foarte stricte. Și să vezi

dintr-odată că în America aceste reguli nu există. În prima clasă pe care am avut-o la Bard College, în pauză, studenții au venit să discute cu mine și mi s-au adresat imediat „Norman”. Vă spun, a fost un șoc. Acum nu mai sunt șocat, dimpotrivă, mi se pare foarte plăcut și bine, și mă gândesc la ce spune studentul, nu la felul în care mi se adresează. Deci, e un alt tip de societate, mai populară, mai trivială dacă vreți, dar este în felul acesta. În clasa mea avem în fiecare săptămână o altă carte de discutat. Studenții trebuie să citească, și sistemul meu este că programez doi studenți să prezinte un raport de lectură în clasă despre cartea respectivă. Unul vorbește despre cadrul social-politic sau epicul cărții, celălalt vorbește despre valoarea estetică: stilul, structura narativă ș.a.m.d. Iar ceilalți studenți, care nu sunt obligați cu raportul, trebuie să-mi trimită o notă scrisă, cu două întrebări pe care ei consideră că trebuie să le discutăm în clasă despre carte și să motiveze aceste întrebări. În felul acesta îi oblig să mă înjure că nu au timp de *party*-uri sau de alte lucruri, ci trebuie să citească, pentru că unchiul acesta din Est e altfel. Aceasta e relația pe care am imaginat-o/stabilit-o eu cu ei și mi se pare un control mai periodic și mai relevant decât doar un examen final. Un examen e uneori o loterie, îți pică subiectul pe care se întâmplă să-l cunoști. În felul cum procedez eu, îi notez pe fiecare în clasă, la ore, și îmi dau seama la sfârșitul semestrului unde a fost fiecare.

„Într-o lume care vinde și cumpără tot timpul ceva, e inevitabil, ca scriitor, să fii dependent de piață, de vânzări”

Vitalie Ciobanu: **Aș vrea să nu plecăm prea mult din America, pentru că e un spațiu pe care-l simpatizăm și încercăm să aflăm cât mai multe despre el. Cât de mult contează pentru un scriitor în America să se scrie cronici literare despre cărțile sale? Contează unde apar aceste cronici, în ce ziar și revistă, contează cine le scrie? Asigură aceste cronici, recenzii, prezentări succesul, vandabilitatea cărții? Editura ține cont de ecourile din presă atunci când dorește să înnoiască contractul cu un autor, să tipărească un nou tiraj?**

Norman Manea: Într-o lume care vinde și cumpără tot timpul ceva, e inevitabil să fii dependent de piață, de vânzări. Nu prea există metode de a te opune acestei noi structuri a relației dintre scriitor și cititor. Firește că toate acestea pe care le-ați menționat în întrebare au importanța lor. Faptul că ești recenzat de marile ziare, faptul că ești un autor de mare tiraj sau nu. Există din fericire și excepții. Excepțiile confirmă, cred eu, unicitatea actului creator și sunt singura speranță a noastră, mică, tot mai mică.

Spre deosebire de situația cu care am fost noi obișnuiți, generația noastră, că am avut 3-4 cronicari literari constanți, care recenzau toate cărțile săptămână de săptămână, procesul e mult mai aleatoriu în America. De obicei, dacă ești un autor din Est, cartea ta este dată la recenzat cuiva care cunoaște cât de cât realitatea literară și culturală din Est.

Întrebare din public: **Domnule Norman Manea, care este scriitorul Dvs. preferat din toate timpurile?**

Norman Manea: Scriitorul pe care, treptat, l-am simțit mai legat de mine, pentru că am mulți scriitori pe care îi admir, am și menționat aici câțiva, este Kafka. Nu doar pentru scrisul lui, ci pentru că a reprezentat spiritul modernității într-un mod extrem de personal și original. Am fost foarte atașat, cum am spus, de Proust. Am avut și alți autori favoriți, am citit cu nesaț Faulkner, și din literatura română am avut scriitori de care m-am atașat. Până la urmă, ca preferință s-a structurat Kafka, pentru că trăim o vreme, vrem sau nu vrem, kafkiană. Astăzi nu prea mai trăim în universul lui Proust, al lui Joyce. Kafka este altceva și ne regăsim în metafora și în absurdul lui.

Pagini redactate de **Vasile GÂRNEȚ** și **Ruxanda DRUȚĂ**

Primăvara Europeană a Poeților,

Chișinău, 2015. Ediția a V-a

Uniunea Scriitorilor din Moldova, Ministerul Culturii al Republicii Moldova, Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” Chișinău, Institutul Cultural Român Bruxelles, Primăria Municipiului Chișinău

Program / 6 - 9 mai 2015

6 mai

10.00 Depunere de flori la busturile scriitorilor de pe Aleea Clasicilor Români.

11.00 **Deschiderea Festivalului Internațional Primăvara Europeană a Poeților 2015:** Arcadie Suceveanu, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Prezentarea invitaților: Jan Willem Bos (Olanda), Jan H. Mysjkin (Belgia), Laure Hinckel (Franța), Christian W. Schenk (Germania), Ognian Stamboliev (Bulgaria), Lilya Gazizova, Rais Thvatullin (Tatarstan), Robert Adam (ICR Bruxelles), Liviu Ioan Stoiciu, Doina Ioanid, Aurel Ștefanachi, Adi Cristi, Corneliu Antoniu, Ion Deaconescu, Nicolae Panait (România), Ilie T. Zegrea (Cernăuți).

Simpozionul Internațional „Dialoguri europene: poeți și traducători”

Participă: Jan Willem Bos, Jan H. Mysjkin, Laure Hinckel, Christian W. Schenk, Valeriu Matei, Lilya Gazizova, Rais Thvatullin, Robert Adam, Liviu Ioan Stoiciu, Doina Ioanid, Aurel Ștefanachi, Adi Cristi, Corneliu Antoniu, Ion Deaconescu, Ilie T. Zegrea, Arcadie Suceveanu, Nicolae Dabija, Vladimir Beșleagă, Spiridon Vangheli, Ion Mărgineanu, Tatiana Ciocoi, Ludmila Zbanț, Elena Prus, Leo Butnaru, Miroslava Metleava, Emilian Galaicu-Păun, Ivan Pilchin ș.a.

Moderator: Robert Adam.

Lansări de carte:

Engel in het raam op het oosten. *Hedendaagse poëzie uit Roemenië.* Traducere în neerlandeză de Jan H. Mysjkin. Editura Poezie Centrum, Gent, 2010

Voor de prijs van mijn mond. *Hedendaagse poëzie uit Roemenië.* Traducere în neerlandeză de Jan H. Mysjkin. Editura Poezie Centrum, Gent, 2013

Een van bloed met besneeuwde blaadjes (Floare de sânge cu petale ninse). *Hedendaagse poëzie uit de Republiek Moldavië.* Poeme de Arcadie Suceveanu, Vasile Gârnet, Teo Chiriac, Grigore Chipier, Nicolae Spătaru, Irina Nechit, Emilian Galaicu-Păun, Dumitru Crudu, Diana Iepure și Aura Maru. Traducere în neerlandeză de Jan H. Misjkin și Jan Willem Bos. Editura Poezie Centrum, Gent, 2015

Lumina ultimei zile. Poezie flamandă contemporană. Poeme de Renaat Ramon, Claude van de Berge, Leonard Nolens, Stefan Hertmans, Miriam Van hee, Hilde Keteleer, Jan H. Mysjkin, Johan de Boose, Dirk van Baste-laere, Paul Bogaert, Michaël Vandebril, Els Moors, David

Troch, Delphine Lecompte și Lies Van Gasse. Traducere în românește de Jan H. Mysjkin și Doina Ioanid. Editura Poezie Centrum, Gent, 2014

Poeți din Moldova. Antologie în limba tătară. Traducere de Lilya Gazizova și Rais Thvatullin. Lilya Gazizova. *Casablanca.* Editura Tipo Moldova, Iași, 2015. Daniel Corbu. *Generația poetică '80 în literatura română,* Editura Prin-ceps Multimedia, 2014

Moderatori: Teo Chiriac, vicepreședinte al USM, Jan Willem Bos.

Lansarea Editurii ALFA, Iași

Prezentarea colecției „Sublima carmina” cu participarea poetului și editorului Nicolae Panait. Vladimir Maiakovski, *Vioara și ceva nervi;* Marina Țvetaeva, *Singură în noapte;* Velimir Hlebnikov, *Legea scrânciobului.* Traduceri de Leo Butnaru. Volume apărute la Editura Alfa, Iași.

Prezintă Leo Butnaru. *Sala cu Oglinzi a USM*

15.00 **Simpozionul „Lucian Blaga: poetul și filosoful” (120 de ani de la naștere).** Sesiune de comunicări: Maria Șleahțiți – „Elegiacul Lucian Blaga”; Anatol Moraru – „Lucian Blaga între „huma cerească” și drama cunoașterii raționale”; Maria Pilchin – „Lucian Blaga sau alteritatea ca exercițiu cultural”; Victoria Fonari – „Lucian Blaga în fața Sfînxului”. Moderator: Arcadie Suceveanu, președinte al Uni-unii Scriitorilor din Moldova. *Sala cu Oglinzi a USM*

17.30 Podium poetic. Recital susținut de participanții la Festival. Moderator: Grigore Chipier. *Terasa USM*

7 mai

11.00 „Desant poetic” în școli și facultăți:

Universitatea de Stat din Moldova (responsabil Arcadie Suceveanu); Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” (res-ponsabil Nicolae Spătaru); Universitatea „Alec Russo”, Bălți (responsabil Grigore Chipier); Biblioteca „Tudor Arghezi”. Participă elevii de la Liceul Teoretic „Sfinții Chiril și Metodiu” și studenții de la Universitatea Slavonă (responsabil Mi-roslava Metleava); Liceul Academiei de Științe a Moldovei (responsabil Dumitru Crudu)

14.00 **Colocviul „Ioan Alexandru sau imnele bucu-riei”.** Sesiune de comunicări: Valeriu Matei – „Ioan Alexan-dru – poetul imnic și neoromantic”; Andrei Țurcanu – „Ioan Alexandru între sărbătorile primordiale”; Ana Bantoș – „Ioan Alexandru. Particularități ale redefinirii lirismului românesc postbelic”. Moderator: Ana Bantoș. *Sala cu Oglinzi a USM*

15.00 Lansări de carte:

Prezentarea colecției „Opera omnia” a Editurii TipoMol-dova (Iași) cu participarea scriitorului și editorului Aurel

Ștefanachi: Lilya Gazizova, *Ferestre spre grădină;* Vadim Bacinschi, *Poeme;* Mircea A. Diaconu, *Poezia română post-belică;* Nicolae Bacalbașa, *Greața, frica și fofilarea* (Colecția Publicistică); Gheorghe Bacalbașa, *Domiciliu obligatoriu și Instituția* (Colecția Romanul de azi).

Alte lansări: Ion Hadârcă, *Lira din acvariu,* Editura Car-tier, 2014; Emanuel Alexandru, *Verde regal,* Editura ARC, 2014; Arcadie Suceveanu, *Ferestre stinse de îngeri,* Editura Prut, 2014; Adi Cristi, *Aproapele meu, Dumnezeu.* Editura 24:Ore, Iași, 2014; Maria Pilchin, *Poeme pentru Ivan Gogh,* Editura Paralela 45, Pitești, 2015; Svetlana Corobceanu, *Rozariu.* Editura ARC, Chișinău, 2014

Notă: *Autorii își vor prezenta succint cărțile și vor citi 1-2 poeme.*

17.30 Podium poetic. Recital susținut de participanții la Festival. Moderator: Teo Chiriac. *Sala cu Oglinzi a USM*

8 mai

11.00 **Simpozionul „Poetul Valentin Roșca – amia-za lucrurilor” (90 de ani de la naștere).** Sesiune de comunicări: Lucia Țurcanu – „Valentin Roșca – un poet artizan”; Ion Ciocanu – „Valentin Roșca – mereu ucenic, maestru al versului românesc”; Vitalie Răileanu – „Valentin Roșca – po(i)etica versului”.

Lansarea volumului „Amiaza lucrurilor” de Valentin Roșca (Colecția Primăvara Poeților), Editura ARC, Chișinău, 2015

Alte lansări: Revista *Contrafort*, nr. 3-4/2015, cuprinzând un supliment special consacrat Festivalului „Primăvara Euro-peană a Poeților – 2015”. Prezintă Vitalie Ciobanu (redactor-șef).

Cartea poeziei – 2014, Editura ARC, 2014; Ion Vatamanu, *Contur de meditație* (colecția Primăvara Poeților), Editura Arc, Chișinău, 2015; Ilie T. Zegrea, *Descideți fereastra că ninge,* Editura Lumina, Chișinău, 2014; Silvia Caloianu, *Cân-tec în stația zoo,* Editura Vinea, București, 2014; Margareta Curtescu, *În piața Dante,* Editura Vinea, 2014

Notă: *Autorii își vor prezenta succint cărțile și vor citi 1-2 poeme.*

Moderatori: Arcadie Suceveanu, Vitalie Răileanu. *Bibliote-ca „Onisifor Ghibu”*

16.00 **Decernarea premiilor Festivalului Internațional Primăvara Europeană a Poeților – 2015.** *Sala cu Oglinzi a USM*

9 mai

08.00 Plecare la Soroca.

Jan H. Mysjkin

(Belgia)

Poet, eseist și traducător. Născut la 16 noiembrie 1955, la Bruxelles. A studiat regia de cinema la *Institut National Supérieur des Arts du Spectacle* de la Bruxelles, filozofia la Universitatea din Gand și Literatura Comparată la aceeași universitate. A publicat mai multe cărți de poezie (circa 10 plachete) și mai multe traduceri din franceză, neerlandeză și română. A tradus din poezia lui Lucian Blaga, Nichita Stănescu, Dinu Flămând, Paul Celan, Max Blecher, Constantin Abăluță, Doina Ioanid ș.a. Deține mai multe premii literare pen-tru traducere. În 2011 s-a învrednicit de Pre-

miul Traducătorilor la Festivalul Internațional Poesis de la Satu Mare.

Este unul dintre autorii (împreună cu Jan Willem Bos) volumului *Een van bloed met besneeuwde blaadjes. Hedendaagse poëzie uit de Republiek Moldavië* (2015), cuprinzând poeme de Arcadie Suceveanu, Vasile Gârnet, Teo Chiriac, Grigore Chipier, Nicolae Spătaru, Irina Nechit, Emilian Galaicu-Păun, Dumitru Crudu, Diana Iepure și Aura Maru, traduse în neerlandeză.

Odihnă

Am observat de asemenea că o pagină albă ar fi mai mult decât suficientă pentru a da o idee completă despre monotonia și golul din existența mea actuală. Mă odihnesc, mă odihnesc. Nu mă plictisesc de-atâta odihnă. Nu numai că nu mă plictisesc, dar sunt uimit de rapiditatea cu care viața mea inconștientă îmi regăsește trecutul.

Vis delicat

Agitație mare. Bagajele formează un nor de ceață portocalie, care se-nroșește în bătaia soarelui. Unele dintre ele sunt de un ocru curat, altele de-un albastru limpede, altele mov. Multe dintre ele se limitează la alb.

Am văzut partea avantajoasă a părții pitorești din părțile acestea. Am cumpărat bastoane din piele de hipopotam. La masă începe conversația, se-ntețește și se prelungeste. Vorbim despre cobre-elefanți. Tigri-crocodili.

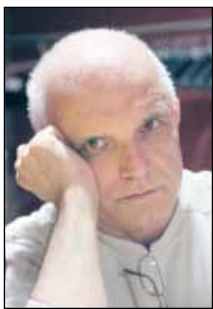
Am cumpărat niște țigări la fel de lungi ca bastoanele din piele de hipopotam.

Delicat visez să mă iau la trântă cu cobra. Șarpele este făcut din paie uscate.

O lecție de fotografiere

Este vorba despre uciderea malurilor aride, a orizontului plat, a apei măloase, a căldurii toride. Este vorba despre felul în care o să-mi petrec această zi monotonă. Leg o grămadă de conversații cu o grămadă de oameni. Asta nu se pune. Pe la trei după-amiază, iau în vizor niște berze și niște păsări marabu. Nu, sunt niște stâlpi. Nu, niște cabluri ca niște șerpi enormi, nesfârșiți. Sălbăticie foarte civilizată. Privire înveninată.

Traducere de **Linda Maria Baros**

Liviu Ioan Stoiciu

(România)

Poet, prozator, eseist, autor dramatic, publicist. Născut în 19 februarie 1950 la Dumbrava Roșie/Piatra-Neamț. A copilărit la Cantonul 248/Halta CFR Adjdu Vechi și la Adjdu (aici a terminat liceul teoretic în 1967). Din 1990 a venit la București: redactor (șef și adjunct) la revistele Uniunii Scriitorilor „Contrapunct” și „Viața Românească”. A primit Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Ofițer, 2010. Cărți de versuri: *La fanion* (1980, Premiul Uniunii Scriitorilor), *Inima de raze* (1982), *Când memoria va reveni* (1985), *O lume paralelă* (1989), *Poeme aristocrate* (1991, Premiul Uniunii Scriitorilor), *Singurătatea colectivă* (1996, Premiul Academiei Române), *Ruinele poemului* (1997), *Post-ospicii* (1997), *Poemul animal* (2000), *La plecare* (2003), *pam-param-pam/adjdu vechi* (2006), *Craterul Platon* (2008), *Pe prag/Vale-Deal* (2010), *Substanțe interzise* (2012). Antologie de versuri: *Cantonul 248* (2005), *Lanțul* (2012). Volume de memorialistică/eseu/publicistică: *Jurnalul unui martor* (1992), *Jurnal stoic din anul Revoluției*, urmat de *Contrajurnal* (2002) și *Cartea zădărniceii (Convorbiri de sfârșit cu Al. Deșliu & „Inspirații” de început)* – 2008. Romane: *Femeia ascunsă* (1997), *Grijania* (1999), *Undeva, la Sud-Est* (2001), *Romanul-basm* (2002), *Vrăjmaș* (2014). Dramaturgie: *Teatrul uitat* (2005, Premiul Uniunii Scriitorilor).

O legătură de amor îngălbenită, boțită

O legătură de amor, vie, înfocată,
scrisă mărunț,
plină de picături întinse de cerneală
albastră, pe
marginii, cu tăieturi și corecturi.

O legătură de amor – vine, din când
în când, zgâriind cu
ghearele
tenciuiala apartamentului, la etajul
doi, se așază pe pervaz la fereastra
închisă a sufrageriei și
mă privește, parșivă, tăcută, de afară. Eu...

Mă așez de partea cealaltă a geamului
și-i strig:
te sărut, legătură de amor, ești
moștenită de la bunicul meu
dinspre mama, prin intensitate,
nu vrei să-ți dai jos, de data asta, masca
veche de liliac?

O legătură de amor îngălbenită, boțită,
cu un scris pe ea
 greu de descifrat,
dulce

și amar la recitit: „că este
o altă țară a noastră pe lumea cealaltă,
care cere de pomană”.

O legătură de amor vie, speriată de mine
de câte ori mă
arăt la gura
Muzeului Literaturii Române - în mâini cu
anafură și vin sfințit.

Nimănui nu-i pasă

îmi întârzii pe aici răsuflarea, nu știu

de unde am
venit, nici pentru ce: probabil, sunt
numai un martor al acestor vremuri.
Sunt atent la
ce mi se întâmplă, pot să mă
mărturisesc: dar nu văd în profunzime
și nu cred că
merită risipa făcută cu mine, fiindcă nu
rețin nimic deosebit, am o memorie pe
care nu poți
să pui bază. Experimentul cu prezența
mea, din anul 1950 până azi, pe
pământul României,
a eșuat, nu înțeleg rostul
continuării lui. Am ajuns demult într-un
unghi mort,
în care nu mai găsesc răspuns nici la
întrebări simple. Degeaba încerc să-mi
distrag
atenția, să plec de acasă sau să mă
ascund în mine
însumi: peste tot, secundă de secundă,
mă urmărește
subconștientul, el are legătură directă
cu sursa de energie
universală. Mi-am pierdut singur urma...
Am

lăsat ușile să se trântescă în
spatele meu, intrat în cine mai știe ce
fierbințeală
și euforie. Am lăsat scris că trebuie
să fiu căutat în altă parte, pus la încercare,
în caz

că uit de mine – și? Nimănui nu-i pasă.

A da de băut celor însetați

coborâte din trăsuri pline de praf,
întoarse
acasă pentru
a bea o cafea turcească așa cum numai
un bărbat știe să o facă, pe
malul
unei bălți sărate – femei
dornice de învățătura lucrurilor
pieritoare. Însetate. Coborâte câte
una, câte două, câte trei,
generații de femei după generații
urmărite de viermele
singurătății. „Ba urmărite de iubire”,
susțin
ele... Ele între ele, conversația

lânțește: femei? O colcăială de
resentimente până la urmă, gata să te
scoată din minți. Împărtaşind
amărăciunea: „Spusele lor?
Asemenea cu bălegarul”... Ele, care

determină tipul de particulă elementară...
Femei
uscate cu timpul, înlocuite de altele,
vaporizate,
condensate sub pământ sub formă de

sare,
întoarse vii pe această lume din când în
când, rar, coborâte
din trăsuri pline de praf pentru
a bea o cafea
turcească pe malul unei bălți...

Christian W. Schenk

(Germania)

Poet, eseist și traducător bilingv româno-german. Născut la 11 noiembrie 1951 în Brașov. Între 1971 și 1976 a lucrat ca sezonier, operator cinematografic, muncitor țesător, primitor-distribuitor. În 1976 Schenk a părăsit România, stabilindu-se definitiv în Germania. A absolvit în orașul Koblenz tehnica dentară, iar apoi a urmat Facultatea de Medicină la Universitatea Johannes Gutenberg din orașul Mainz. Și-a luat doctoratul în 1985 cu lucrarea de disertație *Despre situația handicapatilor la locul de muncă*. În prezent locuiește în orașul Boppard pe Rin. Schenk se străduiește să propage culturile germană și română, precum și legăturile dintre acestea în spațiile culturale Est-Vest. Un rol important în promovarea literaturii române în țările de limbă germană l-a avut și înființarea Editurii Dionysos. Deține numeroase premii și mențiuni, dintre care reținem în mod special Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Premiul pentru opera și activitatea culturală în spațiul literar român și german și Diploma de onoare „Oxford” pentru traducerea operei eminesciene. Pentru meritele deosebite în ce privește legăturile culturale Est-Vest și, în egală măsură, pentru opera sa, Schenk a primit în anul 2000 titlul de Cetățean de Onoare al Orașului Universitar Cluj-Napoca.

A publicat peste 15 cărți de poezie în limbile germană și română. A tradus mai mulți poeți români în germană: Mihai Eminescu, Marin Sorescu, Ștefan Augustin Doinaș, Ana Blandiana, Mircea Cărtărescu, Gellu Dorian, Lucian Vasiliu, George Vulturescu, Grigore Vieru, Ion Vatamanu ș.a.

Unanimitate

Pentru cine stai pe stradă
Când pe stradă stau o mie
Ce se-ntreabă ca și tine
Pentru cine stau pe loc?

Ce aștepți trecând pe stradă
Când trecură alți o mie
Și-și lăsară ca și tine
Umbra în același loc?

Rupeți hainele pe stradă
Când pe stradă cred o mie
Că-s la fel de goi ca tine
Și că bat șusul pe loc!

Eu v-am iubit

Voi m-ați uitat, prieteni, dar vă iert,
Vă iert că n-ați știut cum vă voi plânge
Când orice gând spre voi mi-a fost deșert,
Când orice gând sta aripile a-și frânge.

M-ați aruncat în lume, nu vă cert
Că nu ați vrut din resturi a mă strânge;
Voi m-ați uitat, prieteni, dar vă iert,

Vă iert ca n-ați știut cum vă voi plânge.

Acolo dus, acolo-n disperare
M-am ridicat cum sunt, din sfert în sfert
Și v-am slăvit întregul drum pe care
Nu m-ați hulit, dar m-ați lăsat inert.

Voi m-ați uitat, prieteni, dar vă iert!

Prima și ultima dragoste

Bătăile tale de aripi cufundă copita în glia
iubitei uitate-n colajul ființei din amfore
goale.
Vântul mestecă frunze c-un pumn de
durere în palme.

Beat de lumina născută simt fruntea-mi
mângâiată de vântul clipei
– coamă, pupilă inocentă –
vâslindu-mi noaptea-n larguri.

Vorbe sugrumate-n aer cad în amfore
uite;
mă trezesc gândind la tine
– jocul centrului fatal –

*Tu ești contopirea noastră,
eu sfârșesc scoică pe tine!*

Iluzii

Tăcerea se destramă-n mii de treceri
plecate peste tămplă adormite
în somnul primului născut
din fulgere și ploi neadăpate.

Plecarea e-o părere nesfârșită
din alte mii de vise potcovite
cu aripile îngerilor muți.

Ei pribegesc prin flori
prin frunze
prin petale,
miresmele-i îndeamnă
spre apus.

Doar norii cad pe vârfuri de tăcere
strivind
mireasma trandafirilor plecați
în pribegia ultimei iluzii
visate-n zori de zi de somnul
bobocului grădinii somnambule.

Jan Willem Bos

(Olanda)

Traducător, translator, scriitor, lexicograf și ziarist. Născut în 1954. A studiat limba și literatura română la Universitatea din Amsterdam și Literatura Comparată la Universitatea din Illinois (SUA). Între 1982 și 1984 a fost lector de neerlandeză la Universitatea din București. A tradus aproximativ 25 de volume (proză, poezie, teatru) din română și încă peste 10 din engleză. A tradus trilogia *Orbitor* a lui Mircea Cărtărescu. În 2011 a apărut la Editura Atlas *Mijn Roemenië [România mea]* în cadrul colecției „Declarații literare de dragoste”. În 2009 a publicat *Verdacht. Mijn Securitedossier*, care a apărut în 2013 în românește la Editura Trei cu titlul *Suspect. Dosarul meu de la Securitate* (traducere din limba neerlandeză de Alexa Stoicescu). A pu-

blicat un dicționar juridic și economic neerlandez-român și român-neerlandez (ediția a 2-a, 2012), este coautorul marelui dicționar neerlandez-român (apărut în iunie 2008, ediția a 2-a, 2014) și autorul marelui dicționar român-neerlandez (2010).

Corupție – o mărturisire

Aveam gripă – o gripă plăcută, nu una din aceea care te ținut în pat, ci o gripă de ceai cu miere, de lăncet pe canapeaua apartamentului care ne fusese pus la dispoziție, mie și familiei mele, de către Universitatea din București, unde predam în calitate de profesor invitat. În sufragerie era o canapea verde, pe care mă instalasem ca să mă bucur de gripa mea, când a sunat telefonul. La celălalt capăt al firului era o femeie care n-a vrut să-și spună numele, dar care mi-a spus că era o veche cunoștință și voia să treacă pe la mine. Gripa mea n-a reușit s-o sperie, ba chiar a promis că-mi aduce un leac, având în vedere că, din spusele ei, se pricepea la așa ceva. Alte amănunte a refuzat să-mi furnizeze la telefon și cu asta vizita ei a devenit inevitabilă.

Și-a făcut apariția peste vreo oră. Înfățișarea îi confirma accentul: o femeie între două vârste, care se simțea fără îndoială mai în largul ei la țară decât în capitală. A adus cu ea un întreg batalion de punguțe de plastic, pe care a început să le despacheteze. Mai întâi au ieșit la iveală câteva căpățâni de usturoi, pentru că gripa nu se găsea în cap, ci în stomac, iar stomacul putea fi curățat cel mai bine cu usturoi. Aceluiași scop îi serveau și săculețele cu buruieni, din care trebuia preparat un ceai vindecător. Din fericire, din vorbele care-i curgeau ca dintr-o moară stricată, am putut deduce nu numai procesul de vindecare recomandat pentru gripa mea, dar și scopul vizitei sale. Fiul ei, Doruțu, era unul dintre studenții mei la neerlandeză și căpătase la ultimul examen o firavă notă șase. Specializarea lui principală era engleza și băiatul își tocea coatele la învățătură în speranța de a aduna note atât de bune încât să poată avea acces la una dintre rarele burse de studiu în Anglia. Nu cred că mama lui avea pilele politice necesare pentru a-l propulsa pe fiul ei în direcția potrivită, însă avea, în orice caz, originile proletare autentice în avantajul său. Doar că, acum, toate eforturile sale riscau să-i fie periclitare de o notă proastă la neerlandeză, care nu era, până la urmă, decât o materie opțională. Puteam să-l ajut cumva? Ca să se asigure că această întrebare e bine înțeleasă, a scos din ultima pungă trei sticle cu tărie făcută în casă: un cognac și două țuici, care, de altfel, îmi puteau folosi și în combaterea febrei.

Sistemul de învățământ românesc dădea profesorilor posibilitatea de a mări ulterior nota unui student. Nu trebuia decât să trec pe la administrație, să-i măresc șasele și puteam conta pe recunoștința veșnică a mamei lui Doruțu și, bineînțeles, eram invitați cu această ocazie să mergem în vizită la familia lor de la țară. Acum, chiar așa de ușor de îmbrobodit nu eram nici eu. I-am spus că eram gata să-i mai dau fiului ei o șansă de a obține o notă mai bună, dar că așteptam de la el să-și câștige nota pe merit. A fost absolut de acord cu asta. De altfel, și lui Doruțu îi părea rău că neerlandeza îi puneă atâtea dificultăți, mai ales că-l plăcea atât de mult pe simpaticul său profesor și dorea să-și dea silința de a-și îmbunătăți cunoștințele de limbă neerlandeză. Și apoi rămânea în totalitate la latitudinea mea dacă aveam să consider că el ar merita o notă mai mare... Am stabilit că eu aveam să-i fac rost de materialele necesare ca el să învețe și am să-l pun la treabă pe Doruțu.

Doruțu n-a devenit niciodată strălucit la neerlandeză, dar își făcea exercițiile cu devotament și nu lipsea niciodată la vreun seminar. Îl vedeai mereu în primele bănci, cu un zâmbet puțin tâmp și conspirativ pe față. După ce și-a dus la îndeplinire sarcina și a venit momentul ca eu să-i măresc nota, mama lui a mai venit în vizită, de această dată neanunțată. Având în vedere că mă găseam într-o stare excelentă de sănătate, usturoiul și buruienile nu-și mai aveau rostul, dar umblase din nou la rezerva de trăscură.

Mai avea însă un atu în mânecă: dintr-una din sacoșe a scos un cartuș de Kent, pe care voia să mi-l înmâneze. Mi l-a întins zâmbind încurcată și a fost cât se poate de uimită când i-am refuzat darul. „Am crezut că ăsta era cel mai important”, mi-a spus ea. I-am explicat că eu și cu Doruțu am făcut amândoi tot ce ne-a stat în puteri ca neerlandeza lui să ajungă la un nivel mai avansat, că-i eram recunoscător pentru darurile din producția proprie și că aveam de gând să-i dau un nouă. Eșecul iminent al misiunii ei de a pune mâna pe un zece pentru fiul ei a fost un nou motiv de a mai declanșa încă o ofensivă maternă finală: băiatul s-a străduit atât de mult și de fapt ar fi vrut să facă mult mai mult la neerlandeză, dar specializările principale i-au ocupat tot timpul, altceva ar fi fost dacă ar fi avut neerlandeza ca specializare principală, și așa mai departe. Și un ultim suspin: „Domnul profesor, dați-i un zece!”. Am promis că mă mai gândesc.

După câteva zile m-am dus la administrația Facultății de Limbi Străine să-i șterg lui Doruțu șasele cel infam din catalog. Să-i dau un zece sau mai bine să fie un nouă curat? „Ce mă bucur pentru băiatul ăsta!”, a strigat secretara când i-am adus la cunoștință intenția cu care venisem. „A avut atâtea de îndurat de când a făcut hepatită. Și cu toate astea a reușit să ia note așa frumoase!” Conștiința mi-era împăcată, hotărârea mea era luată. Am luat catalogul și am modificat șasele într-un zece binemeritat. Mi-am pecetluit fapta aplicând parafa mea.

Traducere din neerlandeză de **Anda Dragomir**

Doina Ioanid

(România)

Scriitor și jurnalist. Născută la 24 decembrie 1968, în București. A absolvit Facultatea de Litere a Universității București și cursurile de Master (Studii Culturale Franceze) la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a aceleiași universități. A publicat poeme în volumul colectiv *Ferestre '98*, 1998 (împreună cu Ioana Vlașin, Cecilia Ștefănescu, Marius Ianuș, Angelo Mitchievici, Iulian Băicuș și Victor Nichifor). A debutat individual cu un volum de poeme în proză: *Duđa de marțipan*, 2000 (Premiul de debut „Prima Verba”). Au urmat alte volume de poezie: *E vremea să porți cercei*, 2001, *Cartea burților și a singurătății*, 2003, *Poeme de trecere*, 2005, Audio-book *Poeme de trecere*, 2009, *Ritmuri de îmblinzire aricioaică*, 2010, *Cusături*, 2014. Poemele sale au fost traduse în franceză, maghiară, turcă, slovenă, bulgară, croată, neerlandeză și en-

gleză. A tradus din limba franceză mai multe cărți, printre care: Marguerite Duras, *Vara, la zece și jumătate seara*, 2006, Dai Sijie, *Într-o noapte fără lună*, 2009. A participat la Festivalul Internațional de poezie de la Istanbul (2009), la Festivalul Review of Small Literatures, Zagreb, 2010, la Poetry International Festival Rotterdam (2011), Poetry Parnassus (Londra, 2012), Felix Poetry (Anvers, 2013).

Poem-Anvers

O veioză care poate lua forme de ascunziș. Doi porumbei înghesuți lângă un burlan. O podea albă pe care lunecă un fir de păr și o armonică în apartamentul de dedesubt. Jaluzele cărămizii mijind un zîmbet de departe. Și-apoi liniștile. Liniști de seară. Liniști ademenite. Le ascuți cum se mișcă, cum sună. Le vezi strălucind pe o unghie. Liniști de seară. O veioză. Un chip sub o veioză. Poldere străbătute de vînt. Liniștile zburînd ca niște lișițe pe deasupra mea. Îmi amintesc sărutul tău bine ajustat pe piciorul meu, cel mai fin ciorap, într-un aici, într-un altundeva.

Stau într-o palmă și cerșesc o poveste de la altcineva. O după-amiază de vară indiană. O cafea, mă îndrept spre o masă. Un bărbat se îndreaptă spre aceeași masă. E o masă mare, rotundă. S-o împărțim, spune el. Stînjeneală de-o clipă. Îl cheamă Lemi, fumează Marlboro. Stă aproape, a rămas fără zahăr. Poate doar un pretext pentru o cafea într-o vară indiană. El, o cafea, eu, o bere. A venit la Anvers cînd avea 17 ani, din exYugo. O întâmplare: l-a văzut un regizor într-o discotecă, căuta pe cineva cu accent și mutră din Est, să joace un KGB-ist. A plecat spontan. Soarta. A mai jucat în ceva filme. E spontan. Spontan și direct. Are nas de boxer și seamănă cu Robert De Niro. Acum e într-un business cu ceva modă, artă. Gătește bine paella. Dar e singur, divorțat. Soția marocană. Doi copii. Te costă mult copiii în Belgia. Soarele pe tăblia mesei. Cîteva frunze foșnite. La plecare, un braț pus pe umărul meu. Noi, cei din Est, trebuie să ne ținem spatele. Mă plimb prin orașul vechi, printre clădiri gîvrate. Fac fotografii, beau o bere. O iau iar la pas. Un ochi se deschide înapoi, un ochi cu un deget pe buze. Și-apoi trec pe lângă grădina beginajului, unde ceapa dă flori violet. Și iarăși stau într-o palmă și cerșesc o poveste de la altcineva. Și, de fapt, într-un fel, povestea mea. Povestea unei palme puse într-o altă palmă.

O imagine rotită pe-un tambur, o apariție într-un turn. În jurul meu șapte paturi, pe ele, șapte femei în alb, cu turbane oranj. Realitatea zilei începe cu bățile aripilor în fereastra de lângă patul meu. Vitraliu sonor. O aripă de pasăre deschisă îmbrăcîndu-mă discret pe dinăuntru. Membranele mele de dimineață. Membrane protectoare.

Good morning pe o scară sinilie pătată de cafea. Omul cu sushi îmi zîmbește. Cuvinte adunate pe-o stradă în păpuriș. În fața mea, o lebădă albă, cu aripile larg deschise. Tramvaiul întoarce pe șine tot felul de amintiri vecine. Și-apoi găsesc o cină pentru altcineva decît cel din fața mea. Cineva care încearcă să mă zărească peste capetele celorlalți.

Te déplacer avec une chaise. Reculer avec une chaise. De combien de manières? Jusqu'à ce que mes yeux dépassent les autres et s'assoient à ta table. Jusqu'à ce que tes yeux secouent les griffes de ton épaule, au détour d'une rue. Juste un regard parlant.

Liniile dintr-o podea albă pe care le urmăresc seri întregi. Podele albe, liniate ca un caiet dictando. Dictando, dictando, foi-le liniate. Ține liniile din palma ta. Un copac înconjurat de crizanteme și-o bicicletă sprijinită de el. Nu știu să merg pe bicicletă. Atunci taxicleta sau bicicleta pe ape.

Sare și piper. Să iei drumul piperului și al sării. Poveștile lor te adună ca degetele de la o mînă. Și iarăși muzica aia, a unui tramvai care întoarce amintiri pe șine. Sare și piper, drumul pașilor tăi pe podea-ua albă.

Robert Adam

(ICR Bruxelles)

Politolog, jurnalist, traducător și manager cultural. Născut pe 18 aprilie 1976 la București. După studii de filologie și științe politice făcute în Franța (Ecole Normale Supérieure, Sciences Po, Sorbona), a fost cercetător la Centrul pentru Studiarea Relațiilor Internaționale al Sciences Po Paris, apoi a lucrat pentru Institutul Cultural Român de la Paris, rețeaua EUNIC a institutelor culturale europene, iar în prezent este director al ICR Bruxelles. Sub conducerea sa, ICR Bruxelles a devenit o platformă pentru dinamizarea dialogului între actorii culturali din Republica Moldova și cei din Uniunea Europeană.

Ce lipsește Moldovei?

În ultimii douăzeci de ani, răspunsurile pe care le-am repertoriat la recurenta întrebare de mai sus ar umple o enciclopedie: de la o națiune până la politici economice, de la consecvență până la busolă sau spațiu informațional. Însă opiniile mele sunt găzduite de un periodic literar și circumscrise unui festival liric, le voi limita, prin urmare, aria de cuprindere la domeniul respectiv.

Lucrez de ani buni cu creatori și manageri culturali, cu diplomați și oficiali din Republica Moldova. ICR Bruxelles și-a făcut o prioritate din încurajarea vocației europene a acestui spațiu mult încercat. A fost punte spre Europa pentru reprezentanți ai sectorului cultural moldovenesc, uneori cu notabile rezultate. Adesea, interlocutorii mei compară România și Moldova, în special ICR cu realitatea lor de acasă. Nu rareori cuantifică diferența. *Banii*. «Voi aveți bani!»

Nicidecum. Resursele materiale constituie doar un aspect, nici măcar cel mai

important. Politicile instituționale fericite, resursele umane adecvate, strategiile pe termen lung și constituirea unor mecanisme paritare de aplicare a acestora, empatia față de partenerii externi (editori în genere) primează.

Nu s-au spart zăgazurile bugetare spre Institutul Cultural Român. Nu a plouat cu aur sau petrodolari la București. Dimpotrivă, aripile negre ale austerității s-au întins peste anii din urmă. Dar în ultimii nouă ani au apărut grație celor trei programe ICR de sprijinire a traducerilor din literatura română 460 de cărți, albume, numere speciale de revistă, antologii în 32 de țări și 26 de limbi. O apariție în fiecare săptămână, timp de nouă ani, de la Paris la Praga, de la Varșovia la New York. Unul dintre cele mai reușite programe naționale de traducere literară din Europa ultimului deceniu. Literatura română a fost pusă pe hartă cu un efort financiar echivalent celor cinci milioane de euro înghițite în 1996 de albumul «Eterna și fascinantă Românie».

Din 460 de titluri, 14, adică 3%, sunt ale unor scriitori originari din Basarabia, în număr de opt, traduși în șapte limbi: bulgară, italiană (4), germană (2), cehă, gruzină, polonă, rusă (1). Șapte aparțin unor autori, trei dintre care nu (mai) trăiesc în Republica Moldova.

Relativ modeste, cifrele reprezintă totuși cel mai productiv, fie și nesistematic, efort de expunere internațională a scriitorilor de la Chișinău. Mai ales dacă le corelăm cu prezențele altor scriitori basarabeni în sumarele unor numere speciale ale unor reviste dedicate literaturii române (îmi stau la îndemână două exemple neerlandofone).

Pentru ca primăvara poezilor moldoveni să fie una europeană, pentru ca literatura din Basarabia să fie cunoscută dincolo de spațiul cultural de limbă română, scriitorii și actorii culturali dintre Prut și Nistru au nevoie să adopte standarde și modele de bune practici europene. Iar cele mai la îndemână sunt cele românești. Drumul european al literaturii din Basarabia trece prin mai buna integrare în literatura română, cu tot cu timbrul specific.

Experiența românească vine cu lecții utile. Pot fi promovată scriitorii contemporani, mai ales cei ce vorbesc limbi de circulație internațională (nu, rusa nu intră în această categorie de la vest de Prut mai departe), prea puțin clasicii. Editorii străini serioși nu agreează listele prestabilite la București, Chișinău ori Belgrad. Gustul lor deseori nu coincide cu cel de la București sau Chișinău, ci este dat de cunoașterea publicului local. Este așadar logic ca el să prevaleze. Numele cunoscute deschid porți și pentru conaționalii ce vin din urmă. Descăunarea sau uciderea în efigie a confratelui nu eliberează nicio strapontină, dimpotrivă. Influențele politice și arbitrarul pot fi conjurate prin jurii de specialiști independenți de finanțator. Un editor trebuie să investească într-o carte, altfel nu va fi motivat să o promoveze. Totuși, traducerea este costisitoare în Occident, deci o subvenție care să acopere strict acest post reprezintă un atu.

Traducerea și publicarea nu reprezintă un scop, ci doar începutul drumului unei cărți. Promovarea este cel puțin tot atât de importantă, iar uneori un editor de talie medie o poate face mai bine decât un gigant cu cataloage cât cartea de telefoane.

Invitarea la Chișinău a unor traducători literari de prim ordin, precum prietenii mei Jan Willem Bos, Laure Hinckel, Jan Mysjkin, constituie un pas în direcția bună. Dacă le vor călca pe urme programatori de festivaluri literare, editori, jurnaliști literari din alte țări, atunci ambiția unui parcurs european va putea avea aco-perire. O discriminare pozitivă sau o cotă

alocată autorilor din Republica Moldova în programele ICR ar merita analizată. Iar când necesitatea unor manageri culturali veritabili și valoarea adăugată a artei contemporane vor fi limpezi celor ce iau decizii la Chișinău, aş paria că puține vor mai lipsi Republicii Moldova din lunga listă de ingrediente europene aflate azi în stadiu incipient.

Adi Cristi

(România)

Poet, prozator, publicist. Născut pe 27 aprilie 1954. Autor a peste 54 de volume de poezie, proză, publicistică. Este directorul cotidianului 24:ORE și al Suplimentului de cultură *Simpozion*, directorul Casei de Cultură „Mihai Ursachi” a Municipiului Iași, prof. univ. asoc. Universitatea Apollonia din Iași, coorganizatorul Festivalului Internațional „Poezia la Iași”.

Portret descoperit sub mare

Eu sunt
sau încerc să fiu
Sunt atât cât
ceilalți îmi spun

Am ajuns dincolo de ochii
din care înflorește pădurea
și mai jos de talpa
sub care frunza respiră

Sunt peste mine urmă apăsată
și glas murmurat pe coama de deal
împingând apusul la vale
ca o roată de foc

Sunt ca și cum nu aş fi
iluzia din care se naște
speranța vorbeii închisă în tăcere
cum mai sunt închise albinele
în corolele florilor carnivore
ucise și ele
de un nefiresc diabet

Eu sunt
fără de care
nu aş mai fi
în oglinda din fața mea
sau în lac
în ochii tăi adânciți
ca două fântâni
din care noaptea se-adapă
și ziua se-adapă
fiecare cu partea ei de sete nestăpânită

Eu sunt
și tu ești
chiar mai mult decât te țin minte
Ești cât sunt fără tine
sunt cât ești peste mine

La vale coboară lumina
rostogolitoare
și inima îmi coboară
rostogolitoare
și mâna îmi coboară
rostogolitoare
peste trupul tău ca o vale
cu cele două dealuri terminate-n gurgui
și pântecul adâncit ca o albie

Exiști cum se strecoară plaja sub mare
sau genele tale sub formă de aripi
ce-ți zboară ochii ca o pasăre speriată
de zgomotul depărtării
de strângerea degetelor în pumnul în care
ți-am adunat lacrimile
cum digul mai poate îmbrățișa valurile

sunt atât cât să fiu
poemul acesta scos la plimbare
pe deal, pe văi, pe coclauri
și care mă ridică-n picioare
și mă face să cred că sunt
atât cât ceilalți îmi spun
atât cât mă văd
chiar dacă restul din mine
poate ocupa
mai multe ținuturi,
mai multe oceane,
mai multe tăceri
sau icoane.

Sunt rugăciune,
sunt închinare
sunt partea din mine
în care străinul se ridică-n picioare

Eu sunt
ceea ce înseamnă
că exist mai puțin decât vreau
și mai mult decât sunt.

Inima smulsă de așteptare

Bate inima
ca un clopot tras
de vecernie

și zgomotul scutură florile de cireș
rămân copacii dezgoliți de speranțe
și fructele se zbat în muguri demenți

e atâta așteptare în jur...
Nimeni nu îndrăznește să ridice piatra
nici zborul nu se mai ascunde sub aripi

peste tot Înaltul e scos la mezat
cum scoase sunt inimile
din palmele noastre întinse spre larg

Să fie ecoul îndepărtat
ca o șoaptă întinsă pe sârma de rufe
cândva la uscat?

Bate inima
ca un semn al chemării
ca o spaimă fugită din strigăt
din tăcerea ce tocmai a fost despletită
scufundată în ape
lângă bolta cerească
cum și tâmpla mea sprijină
zvâcnetul sânelui tău tumultuos.

Bate inima
ca un străin în poartă
pentru colțul de pâine
pentru cana cu apă

Lilya Gazizova

(Tatarstan)

Poetă. S-a născut în orașul Kazan. Este absolventă a Institutului de Medicină

(Facultatea de Pediatrie) din orașul natal și a Institutului de Literatură „M. Gorki” din Moscova (seminarul poezie). Timp de șase ani a fost medic de copii. În prezent este șefa secției de literatură rusă și traduceri a Uniunii Scriitorilor din Tatarstan. Președintele Fondului de susținere a inițiativelor de creație „Kanafer”.

A editat câteva cărți de versuri, prima dintre ele, *Perla neagră*, apărând la începutul anilor '90 cu o prefață semnată de A. I. Țvetaeva, sora marii poetese Marina Țvetaeva. Cunoscută și ca traducătoare a poeziei tătare în limba rusă. A alcătuit mai multe antologii ale poezilor din Tatarstan. Organizatorul Festivalului Internațional de Poezie „N. Lobacevski” (Kazan), unicul în lume care poartă numele unui matematician, componenta lui de bază constituind-o conferința științifică „Influența geometriei neeuclidiene asupra conștiinței artistice”. Mai este organizatorul Festivalului Internațional „Velimir Hlebnikov. Lodomir” (Kazan – Elabuga) și al Festivalului „G. Derjavin” (Kazan – Laișevo). În 2014 la Editura Timpul din Iași i-a apărut cartea de versuri *Oameni de februarie* (traducere din rusă de Leo Butnaru).

Cheia

Denis Osokin zice
Că eu sunt cheia orașului Ka...
Atunci eu –
Ca poetă și cheie –
Aș închide pentru trei zile orașul.
Să dispară din el
Locuitorii și oaspeții.
Să se scufunde cu toții
Într-un somn dulce
Și nestingherit de nimeni.
M-aș plimba
Pe străzi
Și ulicioare vechi,
Atingând zgrunțuroasele pietre
Ale turnului Suyumbike,
Aș admira
Și asculta
Culori și sunete,
Amintindu-mi de arcușurile și poantele
Copilăriei mele triste...
Și aş sta mult timp
Lângă monumentul Stră-ului meu
Mullanur...
O liniște adâncă s-ar lăsa peste orașul meu.

Suferințele mele s-ar spulbera
Și mi-aș înțelege mai bine orașul.
Și l-aș ierta
Copilărește...
Regește...

Ai dreptate,
Toate se intersectează
În capitala neeuclidiană.
Pe strada mea,
La numai două case, a trăit
Președintele globului pământesc.
(Tata îi zice lui Velimir, participant la demonstrațiile studențești:

– Să mergem acasă, Vitenka, te vor aresta!
– Dar cineva trebuie să fie responsabil de...)

Și pe următoarea stradă –
Președintele Comisarilor Poporului.
(– Cu cine luptați, tinere?
Aveți doar în față un zid!
– E un zid, dar e șubred ...)

Trecând pe lângă case și timpuri vechi,
Merg la muncă
La conacul lui Okonișnikov,
Acolo locuiesc
Scriitorii înregistrați oficial
Ai patriei mele mici.
Și, punând deoparte
Manuscrise străine,
Încep să scriu poemul meu:

„Toate se intersectează
În capitala poeziei neeuclidiene...”

Pentru Elena Isaeva

Tu spui
Că nu vrei să scrii scenarii
Pentru seriale,
Că mai degrabă ai pleca departe
Într-un orașel
Și să scrii poezii.

Te văd
Mergând încet pe strada
Străjuită de case cu etaje puține.
Te bucură faptul
Că nu te grăbești nicăieri.
Te duci
La un concert susținut de orchestra mare,
Sosită aici în turneu.

Vor interpreta Brahms.
Știu că îți plac piesele
Unui alt compozitor,
Dar eu am dorit
Să ascuți Brahms.
Te vei așeza
Pe un loc din rândurile din spate
Și vei închide ochii
Chiar de la primele acorduri
Te vei simți fericită...

...Pe drumul spre hotel
Vei dori pentru o clipă
Să rămâi în acest oraș,
Dar revenindu-ți
Te apuci de zor să-ți faci valiza.
În curând va sosi trenul tău
Pentru viața de întoarcere.
Și nu vei vrea
Să-l pierzi.

Tata și fouetté-ul

Nu este deloc greu să faci fouetté,
Dar cum să nu ieși
Din cercul imaginarului?!...
Îmi prind echilibrul în suburbiile
Kazanului,

Unde în centrul grădinii
A fost montată o estradă
Pentru a face zilnic
Cele treizeci și două de fouetté en
tournant.

Mama a desenat cu creta un cerc mic,
Iar tata – unul mare.
După al doisprezecelea cerc
Nu eu făceam fouetté,
Ci lumea mă învărtea pe mine
În jurul merilor și al tufelor de liliac,
De coacăză și zmeură.
Și n-am mai rămas
În cercul cel mic.
Mama își mijea ochii cu dispreț,
Iar tata mă admira.

După al optsprezecelea –
Părăseam și cercul mare.
Mama intra în casă,
Iar tata era încântat.

Și oamenii de la vilă
Se minunau de fouetté-urile mele
De strictetea mamei,
Dar cel mai mult
De încântarea tatei...

Traducere din rusă
de Nicolae Spătaru

Nicolae Panaite

(România)

Poet. Născut la 1 martie 1954 în localita-
tea Șcheia, județul Iași. Este absolvent
al Școlii IMMR Nicolina – Iași, al Liceului
„Emil Racoviță” din Iași și al Facultății de Ști-
ințe Juridice - Universitatea Iași. În prezent
este director al Editurii Alfa - Iași și redac-
tor-șef al revistei „Cronica veche”. A publicat
mai multe cărți de versuri, dintre care: *Norul
de marmură* (1981), *Semnele și înfățișarea*
(1989, 1995); *Glorie anonimă* (2007, Premiul
Uniunii Scriitorilor din România, filiala Iași),
Purpură și iarnă (2012) ș.a.

Fără vreun semn vestitor

După mult timp,
fără vreun semn vestitor,
a ieșit afară din teasc,
fiind însoțit de o doamnă
care nu se asemana la chip cu celelalte,
deși ea este înaintea tuturor.

Purta parcă o rochie din humă
și fire de păianjen purpurii și albe.
Cu toate că nespus de des
își schimbă veșmintele,
nimeni nu i-a văzut vreodată goliciunea
trupului

ca o pustie a frigului
sau caldă ca o sabie
plină de sânge proaspăt.

Cei mai mulți au atins-o
doar cu respirația,
au simțit-o cu duhul și cu încheieturile
fînței;

gleznele-i transparente
împrăstie trandafiri sălbatici,
trag imperii de oameni, de safir, de
neguri și lacăte.

Ușor se furișează în suflet;
limba ei greu se mai învață,
mai mult se trăiește
și se plătește scump,
cel mai scump;
aproape întotdeauna te costă viața.

Are sfâșieri și nașteri
cât pentru lumea toată,
nicidecum nu poți să le numeri,
de te învrednicești la aceasta,
întotdeauna îți iese un număr fără soț.

Lanțurile-i ca un drog mă lovesc,

sună continuu pe dinăuntru,
mă încing cu o cumplită arșiță.
Pe fața mea apar semnele ca de jar
ale unei dureroase gramatici a sângelui.

Mantaua

Un amar de ani am lucrat
la o manta mare cât mine
numai bună de încăput sinele.

După ce am terminat-o,
nespus de greu am reușit
să-l îmbrac
și să scap de el.

Când credeam că am reușit,
am văzut pe podeaua trupului
un fel de pleavă a sfâșierii
care, vai!, a încolțit.

Vremurile au putrezit mantaua,
căzând la picioarele sinelui
ca un lut secetos.

Rămas gol și dezorientat,
sinele a făcut ce știa mai bine:
s-a întors, a dat buzna
și îmi tot bate în tâmplă
de parcă mi se năruie zorii.
Strigă:
de ce ai uitat de mine?
De ce te faci
că nu mă cunoști
și nu mă mai îngrijești
ca odinioară,
când în jurnalul tău
eram trecut primul?

Urzește-mi o altă manta
să pot trece prin viața de-acum
cu tine de gât
ca printr-un șir lung de prizonieri
în care primul
să fii pe de-a-ntregul chiar tu.

Aurel Ștefanachi

(România)

Născut pe 28 august 1951, Costuleni,
județul Iași. Poet, prozator, eseist.
Membru fondator al Casei Editoriale Moldova
(1990) și al Editurilor TipoMoldova și Edict
Production (1999).

Cărți publicate (selectiv): *Poeme*, Iași,
1980; *Credință și frig*, București, 1990; *Hie-
rofanie*, Iași, 1991; *Amintirile verbului*, Editu-
ra Moldova, Iași, 1992; *Cameră cu magnolii*,
Editura Moldova, Iași, 1995; *Poeme*, Editura
TipoMoldova, Iași, 2004; *Oglindă plutind*,
Editura TipoMoldova, Iași, 2005; *Lăcomia
destinului* (antologie), Editura TipoMoldova,
Iași, 2011; *Lampa lui Aladin* (eseuri), Editura
Moldova, Iași, 1997; *Curcubeul din hol. Pre-
dispoziție amoroasă* (proză scurtă), Editura
Timpul, Iași, 2004; *În România concretă* (pu-
blicitică), Editura Edict, Iași, 2006.

Membru al Uniunii Scriitorilor din Româ-
nia. Premiul Asociației Scriitorilor din Iași
(1995), Premiul revistei „Convorbiri literare”
pentru poezie (2005), Ordinul „Meritul Cul-
tural” în grad de Cavaler (2004), Premiul de
exelență al Uniunii Scriitorilor, filiala Iași
(2006).

Studiu

... dar găurile din palmă? (prin aceste
găuri privind se poate determina măreția
și inexistența lui Dumnezeu...)
...dar găurile din tălpi? pe veci constrânse
la o supraviețuire pilduitoare...! ?

(mărindu-se

definesc cuvintele și gândurile
lui iuda iscariotul...)

... dar asemănările cu el însuși? rege sau
ieftin copist? (din oglinda ce nu încetează
să-mi curgă înfățișarea și moartea s-a
desprins o mască de rumeguș, un

epitalam,

o cvadrigă cu sânge pe roți. un actor

nebun,

o scândură în care se zbate steaua

magilor,

un verset, iluzoriul număr de aur; o caldă
desfrânare a nemuririi ...

printre toate acestea fața-mi ridică
drahmele vremii...)

... dar asemănările cu el însuși?
(rege sau ieftin copist) –
cine le-aduce în pânzele neantului ?

Poem analitic

să fiu aproape; necruțător de aproape –
să-mi scriu cât mai multe scrisori –
să întâmpin dimineața și moartea cu
citatie socratice;
să frecventez gurile amurgului și

nebuniei!

(atunci când rostesc numele luminii –
printre fulgii întunericului
așa de adevărat/așa de simplu...
și capetele sorții se leagănă
înăuntru sau în afară –
până denumitul înger își despică
pieptul să lase mărturie propria-i inimă)

dacă se poate în cutremurul minții!
dacă se poate în vulgul realității!
dacă se poate – un șobolan ce-și
roade propriul trup;

(iar galbenul de ficat al frunzelor din
copacul imaginar rămâne suspendat –)

deasupra-mi va fi să se numească
flacăra zilelor mele?
din cenușă să mă apropii de sânii
tăi sau de moartea mea?

Corneliu Antoniu

(România)

Poet, prozator. Născut la Craiova, în
1940. Absolvește Școala Tehnică de
Hidrologie și Meteorologie în Arad, studii
neterminate de filozofie la Universitatea Du-
nărea de Jos. Diverse funcții și ocupații: șef
stație meteo, maestru instructor, diriginte de
șantier, salahor, director de cinematograf etc.
În 1987 declară greva foamei pentru drepturi-
le omului. Este arestat și eliberat condiționat
fără drept de muncă. Este considerat con-

form dosarului CNSAS dușman al poporului. În 1990 părăsește România și cere azil politic în Belgia, unde rămâne până în 1996. Bogată activitate literară. Director fondator al revistei *Antares*, director al Festivalului Internațional de Literatură „Serile Revistei Antares” și director executiv al Fundației și al Editurii Antares. În 2004 primește Ordinul „Meritul Cultural” în rang de Cavaler. Este președintele filialei Sud-Est a Uniunii Scriitorilor din România, cu sediul în Galați. Cetățean de onoare al orașului Galați. Publică mai multe cărți de poezie: *Ascunsa ninsoare*, 1978; *Supunerile*, 1982; *Fluturile de diamant*, 1986; *Amintiri din Pădurile de Miconia*, 1991; *Fructe de mare @yahoo.rom*, 2010; *Strada portului*, 2011

Mecanisme de apărare (1)

În fața barului e un paznic
Din care curge un timp făinos
E ora la care încep să ascult
Concertul numărul 4 în si bemol major
(de Bellini)
Care trece pe partea dreaptă a trotuarului
Cântând la pian cu o singură mână
Iar cu cealaltă ducând la gură
Una câte una
Cărămizile cu corzi ale catedralei gotice
Ascult muzica lui Bellini și beau
Cafeaua de dimineață, fierbinte
În fața barului din care curge un timp
făinos
Iar prin cenușa neagră plină de cratere
împăratești
Se văd
Urmele stelelor căzute de curând.

Mecanisme de apărare (2)

Sunt din ce în ce mai vizitat
De un timp necunoscut
În care se întorc
Gândurile care m-au părăsit.
Înapoi în țarc, cu iarba în gură
Încep numărătoarea, mulsul
Tunsul și strângerea lânii
În căpițe bârsane
Cu furca pe piept.

Mecanisme de apărare (3) – exodul

Ultimele îmi vor muri mâinile
Cu geometriile lor săptămânale
Strune vaiere răsucite
De-a lungul stelei cu țâțe paterne
Și oh – maurul care va pleca în curând
Și interviul acordat înainte de potop
Celui care a fost omorât cu pietre
Despre toate se vorbește într-un cazinou
Dintre timpuri: *La Principate*
În care sufletul se mai zbate în valurile
care-l cuprind
Oh – și maurul în care pieile mele
Întinse, sărate, înghițind vântul în cutele
lor, hulpave nesătule
Și pământ nicăieri și peste tot pacea
universală
Iar eu plutind în urma ei
Oh – urma ei în care ceața și-a depus
ouăle
Ca o posibilă rezolvare, invizibilă speranță
A tot ce-mi lipsea.

E posibil să mă urmărescă

E posibil să mă urmărescă și eu
Evitând să accept ideea
Că sunt urmărit: la ce bună
Fața lui pe care se văd adăposturile
Tranșeele și punctele de observație...
La o răscruce poate
Sau la o sticlă de vin
Din care sar păstrăvi negri
Câte unul strigă: nu mă înghiți tată
Și cade cu capul zdrobit de buza paharului

Sau la barul unde Matilda a fost violată
În primele raze ale dimineții
Cu capul pe tejghea, părul cleios, gura
Peșteră de lilieci – Să-i spun:
Știu că mă urmărești dar betesușul
Sau afacerea sau rostogolirea argintului
O, fratele meu stăpânul meu
dumnezeule!

Ion Deaconescu
(România)

Poet, romancier, traducător. Născut la 7 martie 1947 în comuna Tg. Logrești, județul Gorj. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității din București și Facultatea de Drept a Universității din Craiova. Director al Editurii Europa (Craiova). Debutează editorial cu placheta *Aparat de fotografiat sufletul* (1981). Mai publică și alte volume, dintre care: *Vasul de brumă* (1984), *Eternitatea clipei* (1985), *Gramatica întâmplării* (1991), *Retorica oglinzii* (1995), *Grădina din pustiu* (1997, Premiul Uniunii Scriitorilor din România – filiala Craiova), *Veac de crivăț* (1999), *Nada* (2008), *Lacrima viitoare* (2013) ș.a. Cărțile sale au fost traduse în mai multe limbi.

Moș Crăciun

Când voi fi foarte bătrân
Cu părul alb de zăpadă
Și cu ochii mirați că timpul
A fost prea bun cu mine
Voi fi Moș Crăciun
Care nu știe să citească
Și să scrie
Deslușind doar tresărirea stelelor
Și a luminii din ochii orbilor
Voi fi Moș Crăciun
Ce nu-și vinde sania de lemn
Trasă de cai cu clopoței de argint
Ce se-aud mereu în somnul copiilor
Uitați de părinții ce au plecat
Să culeagă fructe și diamante de rouă
De pe pleoape străine
Dar unde este bradul de Crăciun
Și casa părintească deja înstrăinată
Și mama și tata și bunicii
Cu buzunarele pline de mere și nuci
Și-n palme cu gologani de aur,
Voi fi Moș Crăciun
Dar, dă, Doamne, zăpezile de altădată
Bucuriile și colindele ce treceau dincolo
De zidurile casei și ale inimii
Și spune-mi, Doamne,
De ce văd doar cu inima
Ochii devenindu-mi de prisos
Înțelegându-mă doar omul de zăpadă
Din suflet.

Grădina din inimă

Mă întreb
Dacă păsările au o țară a lor,
De unde vin și unde pleacă,
Când bruma li se așază
Pe aripile fragile precum o petală
De trandafir în toamna sfidătoare.
Nu cumva există un Dumnezeu
Al berzelor și al cocorilor,
Al rândunicilor care primăvara
Vin la aceleași cuiburi
Cum buzele îndrăgostiților

Nu vor greși niciodată sărutul.
Poate că aerul, stelele, apele, munții
Le sunt prieteni și atunci
Drumul lor prin cer e ocrotit de îngeri
Și de cântece doar de ele auzite
Păsările au o țară a lor,
Trebuie doar să o descoperi
Când privighetoarea cântă
În grădina din inimă.

Trezire

Oamenii dorm încă de la naștere,
Flori de măr și de cais le ocrotesc somnul
Cu parfumuri din toți copacii
De pe marginea inimii.
Oamenii dorm și păsări călătoare
Le poartă visele dincolo de zare
Și de înalții munți de zăpadă,
Lanurile de grâu le pregătesc
Pâine caldă la masa ce îi așteaptă
Să-i ospăteze când se trezesc
După atâta singurătate
Și nefericire.
Oamenii dorm, dorm,
Se trezesc atunci când mor.

Ilie Tudor Zegrea
(Cernăuți)

Născut la 3 iunie 1949 în satul Sinăuții de Jos, raionul Hliboca (Adâncata), regiunea Cernăuți. A absolvit Facultatea de Filologie (secția limba și literatura română) a Universității de Stat din Cernăuți. Redactor la ziarul regional *Zorile Bucovinei* (1969). Între 1977 – 2009 a lucrat în redacția emisiuni radiofonice în limba română a Companiei regionale de stat Cernăuți pentru TV și Radiodifuziune ca redactor și șef de redacție.

Cărți publicate (selectiv): *Timpul ierbilor* (Ed. Carpați, Ujgorod); *Navigator în septembrie* (Ed. Literatura artistică, Chișinău 1983); *Crinul îngândurat* (Ed. Carpați, Ujgorod, 1986); *Oglindă retrovizoare* (Ed. Hyperion, Chișinău, 1991); *Singurătatea Apocalipsei* (Ed. Eminescu, București, 1998, seria Poeți Români Contemporani); *La marginea nopții* (Ed. Misto, Cernăuți, 2004. Ediție bilingvă română-ucraineană. Traducere – Vitalii Kolodii); *Cultivatorii de iluzii* (Ed. TipoMoldova, Iași, 2013); *Deschideți fereastra că ninge* (Editura Lumina, Chișinău, 2014). E prezent cu versuri în diverse antologii apărute la Kiev, Chișinău și București.

Laureat al mai multor premii literare, printre care: Premiul *George Bacovia* al revistei *Ateneu* (Bacău, 1993); Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1999); Premiul Societății Scriitorilor Bucovineni (Suceava, 2000), premiul literar *Dmitro Zahul* (Cernăuți, 2001) ș.a.

Sonete

II
Șoapta-n cuvânt – negare și-argument,
Ia chiar amprenta gândurilor tale
În zvon de vapoase catedrale,
Pe când azurul ne-obosește, lent.

Aspră e noaptea și se-aud semnale
Cu surugiul ceții, disident,
Și nici nu știu cine-i din noi absent,
Și unde-i țărnu-n plâns de vegetale.

Ce frig e, mamă,-n carnea mea și-n oase,
Și ochiu-mi cade, frânt, indiferent,
În zbor păgân cu aripile roase.

De la-nceputul lumii-n noi prezent
Păcatul a-ncolțit și chiar miroase –
Graal veghind în jarul său latent.

IV
Căzut subit în stirpea mea latină,
Fragil, din visul său vizionar,
Cuvântu-a devenit văzduh și-altar
În toată starea noastră carpatină.

Prelungi, în el vocalele tresar
Și flori de crin în zori se înlumină,
Și Sfânta Vineri chiar ne e vecină,
Și rostul nostru chiar e planetar.

Ca Noe pe corabie,-n chindie,
Pornim dinspre pierdutul continent
Pe oceanul trist ca o leșie,

Având la bord supremul argument –
Duminica în chip de Poezie –
Veșmânt țesut din vis și pergament.

Și oare ce gândește crinul, privindu-ne?...

Iubito, iarăși a trecut Freud prin visele
mele
Ciupindu-le de sâni, încercând să
le seducă,
Iar mâinile noastre, încă tinere,
Își dau întâlnire pe sub stratul subțire
de zăpadă...
Poate de după colț va apărea și
primăvara,
Poate vor veni și luna aprilie, luna mai
Și liliacul va invada iarăși locuința ta.
Apoi vara își va cădelnița teii și salcâmii,
Și va aprinde crini într-o noapte de iunie.
Crini va aprinde, chiar cu mâna lui
Dumnezeu!...

Și oare ce vor gândi acele flori,
privindu-ne,
Că, iată, acum e iarnă și mâinile noastre
Întineresc pe sub stratul subțire de
zăpadă
Iar Freud s-a îmbătat cu visele mele?

Supliment publicat cu sprijinul Uniunii
Scriitorilor din Moldova
Îngrijire: Nicolae SPĂTARU

Mireasa centaurului: Incursiune în proza fantastică (2)

Iar îngrozitorul *Necronomicon* și cultul lui Cthulhu au gestat în mintea lui H.P. Lovecraft sub influența stării permanente de teroare și nesiguranță

de
Marcel Gherman

în care a trăit scriitorul. Această stare, resimțită de milioane de oameni, a făcut ca ficțiunile lovecraftiene să atragă un număr imens de cititori, precum și mulți emuli, printre care aflăm atât nume cunoscute precum Stephen King și Clive Barker, cât și o sumedenie de autori din underground. Nuvela *Groaza de la Red Hook* a avut la bază un caz real din viața lui H.P. Lovecraft, când casa sa a fost jefuită, el fiind depozat de întreaga sa avere.

Este cu adevărat surprinzător cum speculațiile intelectuale ale unui alt autor de proză fantastică, Jorge Luis Borges, își păstrează actualitatea chiar și peste un secol. Pare plauzibilă ipoteza ca Lovecraft și Borges să se fi citit reciproc. O dovadă în acest sens ar fi un text al lui Lovecraft în care se menționează un exemplar al *Necronomiconului* ce s-ar păstra în Biblioteca Centrală din Buenos Aires, iar schița lui Borges *There Are More Things* include o dedicație adresată autorului american. De altfel, se știe că opera lui Borges s-a format atât pe baza tradiției literare spaniole, cât și printr-o filiație engleză, de pe linia bunicii sale.

Astăzi paradoxul Bibliotecii Babilonice, formulat de celebrul argentinian, provoacă dezbateri aprinse atât în cercurile științifice, cât și în cele artistice, pentru că reprezintă o problemă ce afectează direct viața fiecărui individ. Într-un discurs public recent al scriitorului de SF Greg Bear, acest paradox este analizat în raport cu o serie de atribute ale secolului XXI, precum Internetul și „chestia aceea magică numită Google”, cu descoperirile mecanicii cuantice, ce demonstrează posibilitatea coexistenței simultane a multiplicității, și teoria multiversului. În opinia lui Greg Bear, universul și codul ADN pot fi percepute ca niște „biblioteci babilonice” ce ar însuma toate permutațiile posibile dintr-un „alfabet al zeilor”.

Odată cu apariția romanului *Un veac de singurătate*, Gabriel Garcia Marquez a făcut ca fenomenul literar latinoamerican să devină cunoscut pe întregul mapamond. Această operă-unică, căreia Marquez i-a dedicat 22 de ani din viața sa, a revoluționat teoria literară. După ce generații întregi de filologi fuseseră învățați la facultate că proza trebuie să „arate” și nu să „descrie”, Marquez a demonstrat că în arta scrisului aproape orice poate fi posibil, acesta fiind un roman complet descriptiv și în același timp o capodoperă.

Talentul scriitorului columbian descinde din cel al vechilor povestitori populari, opera sa înfățișând o istorie alegorică a continentului american, dar și a întregii aventuri

umane. Maestrul realismului magic își surprinde cititorii prin simboluri de o frumusețe deosebită, precum cel al galeonului spaniol abandonat într-un lan de maci sau al minunățiilor aduse în sătucul Macondo de ȋiganul Melchizedek, a cărui limbă maternă este sanscrita, sau al ciudatelor pasiuni alchimice ale capului familiei Buendia.

Aceeași atracție pentru proza fantastică s-a manifestat și într-o altă cultură din familia latină, cea italiană. Romanul lui Dino Buzzati *Deșertul tătarilor* este o parabolă a așteptării fără sfârșit. Eroii săi își petrec întreaga viață bântuiți de o fantasmă, într-un decor neverosimil, într-un spațiu-timp alterat. Același procedeu al deconstrucției spațiotemporale a fost aplicat și în *Orașele invizibile* ale lui Italo Calvino, în care autorul explorează prin intermediul lui Marco Polo teritorii neatinse ale minții. La rândul său, cel mai celebru scriitor italian contemporan, Umberto Eco, a avut prilejul să-l cunoască personal pe Calvino, care i-a devenit un mentor literar. Și după cum afirma Umberto Eco însuși, ficțiunile fantastice ale lui Italo Calvino au exercitat o influență considerabilă asupra scrisului său, același entuziasm de navigator pe mările imaginarelui fiind vizibil în romanul *Insula din ziua de ieri*.

Deși a fost considerat drept unul dintre cei mai importanți autori de science-fiction, Ray Bradbury mărturisea că de fapt a scris mai mult proză fantastică. Din cele 600 de povestiri și 6 romane semnate de el, doar câteva texte ale sale manifestă caracteristicile SF-ului pur, printre care antiutopia *Fahrenheit 451* și schița despre dinozauri și călătorii în timp *A Sound of Thunder* (*Tunetul*).

Bradbury s-a format ca scriitor frecventând ani la rând bibliotecile și astfel a devenit un foarte bun cunoscător al literaturii. A fost inclus în manualele școlare americane și pentru a le cultiva tinerilor plăcerea lecturii. Povestirea sa *Yila* din *Croniclele marțiene* descrie într-un limbaj estetizant, de un nivel rareori atins în proza de anticipație, viața cotidiană a unei civilizații marțiene, ce reprezintă o reflecție în oglindă a realității de pe Terra. Aldous Huxley definește scrisul lui Ray Bradbury din *Croniclele marțiene* drept cel al unui poet.

Creația lui Jack Vance, un alt scriitor american care s-a manifestat în perioada postbelică, se situează la interferența dintre proza fantastică, fantasy și science-fiction. Volumul său de debut *The Dying Earth* (*Pământul muribund*), elaborat în perioada în care autorul lupta în cel de-al Doilea Război Mondial și editat abia în 1950, este alcătuit din șase nuvele a căror acțiune se desfășoară peste zeci și sute de mii de ani în viitor, când soarele este pe cale să se stingă, iar locuitorii planetei Pământ își duc ultimele zile înainte de distrugerea finală. Este o lume în care vrăjitorii se distrează furând unul de la altul secrete și artefacte magice, pe ruinele unor civilizații tehnologice avansate.

Scrisă într-o engleză excelentă, cartea surprinde, de exemplu, prin descrierile cerului în culori fluorescente dintr-o dimensiune paralelă sau prin enumerarea plantelor ciudate din grădina vrăjitorului Mazirian. În nuvela *T'sais*, o cultură din viitor și-a

creat prin metode tehnologice propriul zeu, care a reușit să supraviețuiască după dispariția acelei civilizații și poate să îndeplinească orice dorință a celor care-l vizitează. Povestirile *Ulan Dhor* și *Guyal din Sfere* au introdus pentru prima dată subiecte post-apocaliptice într-un cadru fantasy, iar în deznodământul spectaculos al cărții aflăm chiar și un motiv de science-fiction spațial. Imaginația lui Jack Vance a anticipat cu mult trendurile literaturii fantasy și SF, inspirând-o bunăoară pe Anne McCaffrey la realizarea seriei *Îmblânzitorii dragonilor din Pern* și pe Ursula Le Guin în romanul *Lumea lui Rocannon*.

Elemente de ficțiune fantastică se regăsesc și în creația lui Gene Wolfe, un autor american apreciat mai ales pentru saga sa *Cartea Soarelui Nou*, lansată în anii '80. Este un fantasy postapocaliptic, despre un membru al unei tagme de tortionari, renețat pentru un act de nesupunere. În această serie se disting referințe intertextualiste la biblioteca și grădina borgesiană, la *Infernul*

Grafică de Roger Dean

lui Dante și la piesa lui Shakespeare *Visul unei nopți de vară*, subiectul amintind în același timp și de romanul *Numele trandafirului* al lui Umberto Eco. Iar schița lui Gene Wolfe *Un labirint solar* reprezintă un exemplu tipic de proză fantastică scurtă, ce reia modelul *Grădinii potecilor ce se bifurcă* a lui Borges.

Scoțianul Iain Banks, unul dintre cei mai în vogă prozatori contemporani de limbă engleză, s-a declarat la rândul său drept un scriitor non-realist. Ficțiunile sale se situează la intersecția dintre fantezie și realitate. Volumul *Pășind pe sticlă*, apărut în anii '80 ai secolului trecut, urmează modelul romanului modular, integrând trei linii narative paralele: un nivel realist, cu un tânăr ce a căzut victimă unei înscenări puse la cale de niște inși perfizi. O poveste plasată între realitate și neverosimil, cu un personaj alienat, obsedat de teorii ale conspirației și colecționar de cărți SF, care este de fapt un alter ego camuflat al autorului. Și în sfârșit, un palier narativ fantastic, probabil cel mai interesant. Această a treia poveste îi are ca protagoniști pe o doamnă și un domn în vârstă ce locuiesc într-un castel construit din cărți, cu dușumeaua și tavanul din sticlă, prin care curg torente de apă fierbinte și unde înoată pești bioluminescenți. Cei doi își petrec timpul cu tot felul de jocuri stranie, precum șahul unidimensional, golul infinit sau dominoul vid, și încearcă să rezolve o enigmă Zen budistă ce le-ar reda libertatea. În mod cert, Iain Banks, plecat din viață în 2013, a fost unul dintre cei mai originali prozatori din ultimele decenii, dotat cu o forță imaginativă ieșită din comun.

Și cultura niponă oferă multe exemple de creații literare și artistice care se înscriu în genul fantastic. Haruki Murakami, astăzi cel mai citit romancier din Țara Soarelui Răsare, a participat la mișcarea studențească *zenkyoto* de la finele anilor '60 și și-a dezvoltat metoda scriitoricească pe baza amplei tradiții literare japoneze, dar și sub influența culturii europene, care este

foarte bine cunoscută în cercurile artistice din această țară. În căutarea oii fantastice are calitățile unui roman total, în care se regăsesc momente comice și scene tragice, îmbinând superstițiile animiste ale religiei Shinto cu periplusul dantesc spre zona de umbră a naturii umane, înfățișat în cartea lui Joseph Conrad *Inima întunericului*. În pofida diferențelor care separă civilizația niponă de cea occidentală, cititorii europeni disting cu ușurință în cărțile lui Murakami aceleași teme general-umane, aceleași emoții și neliniști pe care le resimte orice individ pe parcursul marelui pelerinaj al vieții.

Proza fantastică a devenit un teren pe care fuziunea culturilor se manifestă în toată libertatea și splendoarea. Iar experiența americană oferă modele imbatabile în această direcție. Nuvelistul Lucius Shepard își extrage la rândul său inspirația dintr-o experiență vastă de călător în Asia și America Latină, oferind un alt model de fuziune a culturilor. A abordat atât genul fantastic

și realismul magic, cât și proza fantasy, un exemplu fiind *Dragonul Griaule*, și chiar curentul cyberpunk, în nuvela *Skull City*. Culegerea *Sfârșitul pământului*, apărută în original în 1990 și tradusă în limba română, începe cu povestirea omonimă, în care personajul-narator își descrie vacanța petrecută într-o țară latino-americană. Lucrurile se complică atunci când eroul obține piesele unui joc aztec cu puteri magice. Participanții care sunt învinși își pierd sufletul și sunt supuși la chinuri veșnice pe un tărâm infernal. În cea de a doua povestire din același volum, *Delta Sly Honey*, un radio DJ din timpul războiului din Vietnam obișnuiește să comunice în eter cu lumea cealaltă și la un moment dat este vizitat de niște soldați-fantome, care-l invită să plece cu ei. Iar nuvela *În drum spre Glory* înfățișează o escapadă cu trenul printr-un teritoriu blestemat. După ce supraviețuiește traversării periculoase, eroul central nu vede altă cale decât să abandoneze civilizația și să se întoarcă benevol în zona anomalică. Acolo el acceptă viața în sălbăticie, transformându-se într-un mutant.

Și lista de autori ar putea continua. Dar prefer să închei aici, referindu-mă la unul dintre cei mai noi reprezentanți ai prozei fantastice, Ted Chiang. Acesta a devenit cunoscut pe plan internațional odată cu publicarea în 1990 a nuvelei sale *Turnul Babel*, care i-a adus unul dintre cele mai prestigioase trofee SF, Premiul Nebula. Povestirea, a cărei acțiune are loc într-un tărâm biblic, este de fapt o metaforă a evoluției speciei umane și a expansiunii sale în spațiu. După o lungă ascensiune până în vârful Turnului Babel, personajul sparge bolta cerească și se pomenește, datorită unei bucle spațiale, din nou la poalele acestei grandioase construcții, săvârșind un cerc complet. O altă lucrare a lui Ted Chiang, care l-a făcut celebru, *Neguțătorul și poarta alchimistului*, este o poveste cu călătorii în timp în Arabia celor *O mie și una de nopți*. Elaborând-o, autorul a analizat în amănunt posibilitățile construcției unei mașini a timpului funcționale și paradoxurile pe care le-ar implica utilizarea ei. Nuvela este alcătuită din câteva istorii cu eroi ce se despart și se regăsesc prin labirintul existenței, dobândind în final darul suprem al dragostei nemuritoare.

Există anumite opinii ale unor împătimiți ai genului, conform cărora întreaga literatură a secolului XX a fost marcată de fantastic. Această dimensiune continuă să-i fascineze pe numeroșii săi cititori. Mai rămâne să menționez legătura care se manifestă între genul fantastic și literatură

Un album și un ghid despre dialogul tradițiilor

Conceptul de artă este aplicabil în spațiul dintre Prut și Nistru începând cu epoca modernă. Iar dimensiunea aceasta s-a cristalizat definitiv după anexarea Basarabiei la Imperiul Țarist Rus (după 1812). Arta medievală a Moldo-

de
Vladimir Bulat

vei răsăritene a avut o evoluție comună cu restul Principatului Moldovei, iar după separarea celor două provincii, cea răsăriteană a urmat o traiectorie distinctă, marcată evident de statutul său de colonie.

Influențele multiple, date fiind contribuțiile mai multor etnii conlocuitoare, au dat naștere unei *combustii creatoare* manifestate mai ales în arta țărănească și populară: arta țesutului, ceramică, prelucrarea pietrei, prelucrarea lemnului, tăbăcirea pielii, împletitul coșurilor etc. Arta orașelor era determinată de materia primă, iar arhitectura era cea care depindea cel mai mult de extragerea pietrei. Până către finalul secolului al XIX-lea obținerea pietrei era în această zonă un proces foarte anevoios și costisitor, astfel se poate explica prezența numeroasă și slabă a edificiilor de piatră. Pe de o parte, distingem construcțiile religioase, fortificațiile, casele de locuit urbane, iar pe de altă parte, se atestă vestigii ale culturii populare, cu tot ce include ea. Arhitectura țărănească pare să se fi înscris pe o traiectorie de tip conservator, iar aspecte ale acesteia se mai pot vedea și azi în satele mai izolate ale Moldovei. Ambele culturi au interferat, s-au influențat reciproc, iar constituirea și definirea artei așa-zis culte s-a datorat în special multiplelor importuri și dialoguri cu culturile limitrofe (îndeosebi cu cele estice). În epoca contemporană, când cultura înaltă este strâns legată de interesele economice și politice, cea rurală conservă

dimensiunea utilitară și estetică din vechime.

Am simțit nevoia acestui preambul pentru a demara o succintă discuție despre conceptul de patrimoniu cultural, așa cum reiese acesta dintr-o serie de cărți apărute în ultimele decenii, iar acestea vor constitui un soi de fundal pentru splendidul album **Patrimoniul cultural al Republicii Moldova**, semnat de Tudor Stăvilă și Constantin Ion Ciobanu¹, apărut în ediție bilingvă, la finele anului trecut, la prestigioasa Editură ARC din Chișinău.

La prima vedere această carte pare o reeditare a uneia similară, apărute în 1999, care fusese semnată de cei doi autori, în colaborare cu Tamara Nestorov, și avea în calitate de coeditor Editura Museum. Acum avem de-a face, în realitate, cu o cu totul altă carte, chiar dacă schema celei precedente transpare pe întregul parcurs al publicației avute în discuție.

Pentru a înțelege mai bine relevanța acesteia este nevoie, cred, de un succint parcurs prin istoria unor astfel de cărți care s-au editat în acest spațiu cultural. Moștenirea culturală a acestor plaiuri a atras atenția cercetătorilor sovietici, dar mai ales a lui David N. Goberman (1912-2003), care a fost un redevabil savant-etnograf, istoric de artă, pictor și fotograf. Aname colecției de fotografii a acestuia îi datorăm arhiva noastră de imagini, care arătau cum erau multe dintre bisericile de lemn, troițele, beciurile, casele, pietrele funerare ale evreilor, armenilor, moldovenilor, rușilor, lipovenilor etc. Goberman a dedicat Moldovei sovietice o serie de cărți în vremea cea mai cruntă a comunismului, când fiecare imagine inserată într-o carte era „decanțată”, discutată, pusă sub semnul întrebării. Totuși, în 1975, apare la filiala din Leningrad a Editurii sovietice Iskustvo o mică publicație „Prin Moldova”, care a avut un tiraj impresionant: 50 de mii de exemplare. Cărțuia aceasta abundă de imagini ale mănăstirilor și schiturilor Moldovei, aflate în paragină, dar și ale unor biserițe din lemn (Hârbova, Sudarca, Rotunda, Petrușeni, Hiliuți, Hincăuți etc.). Imaginile în alb-negru ale acestora ne încântă și acum ochii, ele devenind și imagini-document, pentru că majoritatea bisericuțelor din lemn pe care acest autor le-a fotografiat în anii '50-'70 pur și simplu au dispărut. Tot acolo vedem o serie de case, troițe, așezări rupestre, covoare, porturi populare, elemente de pietrărie, care arată gustul, priceperea și inventivitatea strămoșilor de pe aceste meleaguri. Tot în acel an, 1975, Goberman publică, de data asta la Editura Timpul de la Chișinău, broșura „Orheiul Vechi”, în limbile română, rusă și engleză. Astfel, importantul și impozantul sit arheologic și arhitectural poate intra în conștiința publică internațională, chiar dacă teritoriul socialist al fostei URSS nu era prea lesne de vizitat pentru cei din lumea liberă, capitalistă.

Am ținut să aduc în prim-planul discuției de față contribuția greu de egalat pentru istoriografia de artă, dar și pentru studiul etnografiei, folclorului și tradițiilor populare, adusă de cărțile lui David N. Goberman, pentru că el, în opinia mea, asigură temelia și bibliografia pentru orice tip de publicație referitoare la domeniile enumerate. Dar cartea cea mai importantă a lui David N. Goberman, în măsura în care mă pot pronunța, se numește *Carved Memories (Heritage in Stone from the Russian*

Jewish Pale), publicată la prestigioasa Editură Rizzoli din New York, în anul 2000, care conține un material fotografic inestimabil. Am avut ocazia să recenziez pe larg acest volum², dar aici voi reconfirma doar faptul că din materialul albumului reiese explicit dialogul tradițiilor: cea iudaică s-a întâlnit în chip fertil cu cea creștină, locală, ortodoxă, iar acest lucru transpare cu atât mai grăitor în colecția de pietre funerare din cimitirul evreiesc din Chișinău, pe care autorul a avut ocazia să-l cerceteze pe la finele anilor '50, când ansamblul nu căzuse încă victimă distrugerilor, mutilărilor, disparițiilor ireversibile...

Cartea apărută la Editura ARC la finele anului 2014 nu are neapărat niște ambiții de cercetare sau analiză academică, miza acesteia este de a evidenția cele mai reprezentative monumente de arhitectură și istorice care au supraviețuit tăvălugului comunist, dar și intemperiiilor și nefericitelor

intervenții așa-zis de restaurare din ultimele două decenii. În Moldova nu s-au făcut în general restaurări, ci doar reparații, renovări, intervenții de urgență, *peticiri*. Actul restaurării presupune existența unei școli, a unor metode, principii și specificități de restaurare, care nu există la noi. Volumul propus de Tudor Stăvilă și Constantin Ion Ciobanu este, prin urmare, unul de reprezentare, pentru un public neavizat, novice, din afara spațiului factologic prezentat.

În contrast cu acest volum pentru un public internațional, făcut de specialiști locali, avem la îndemână acum și un ghid propus de prestigioasa și competentă Editură franceză Petit Futé (www.petitfute.com). Din câte am putut să mă documentez, acesta este primul ghid occidental, care se ocupă de o manieră desigur neacademică de spațiul și potențialul turistic al Republicii Moldova – „*Moldavie*” (apărut în 2011)³. De coordonarea și îngrijirea acestui volum s-a ocupat Mila Preli, despre care nu am reușit să aflu ce pregătire profesională are, dar felul în care a prezentat ea, foarte general, Moldova o recomandă ca pe o persoană atentă, agilă și dornică de a surprinde țara noastră din unghiuri diferite, chiar dacă pe alocuri comite erori de neiertat. Las la o parte greșelile strecurate, pe ici-colo, în cuprinsul informației despre capitala RM și alte regiuni, cele cu privire la Unitatea Teritorială Administrativă Găgăuzia (UTAG) și la Transnistria trebuie însă puse pe tapet aici. Chiar dacă nu toate. De pildă, la paginile 246-247, apare harta Moldovei de Sud, iar regiunea UTAG este marcată prin *Unitate Autonome de Gargazie* (sic!), apoi peste câteva pagini capitolul se intitulează: „*Région autonome de Gagaouzie*”. În același timp, în articolul introductiv autorul „traduce” UTAG prin „*Territoire autonome d'unité national*” (pag. 260). Toate aceste formulări topografice sunt marcate de ambiguitate și nu fac decât să crească gradul de confuzie și debilitate informațională. Despre Comrat se spune că afinitatea cu Rusia este aici de „netăgăduit”, aducând ca argument faptul că strada principală poartă numele lui Lenin, iar monumentul fostului lider sovietic are zilnic flori proaspete, și că aici lumea toată vorbește rusește, deloc „moldoveneste”... Comentariile, cred, sunt

chiar de prisos. Autorul numește, mai încolo, Transnistria drept *Unitate Autonome de Transnistrie* (sic!) și recomandă să se viziteze cetatea medievală Tighina și orașul Tiraspol, pentru o „revizitare garantată a timpurilor sovietice”, precum și statuia lui Lenin, aflată în fața Casei Sovietelor, din capitala transnistreană (pag. 271 este alocată imaginii color a acestora). În chip insidios, cred, aceasta este și „coperta” compar-timentului despre Transnistria. Se spune că este un „stat în stat”, pe care autorul îl califică drept „ultimul bastion al comunismului din Europa, unde legea este făcută de nimeni altcineva decât de mafie” (pag. 273). Cred că orice occidental dornic de „senzații tari” va prefera să meargă în aceste teritorii, care abundă de mecanisme provocatoare de adrenalină, manipulare, mistificare, deși i se propune să aibă o „prudență extremă”. Ghidul nu ratează să povestească și despre problematicul scriitor Nicolai Lilin⁴ (născut în 1980), cu origini transnistrene, al cărui roman „Educație siberiană”⁵ a creat, se pare, „imaginea iconică” a Transnistriei în imaginarul occidental. Scris în italiană și publicat la legendara Editură Einaudi, în 2009, romanul a fost editat în mai multe limbi; curiozitatea maximă este hrănită de o lume pe cât de închisă, pe atât de fabulatoare, care nutrește copios, se pare, imaginația colectivă apuseană, și *coparticiparea* irațională la tot ce e abstruz și ilegal.

Volumele despre care am vorbit ne încredințează, cu prisosință, că Republica Moldova actuală începe să iasă treptat din „zona gri” în care se instalase și a staționat peste două decenii, imediat după căderea URSS. Orice gest, efort sau proiect editorial și jurnalistic nu fac decât să confirme asta: vectorul devine altul. De fapt, orice informație devine un soi de impuls și un *magnetism de seducție*, astfel că Moldova reintră în rândul lumii și al valorilor apusene.

Spunea cineva că arta fotografică marchează importanța crescândă a unei națiuni sau culturi, iar numărul fotografiilor acumulate arată cu adevărat ponderea acesteia. În același sens, putem afirma că augmentarea unei biblioteci sau baze de date (inclusiv a celei fotografice) despre o țară îi sporește vizibilitatea, iar despre Moldova putem spune că începe și ea să se înscrie în această tendință globală. Ceea ce o va particulariza în chip special de alte țări va fi anume „dialogul tradițiilor” și „multiculturalismul”, cristalizat și sedimentat aici de-a lungul veacurilor.

Aprilie 2015

1. *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova/The Cultural Heritage of the Republic of Moldova / Le patrimoine culturel de la République de Moldova*. Editura ARC, 2014, 290 pag.

2. Vezi: *Memoria gravată în piatră*, în: *Contrafort*, nr. 2-3, 2006. Versiunea on-line se poate accesa aici: <http://www.contrafort.md/old/2006/136-137/981.html>

3. Un grupaj foto care ilustrează Moldova se poate vizualiza aici: <http://www.petitfute.com/p139-moldavie/guide-touristique/>

4. Am scris pe blogul personal despre acest roman, pe care l-am citit în limba franceză, un eseu intitulat *Nicolai Lilin și educația siberiană*: <http://bit.ly/1Qa4bU6> (6 martie 2013). Concluzia acelui articol era: „Personal, pledez ca această carte să nu fie tradusă... Ne vom mulțumi să-l vedem pe John Malkovich în rolul pahanului Kuzya. Prefer ca limba română să nu fie întinată de argoul Urki-lor, nici de faptele lor! Căci, limbajul nu e niciodată nevinovat”.

5. Apărut și în limba română la Editura Univers, în anul 2013, în traducerea Cristinei Gheorghe. Nicolai Lilin este până în acest moment autorul a 4 romane, toate apărute la Editura Einaudi, care i-a asigurat celebritatea și faima comercială. Vezi: <http://www.einaudi.it/libri/autore/nicolai-lilin/0009243>

tura fantasy. De fapt, în limba engleză, ambele curente sunt definite prin același cuvânt: *fantasy*. Definiția genului fantastic diferă de la o cultură la alta. De exemplu, în literatura franceză, la fel ca și în cea română, proza fantastică este strict delimitată de curentul fantasy. Iar în literatura chineză, pentru genul fantastic există termenul *qihuan*, care include, printre altele, curentele horror, gotic și realismul magic.

De la „monștri sacri” ai genului fantasy, precum William Morris, Edgar Rice Burroughs, Robert E. Howard, J.R.R. Tolkien sau Ursula Le Guin, până la fenomenul George R.R. Martin, cu al său *Cântec de gheață și foc* și cu faimoasa sa ecranizare de la HBO, universul literaturii *fantasy* ar merita și el o abordare mai amplă.

Dar acesta ar fi deja subiectul unui alt eseu...

Povestea de la balconul etajului 9

Poezia din volumul **Lumina de peste nopțile mele** (Chișinău, Pontos, 2012), de Doina Postolache, ca și cea din **Poeme cu molii**, e una a transgresiunilor, a glisărilor de identitate din zona realității în cea a ficțiunii,

de
Nina Corcinschi

într-o suită de surprinzătoare revelații vizionare. Poeta leagă mii de fire între lumea reală și cea paralelă, a fanteziei, între ceea ce este și ceea ce pare a fi, convinsă că totul se întâmplă pe un teren al nisipurilor mișcătoare. În universurile pe care le închipuie, o particularitate specifică este arhitectonica sensului, profilându-se în trepte din fluxul de imagini artistice, toate cu răsfrângere existențială. Lumea poeziei este proiectată într-o „poveste” lirică, cu personaje aflate într-un continuu proces de semnificare și aruncare a punților dintre lumi. Luciditatea, plinătatea de sens,

coerența, conceptualizarea cotidianului ar face poezia peste seamă de sapiențială, dacă toate acestea n-ar fi irigate de o imagistică spectaculoasă. Dacă sensibilitatea acută a poetei n-ar revitalizeza și nuanța sevele naturale ale poeziei.

În **Poeme cu molii**, eul liric dezvăluie fișele identitare ale ființei umane prin intermediul unui personaj insolit în poezia română: molia. În *Lumina de peste nopțile mele*, realitatea este reprezentată în sens existențial de obiecte care fac parte din habitatul privitorului din balconul etajului 9: o cămașă neagră pusă la uscat sau o draperie albă fluturând dintr-o fereastră, „în eternă sinucidere” sau în dorința „de a evada/ de acasă, pe fereastră/ neîmplinită Mireasă”. Aceste personaje proiectează la scară mică matrice ontologice: ritualuri umane, povești de iubire, sentimente de împlinire sau vid, demonstrând că „în fiecare bob/ de rouă,/ respiră un embrion de taină”.

Cartea e secționată în 8 părți/zile sau 8 etaje (până la al 9-lea, în care se află privitorul) ilustrând o poetică a cotidianului aflat sub puterea miraculoasă a fantazării ca sete de ideal și împlinire. Personajele-Obiecte se leapădă de insignifiantă doar când imaginația le pune în mișcare, când intră în acțiune, simultaneizând poetică vâzului cu cea a viziunii. Cămașa neagră se agită în bătaia vântului (sorții) într-un gest al protestului, al disperării mute, care trece apoi într-unul de alertă (cu măneca) a celui alt din spatele geamului, de

rugă și cerere a iertării. Dintr-un alt balcon cămașa este provocată la dialog de draperia-Mireasă. După iertarea din ziua de vineri, urmează cununia cămășii negre cu draperia albă (unirea contrariilor) într-o eclipsă de lună, eclipsă de soare. Realitatea de cea mai banală speță trece, în imaginația Doinei Postolache, în viziuni-concepte, se încarcă cu sens, transcende contingentul într-o metafizică a asocierilor: „Poate că Sufletul cămășii/ vede Lumina/ dincolo de fereastră închisă/ cu perdele trase –/ Ca niște Porți de Dincolo, ferecate și întunecoase”.

Sunt proiectile metaforice ale singurătății, tristeții, în cununia lor cu efluviile speranței, tandreței, încrederei.

Poeta face (de cele mai multe ori) o poezie concentrată, „legată”, un organism viu, căruia nu-i lipsește niciun organ, și care se arată fără concrescențe străine. Percepția vizuală este prioritară în poezia Doinei Postolache, având toate datele pentru a putea fi ilustrată pe benzi desenate, fără a pierde ceva din densitatea trăirii și a ideii, din inefabilul imaginației, din efectul estetic propriu-zis. Imagistica versului se constituie într-o tehnică a poliecranului. Poeta afișează simultan relațiile între sentimente, obiecte, fenomene. Nimic în poezia ei nu funcționează în sine, fără a parveni din ceva, fără a anticipa următoarea mișcare, la altă altitudine, într-un alt registru.

Lumina de peste nopțile mele dezvăluie o lume interioară complexă a eului liric, în care mintea nu părăsește nicio clipă comunicarea cu trupul, configurându-se ceea ce numea psihologul William Ja-

mes fenomenul „minții corporale”. Glezna care doare se situează sub semnul unei hipersensibilități a sacrului întrupat („drumul din oul din glezne –/ poate că este un Drum de Îngeri”) care leagă entitățile lumii într-o intercomunicare cosmică: „La sarea adunată în picioare,/ doi îngeri fac, din gleznelor mele,/ scoici/ Pun urechea și ascultă,/ în tălpile mele,/ marea”. Poeta raportează orice acord intim la marea simfonie a universului. Reflecția pornește de la sine pentru a se răsfrânge într-o stare existențială. O stare a omenescului supus constant „cercărilor” dramatice. Pe cât de particulară ca viziune, pe atât de generoasă în semnificații general-umane, această poezie.

Întotdeauna șansa de ieșire din labirintul unei hipersensibilități exacerbate de durerea fizică e cu vântul, surprins în formulări neașteptat de firești și expresive (căruia poeta i-a dedicat cartea *Nostalgia neîntoarcerii*, Chișinău, Pontos, 2013): „Și limba mea e galbenă./ Dar nu de febră –/ gura mea radiază lumină./ Din gură,

ies cuvinte calde./ Pe cerul gurii mele,/ se topește, lipită,/ o vitamina „C”./ Vitamina radiază, pe cerul gurii mele,/ ca un Soare (...) Iar dacă mi-aș reține respirația/ măcar un moment, în tăcere,/ gura mea s-ar umple de bucurie./ Porumbei și vrăbiuțe/ ar veni să ciugulească/ din plombele mele/ ca din fărâmituri/ de pâine”. Cuvântul este jubilația sacră, trăirea supremă cu care intimitatea fragilă a poetei „biruie lumea”, spune Andrei Țurcanu.

Am primit zilele trecute revista *Sintagmele* – publicație a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți (redactor-șef Ghenadie Nicu), numărul pe martie-aprilie-mai 2015, având în sumar un grupaj de texte dedicate revistei *Semn*, de la a cărei apariție s-au împlinit 20 de ani. Așteptam acest număr special cu sentimente amestecate. Nu doar pentru că aveam și eu un text scris „la o aniversară”, ci și pentru că eram curios cum va arăta reîntâlnirea cu un grup de scriitori – „bălțenii” – care au devenit, vorba Luciei Țurcanu, și citez din textul ei, „o formă de omologare... o instituție care îți asigură girul calității” în Basarabia. Scriitorii de la *Semn* s-au individualizat de la bun început prin croiala lor de universitari, cu tot ceea ce înseamnă acest cuvânt: rigoare, seriozitate, competență, meticulozitate, spirit didactic și scolastic, recuperând ceva din tradiția școlii românești interbelice, pe care au reușit să grefeze „trenduri” și exigențe contemporane. Un efort cu atât mai demn de laudă, cu cât era/este asumat împotriva unui mediu mai degrabă ostil culturii române, cum ne apare până azi municipiul Bălți, dominat de o administrație comunistă. Datorită valorii lor de critici și hermeneuți, s-a apelat și se apelează în continuare la scriitorii „grupului de la Bălți” ori de câte ori s-au dorit niște intervenții de autoritate, consistente în cadrul unor simpozioane și conferințe organizate de Uniunea Scriitorilor din Moldova.

Am consemnat și noi, *Contrafortul*, în octombrie 2014 două decenii de existență (revista bălțeană apărea cu doar cinci luni mai târziu, la 1 martie 1995). Am trăit, deci, aceste emoții, deși striate, um-

O aniversare în absență - revista „Semn”

brite de criza care a lovit în 2013 revista noastră și alte publicații de cultură basarabene, ca urmare a „cutremurului” de la ICR, unde schimbarea administrației

(un lucru altfel obișnuit într-o instituție publică) aducea o răsturnare de viziune greu de înțeles în scara de valori și priorități a politicilor culturale destinate românilor din afara Țării. Pentru colegii noștri de la Bălți (o parte dintre ei transferați la Chișinău în ultimii ani) și, desigur, pentru noi, cei care i-am citit și am colaborat cu excelența lor revistă, aniversarea celor două decenii are un gust amar, întrucât *Semn* nu mai apare. O aniversare „în absență”. Eugen Lungu vorbește, în textul său din *Sintagme*, de un „parastas” („căci, în fond, cam asta facem acum, când ne

amăgim că omagiem un sfert de veac de la apariție”). Dincolo de această constatare, făcută pe un ton de tristă și ironică empatie, paginile consacrate revistei

Semn au adunat opiniile mai multor scriitori și, implicit, tot atâtea analize, evocări și aprecieri la adresa revistei bălțene și a redactorului-șef, poetul, criticul și eseistul Nicolae Leahu, „arhitectul” *Semn*-ului.

Arcadie Suceveanu: „Revista *Semn* nu este doar o revistă literară, o revistă „ca oricare”. Ea este o replică – necesară, benefică, democratică și... dialectică – dată anchilozării și compromisului estetic, inerției și becisniciei literare.” Margareta Curtescu: „Trăiam, la modul real, evenimentele, fiecare număr nou era pentru noi o revelație, dar, fără îndoială, cel

care cunoștea culisele acestui spectacol era redactorul-șef, Nicolae Leahu. Perseverent, își executa cu răbdare misiunea, grăbindu-ne, somându-ne să scriem, modelându-ne astfel, căci, cu orice material prezentat, ne completăm propria poveste.” Anatol Moraru: „Fără colaborarea la *Semn*, nu m-aș fi încumetat să scriu vreodată cărți”. Mircea V. Ciobanu: „Semn-ul m-a învățat atitudinea profesionistă față de arta scrisului”. Vasile Gârneț: „Revista *Semn* mi s-a părut, în orice caz așa am perceput-o, „orgolios-literaturocentrică”, un spațiu al defulărilor artistice, ludice, ironice, sfidând un mediu străin, chiar ostil limbii și culturii române.” Teo Chiriac: „Mi-e teamă că fără publicația sa de cultură, fără *Semn*-ul magic, orașul Bălți nu va rezista prea mult în fața obscurantismului și a politicianismului primitiv...” Ala Sainenco: „Scriam pentru *Semn* de parcă aveam un nou examen de curs.” Vitalie Ciobanu: „Revista *Semn* reprezintă o dovadă vie a postmodernității basarabene, statuând descentrarea și multiplicitatea punctelor de vedere ca un principiu activ și fertil într-o margine de țară rarefiată, tributară unor „idoli ai forului” de uz limitat.” Ana Rapcea: „Atunci când a apărut, [*Semn*] a fost o adevărată revelație pentru noi, cititorii de la Chișinău, inclusiv pentru scriitori. Descopeream că există la Bălți o echipă de intelectuali aleși pe sprânceană, capabili să promoveze valorile literare și să creeze, la rândul lor, valori.” Maria Șleahțișchi: „Semn-ul apărea în 1995 dintr-un spirit de echipă și ca răspuns la negarea pe care ne-o afișau unii dintre profesorii noștri. Era un fel de La querelle des Anciens et des Modernes (...) Noi, acum, suntem în mare măsură

O apologie a singurătății

În ultimii ani, piața editorială e invadată de self-help. Cărți care te învață cum să trăiești, cum să ai o relație, cum să-ți crești copiii, cum să-ți organizezi timpul, cum să vorbești în public, cum să scapi de anxietăți. Majoritatea sunt destul de dubioase și superficiale. Și conformiste. Întesate de platitudini despre gândire pozitivă,

de
Alex Cosmescu

autosugestie, spiritualitate new-age și ultimele mode în psihologie. Dar sunt accesibile – și răspund unei nevoi – , și de asta se vând ca pâinea caldă.

Încet-încet, pe această piață își găsesc locul și texte un pic mai diferite. Alain de Botton, care a reușit un mix unic de filosofie și self-help în *Consolările filosofiei*, pe care a publicat-o în 2000, patronează acum o serie pe care a numit-o *School of life* („Școala vieții” – tot așa se cheamă și o instituție pe care a fondat-o la Londra, unde se oferă tot felul de cursuri de „self-help alternativ”: biblioterapie, filosofie antică, arta conversației ș.a.m.d.). În cărțile din această serie, scrise de obicei de jurnaliști, scriitori și filosofi, se încearcă o abordare mult mai reflexivă – iar „sfaturile”, în cazul în care apar, nu sunt o simplă repetare a unor mantra ale vremii noastre.

Una dintre ultimele e **How To Be Alone (Cum să fii singur**, publicată în 2014), de Sara Maitland, o prozatoare britanică. Probabil, motivul din care anume ea a fost aleasă ca să scrie această carte – în stilul reflexiv și personal, deci credibil, al textelor din seria

School of life – e faptul că, de 20 de ani, trăiește singură într-o regiune izolată din nordul Scoției. Din câte spune autoarea, singurătatea nu a fost inițial o alegere; după un divorț, s-a mutat singură ca să aibă cum să se plângă că fostul ei soț i-a distrus viața socială. Dar, după câțiva ani de singurătate, și-a dat seama că noul ei stil de viață a făcut-o mai fericită, i-a dat timp pentru ea însăși și pentru proiectele ei literare, i-a îmbogățit viața interioară, i-a modificat atitudinea față de natură și așa mai departe. Așa că e un om care știe despre ce scrie.

Și, până la urmă, exigența singurătății pentru un artist sau un filosof nu e deloc ceva nou. De la Thoreau la Kafka, de la Părinții Pustiei la Rilke, singurătatea a fost privită ca o condiție naturală pentru cineva care își explorează viața interioară. Ca un aliat sau ca un refugiu.

Cartea începe cu descrierea unui paradox al timpului nostru. Societatea occidentală e din ce în ce mai individualistă, pune preț pe autonomie, pe „faptul de a sta pe picioarele tale”, dar faptul de a fi singur – chiar la nivelul elementar, a nu avea o relație intimă, de exemplu – e privit ca ceva straniu.

Singurătatea e considerată din ce în ce mai mult, în formularea sintetică a Sarei Maitland, ca ceva „trist, nebunesc și rău”.

Trist pentru că societatea noastră e una a divertismentului, a relațiilor facile, a „ieșitului împreună” ca mod favorit de a petrece timpul liber. A spune că preferi să stai în week-end singur acasă și să citești o carte decât să ieși cu prietenii la beție pare aproape o insultă la adresa lor.

Nebunesc pentru că singurătatea e asociată depresiei (considerată „tulburare psihică”), iar persoana singuratică e văzută ca „sociopat”. Se crede că singurătatea accentuează tendințele maniacale, în timp ce comunicarea, chiar banală și superficială, te împlinește.

Rău pentru că ar fi egoistă, neproductivă; omul singur e privit deseori ca cineva care se crede superior altora și nu contribuie cu nimic la bunăstarea comunității – și că e dator să-i facă pe alții să se simtă bine, indiferent de unde își ia resursele pentru așa ceva.

Dar atitudinea față de singurătate rămâne profund ambiguă: de exemplu, aventurierii și călătorii solitari au parte de admirație, iar practicile spirituale budiste, care presupun singurătate și tăcere, se bucură de tot mai mult interes.

După o încercare de a combate aceste prejudecăți, autoarea trece la o scurtă istorie a evoluției atitudinilor față de singurătate în civilizația occidentală: utilitatea socială/serviciul public erau privite ca bine suprem în Roma antică, dar această atitudine a fost, treptat, înlocuită de cultul creștin al singurătății monastice; autorii iluminiști au încercat să implementeze, din nou, o morală a utilității publice – care a fost urmată de un nou cult al singurătății în romantism. Se pare că aceste atitudini contrarii față de singurătate se succed ciclic.

În orice caz, singurătatea, argumentează autoarea, nu e deloc ceva nenatural, egoist, și nici chiar ieșit din comun; putem ajunge în situația de a rămâne singuri – sau putem să alegem singurătatea – , însă societatea noastră nu ne-a pregătit în niciun caz să fim singuri. Și anume lipsa de familiaritate cu singurătatea e cea care ne sperie.

A doua parte a lucrării, cea „practică”, e axată tocmai pe confruntarea acestei frici și pe descoperirea avantajelor pe care le poate aduce solitudinea. E un amestec de sfaturi de bun-simț și sugestii neașteptate. Una dintre recomandări e să te deprinzi, încet-încet, cu singurătatea; să ieși singur la o cafea sau la o bere în oraș, în loc să ieși cu cineva; să mergi singur la cinema; să găsești activități plăcute pe care să le poți face singur – de genul alergatu-

lui sau plimbărilor lungi într-o zonă agreabilă. Un paragraf întreg e dedicat reveriei – referința autoarei e la Jung, dar, cu același succes, se putea vorbi și despre Rousseau. Altul – învățării pe de rost a textelor care îți plac, eventual într-o limbă străină; ceea ce înveți pe de rost, spune Sara Maitland, devine parte din tine, la care poți reveni mereu – spre deosebire de simpla lectură, care e întâlnire și dialog cu mintea altcuiva.

How To Be Alone se încheie cu o trecere în revistă a cinci domenii în care singurătatea te poate ajuta – într-un fel, „fructele” singurătății: o conștientizare mai acută de sine, o aprofundare a conexiunii cu natura, o relație specială cu transcendentul (sau ceea ce poate fi numit „viață spirituală”), aprofundarea creativității (pentru care câștigi, așa, și mai mult timp) și un sentiment al libertății/autonomiei.

E reconfortant să citești o apologie a singurătății într-un timp

în care, după cum remarcă autoarea însăși, relațiile – oricât de banale și nesatisfăcătoare ar fi – sunt privite ca ceva indispensabil, iar solitudinea e patologizată.

Și cred că mai mulți cititori s-ar bucura de asemenea texte – reduse ca dimensiuni, meditative și personale în același timp, plăcute la lectură și accesibile, dar și pline de referințe la autori pe care îi cunoști deja sau la unii care îți devin simpatici și pe care începi să-i cauți după aceea. În plus, cel puțin edițiile electronice sunt relativ accesibile ca preț.

Și, sincer, m-aș bucura dacă pe rafturile din librării, alături de lucrări de tipul *Cum să placi în 3 minute* (am văzut cartea cu ochii mei), ar apărea și ceva intitulat *Cum să fii singur* – și de zeci de ori mai bine scrisă.

Sara Maitland, **How To Be Alone**, 2014

opera paginilor pe care le-am scris și publicat acolo.” Ghenadie Nicu: „Grupul de la Bălți n-a avut niciodată probleme cu proprietatea termenilor, n-a cultivat, în chip laș sau interesat, eufemismul, nu s-a sfiit să spună franc, deși a ținut de fiecare dată cu dinții (...) să rămână în marginile eleganței.” Adrian Ciubotaru: „Revista Semn a fost o scurtă primăvară intelectuală (nu degeaba s-a născut pe 1 martie!), un hiat efemer de libertate și normalitate într-un spațiu congelat ca un mamut în calota timpului (...) A fost publicația unor filologi profesioniști cu o viziune clară, coerentă și, în general, solidară asupra literaturii și culturii.”

Ne putem întreba, alături de Eugen Lungu, dacă revista *Semn* va reînvia „din cenușa pizmei și a vendetei prostești”. Nedumeririle și aprehensiunile noastre, legate de soarta revistei și de eventuala ei relansare, se regăsesc într-un interviu al lui Nicolae Leahu, care răspunde mai multor întrebări – voit provocatoare, razante – ale lui Ghenadie Nicu. Redactorul-șef al *Semn*-ului ne surprinde de la bun început cu o atitudine

resemnat-filozofică: „... poate e timpul să recunoaștem că orice revistă are un sfârșit. Mai devreme sau mai târziu, orice drum ajunge undeva. Și, faptul că Semn-ul nu mai apare, desigur că ar avea niște cauze, și interne, și externe. Dar, în momentul în care ne aducem aminte că Dacia literară scotea doar trei numere, ne dăm seama că se poate rămâne în cultură cu numai trei numere.” Apoi, lăsând la o parte melancolia, Nicolae Leahu pune degetul pe rană și vorbește despre cauzele de fond care au condus la situația grea a revistelor basarabene. Mai întâi, accidentul nefericit de-acum doi ani de la ICR: „În asemenea condiții, a conta pe publicitate în revistele de cultură, a conta pe faptul că astăzi mai există un public capabil să-și facă abonamente pe un an de zile ș.a.m.d. este mai degrabă naiv. Dar a striga în gura mare împotriva Guvernului României și a Parlamentului României nu ne-a fost la îndemână nimănui.” E vorba de loialitate, de bună-credință (aș completa eu ideea colegului nostru), dar și de responsabilitate: acest gen de proteste ar fi luat o turnură politică, ar fi oferit prilejuri de exultare cercurilor

antiromânești de la Chișinău. Și enumerarea continuă: lipsa de interes a statului Republica Moldova pentru revistele de cultură, în toți cei peste 20 de ani de existență a acestora; subțirimea publicului cultivat (continuitatea generațiilor în Basarabia a fost frântă de valul de persecuții sovietice), la care se adaugă actualul exod al sărăciei; mentalitatea mercantilă dominantă în anumite instituții, care consideră vandabilitatea drept normă absolută în evaluarea unei tipărituri etc. Dar cea mai revoltătoare, observă Nicolae Leahu, este ipocrizia autorităților de la Chișinău, întrucât parte din fondurile oferite de statul român revistelor de cultură basarabene mergeau spre bugetul de stat al Moldovei, prin impozite, taxe și comisioane bancare: „Să poți fi, pe de o parte, un stat românofob, iar, pe de altă parte, să te guduri pe lângă fel de fel de butoaie, când cu polonicul, când cu lingurița de dohot.”

Un diagnostic bine pus și o amărăciune amplificată de sentimentul insularizării, dar și de memoria atacurilor nedrepte la care a fost supusă revista *Semn* în „presa patriotică” din Basarabia. Pe de altă parte, trebuie să recunoaștem că în

ultimii ani lucrurile s-au mai schimbat. La Ministerul Culturii de la Chișinău constatăm o mai mare deschidere față de cultura scrisă și ne așteptăm să se adopte și la noi un sistem modern, occidental, de finanțare din partea statului a revistelor de cultură, fără tot felul de privilegii și „dispense oficiale”. Singurul criteriu ar trebui să fie valoarea și competența, dacă vrem să facem față într-o competiție de tip european, dacă vrem să ieșim din provincialism, să scăpăm de primitivism și agramatism. Este de neimaginat să nu avem în Nord un *Semn* de marcă, un pilon cultural temeinic, fără de care peisajul nostru revuistic este grav dezechilibrat. Știm că entuziasmul începuturilor e mai greu de menținut (are dreptate Nicolae Leahu), anii trec, apar și alte probleme, sunt cărți de scris ce nu mai pot fi amânate, proiecte de viață care se cer împlinite, dar avem convingerea că o nouă etapă din existența revistei *Semn* este oricând posibilă și, mai ales, necesară pentru sănătatea culturii române din Basarabia.

Vitalie CIOBANU

Despre poezia-respirație cu Maria Pilchin

Vitalie Răileanu: În volumul *Plăcerile secolului al XX-lea*, Robert Hass spune că ritmul în poezie oferă o bază revoluționară prin accesul său direct la inconștient... Când ai început să scrii poezie? Știi că e banal ce te întreb, dar...

Maria Pilchin: Nu există pic de banalitate în această întrebare. Am scris din școala primară. Am scris în două limbi. Și în rusă, chiar dacă astăzi nu e *trendy* să recunoaștem aceasta. În compunerile școlare afirmam că voi deveni poet. De fapt începuturile poeziei sunt mult înaintea primelor texte. Este o sensibilitate pe care o trăiești, probabil, încă din primii ani de viață. Este felul în care reverberezi cu lumea. Este o manieră de proiectare în macrocosm... Este ritmul în care respiri cu lumea...

- Unde începe un poem pentru tine? Faci notițe? Te trezești în miez de noapte?

- Se întâmplă de toate. Am și nopți poetice. Poemul începe din bagatela cotidianului, e acel flash ideatic, o scripă inedită a realității. Îmi place să descopăr poezia, poeticul în jur, îmi place când realitatea mă surprinde, este probabil și un fel jui-sant al meu de a trăi viața și oamenii. Uneori se întâmplă ca un poem să îmi pulseze în tâmpile zile în șir. E un prilej de fericire, dacă vreți. Poate e și o invenție a copilăriei mele, când am învățat să îmi produc, să îmi induc mental Edenul pierdut sau încă negăsit. Am visat de multe ori cu ochii larg deschiși. Nu în sensul poetului romantic. Au fost în viața mea diferite istorii abrazive, care fie trebuia să mă deformeze, fie să mă umple de poezie. Mă bucur că nu s-a întâmplat prima. Să știți că iubesc oamenii, și cine mă cunoaște mai bine, va confirma. Îmi plac oamenii ca idee, ca manifestare, ca esență. Mereu am căutat în ei armonia, de mică aveam mulți prieteni, duceam din casă totul, îmi amintesc de un pom de cais destinat borcanelor cu magiun pentru iarnă, l-am cărat tot pentru prietenii mei, în poala mea. Or, cred că literatura este și un exercițiu de alteritate, dacă nu în primul rând aceasta este... Iată acolo și încep poemele mele, în acea dragoste de oameni, dar nu este una selectivă, florile răului, cele de mucigai mă minunează și ele, e povestea sublimului existențial, dacă vreți.

- Cum crezi că te-ai format ca scriitor?

- Eu sunt un „Martin Eden”. Deși în Basarabia, în sens cultural, cam toți aceasta și suntem. Suntem lăstarii care au rămas după ce marii stejari au fost tăiați. Și asta ne bucură, căci astfel constatăm că rădăcinile au fost bune. În casa noastră s-a citit, mereu a existat cultul cărții. Am citit din

copilărie. Am avut noroc de profesori buni la școală, la liceu, la facultate, dar, fără a supăra pe cineva, principalul meu dascăl a fost viața. O retorică a la Gorki, dar intersecțiile existențiale au fost universitățile mele. Sunt absolventă a două facultăți, dar nu ele m-au format până la urmă, ele au fost un cadru catalizator, un laborator. Nu cărțile, nu cercetările m-au inițiat... Oamenii. Citesc oameni și istorii umane. Dar recunosc, sunt fascinată și de cărțile care reușesc să aducă aproape umanul, acelea și sunt adevăratele cărți, restul e maculatură și orgoliu de parvenitism literar. Oamenii... Diminețile, uneori când am cursuri la prima oră, ca o cucoană cu mofturi și pretenții, iau un taxi și vin la facultate cu el. Un fel de *glamour* snob, de fițe umane, ca să nu zic lene venită din zona confortului personal. Pe care îl avem cu toții – mie însă îmi place să fiu propriul meu inchizitor. Acasă s-ar putea să vin cu cel mai banal troleibuz, să observ oamenii, chiar să le răspund, dacă mă întreabă ceva... Or, oamenii sunt obiectul și scopul suprem al artei, așa cel puțin ar trebui să fie.

- Ți-ai creat propriul sens, recunoscutibil, al versului. Cum s-a întâmplat?

- Dumneavoastră mi-ați selectat prin 2002 niște poeme pentru o antologie de poezie studențească. Observați că am evoluat sau, mai bine zis, m-am metamorfozat mereu. Un critic de la Chișinău, care a citit volumul *Poeme pentru Ivan Gogh*, îmi mărturisea într-o discuție că l-a surprins acolo „o sinceritate frustă”. Recunosc, *mea culpa*, într-adevăr merg pe o poezie sinceră, neelaborată, nu văd în poemele mele o cale de a mă elabora. Pe coperta cărții, poetul și editorul Călin Vlasie menționa că poezia mea „are puternice accente sociale și de conștiință individuală” și îi dau dreptate, dar la fel voi fi de acord și cu afirmația criticului Răzvan Voncu de pe aceeași copertă că această carte a mea de poeme este un „gingaș volum de poezie”. Probabil că poezia este fieful feminității mele, nu mă

simt mai femeie nicăieri decât în poezie. E o refulare poezia, o escapadă din lumea conceptelor tari și dure pe care o trăim și o producem. În rest, pot fi și o femeie dură, calculată, rece, poate, căci aici transpare în mine și absolventa unei facultăți economice. Iată de aici se naște poezia mea. Din contabilitatea rigidă a propriei existențe și dintr-un simț acut al realității. Și, din păcate, toată duritatea despre care vă vorbesc este aplicată mai mult sinelui... o formă a mea de a popula acest pământ pătrat-rotund...

- Ce îmi poți spune despre poemul *Gogomăniile de la ora cinci*? Ce te-a provocat?

- E un poem din volumul meu de poezie, care a apărut anul acesta la *Paralela 45*. Este un poem despre Evul (Mass)Mediu pe care îl trăim, despre dezinformare, despre iubire în acest bruiaj sociopolitic, despre fricile și fobiile politice care ne urmăresc în spațiul nostru interriversan. Este un poem despre iubirea care se întâmplă în pofida tuturor datelor problemei, despre iubirea dintre o româncă și un rus, într-o lume a antagonismelor de tot felul...

- Când vorbești despre stil, în sensul transparenței, al eliberării de excesul de cuvinte sau de naturalețe, la ce te gândești de fapt?

- Cred că stilul nu este constituit doar din figurile de stil și de expresie. Acestea sunt nivelul elementar, stilul este mai mult de atât, este o acutizare a textualității, un erotism al textului, dacă vreți, căci textul, în maniera lui Barthes, este corp. În primul rând corp. Corpul scriitorului, corpul cititorului și corpul ideii. Stilul este femeia frumoasă nu pentru că este frumoasă, ci pentru că te învață ce este frumusețea. Stilul poetic este și miniaturalul, evitarea culorilor active, țipătoare, evitarea machiajului excesiv, a barocului vestimentar al textualității, este eroticul subtil dintre două piese vestimentare și deloc pornografica lipsă de haine textuale. Nu cred că un poem trebuie să șocheze, să scandalizeze nici prin formă și nici prin conținut (iar dacă o și face, trebuie să găsească maniera inedită, dar, ah, atât de greu de găsit). Iată dozarea, proporțiile care evită toate acestea și constituie stilul, în cazul meu. Da, și (auto)ironia, ea poate salva multe, chiar și în poezie.

- Anumiți poeți cer cunoașterea a tot felul de mituri, legende, fapte istorice etc., dar orice fel de poezie ai scrie, se pare că aștepti de la audiență să aibă o anumită pregătire, o cantitate de cunoștințe, despre viață și despre atmosfera timpurilor în care scrii... Tu cum procedezi?

- Am scris o perioadă și poezie intertextuală, livrescă. Mai păcătuiesc și acum. Dar cu măsură. Am lăsat aceste exerciții în grădina literară a fraților mai mari, cea a optzeciștilor. Mai ales că sunt universitară și predau literatură universală, acolo am toată libertatea să sar din text în text în maniera cea mai comparată și mai intertextuală. Am izgonit din poezia mea pe profesoara și cercetătoarea Maria Pilchin. Dar poezia mea nu a devenit astfel mai simplistă, nu, complexitatea ei este însă alta. Una existențială. Nu știu dacă poemele mele sunt accesibile pentru un cititor de cincisprezece ani. Erotismul liric și de orice fel e departe de o estetică acneică sau hormonală a libidoului (aici râd de mine, vai ce cuvinte trădează selecția mea lexicală). Nu vă supărați pe mine, domnule profesor, dar cumințenia nu este virtutea mea, mai ales cea ideatică și uneori cea de limbaj. O știți. Am săvârșit cele mai mari păcate *in mente*, v-o spun ca unui duhovnic. Poezia a fost și este purgatoriul. De aceea, în viața de toate zilele sunt o femeie decentă și cu frică de Dumnezeu. (Râsul poate fi redat doar în textele dramatice? Interviu în forma lui scrisă nu lasă spațiu pentru paralimbaj!)

- Ai încercat vreodată să construiești teorii despre felul în care scrii poezia, precum Charles Olsen? Spații între rânduri, formă, ritm etc.?

- Mai sus am și făcut-o... Dar orice teorie are un punct slab, un călcâi al lui Ahile, așa încât, dacă lovești acolo, totul cade ca un domino. Totuși, fac o poezie a inconștientului, poezia mea este izbucnire. Deși o pot face și la rolă, la spălat vase, în ep centrul menajului cotidian. Poezia mea este ceea ce nu mai poate fi nespus. Dacă nu aș scrie, cred că aș înnebuni. Să știți că Facultatea de Litere, prima mea facultate, mi-a indus un complex, îmi ziceam că nu devin Călinescu și nici Stănescu sau alt mare poet care a existat vreodată. Dar am înțeles că, dacă nu scriu, înnebunesc. Astfel, pentru mine poezia este o formă de normalitate, de fericire, dacă e să dau cuvinte mai mari pe aici.

- Ce poet de azi îți place?

- Mai mulți. Dar am să menționez în mod special aici pe unul singur. Bogdan Lipcanu. Un poet adevărat prin tot ce face și scrie. Doar că noi încă nu ne-am prins. Cred că pe lângă Lipcanu sunt o veleitară. M-a ucis volumul lui „F*ck Tense”, apărut la „Casa de Pariuri Literare”. Aș fi fericită să îi supraviețuiesc și să îi scriu biografia (aici dă glas cercetătorul din mine)... Un Pelevin românesc al poeziei acest Lipcanu de la Bistrița sau de la Cluj sau de la Chișinău (așa cum a venit într-un fel de exil basarabean acum, în căutarea unui spațiu de unde i se trage un bunic)...

- Ce părere ai despre formulele experimentate de poezia actuală?

- Orice experiment își are rostul său. Am toată încrederea în ceea ce se întâmplă acum în poezie, așa cum nu e nimic diferit de ce s-a întâmplat mereu. Găști, grupări poetice (ce mafiot sună), literatură bună, literatură mai puțin bună, produse scrise care nu sunt literatură. Accedere literară. Sunt sigură însă că fiecare generație își va salva nucleul axiologic. Mi se pare că azi poezia scrisă în manieră clasică e mai experimentală decât orice, așa cum e deja un experiment cu timpul și poate chiar cu răbdarea receptorului, care a cam abandonat feuda lui *belle lettres*.

- Se pare că poezia actuală nu poate conține sub nicio formă vreun sentiment real...

- Nu cred așa. Doar că forma de a exprima acest sentiment este alta. Povestea lui Eco cu citatul prin care spui că iubești așa cum a spus-o deja cineva. Poezia este simțire. Dar și expresie a acesteia. Expresia se modifică. În unele epoci mai emfatică, mai retorică, în altele mai ironică, mai jucăușă, mai mistică, dar sentimentul rămâne. Poezia este un exercițiu de respirație, acel suflu în timpul fugii spre linia de sosire, în timpul actului erotic, în timpul unei nașteri, în prima clipă de viață, în timpul morții, dar e respirație, acea simțire a lumii în care vii, ești sau din care pleci...

Chișinău, aprilie 2015

Inelele lui Sebald

În august 1992, când zodia Câinelui se apropia de sfârșit, am pornit să bat cu piciorul comitatul Suffolk, din estul Angliei, în speranța că aş putea scăpa de golul ce se lăţea în mine după ce terminam o lucrare mai mare. Această speranță mi s-a şi împlinit până la un anumit punct, căci rareori mi s-a întâmplat să mă simt mai în largul meu ca atunci când hoinăream ore şi zile în şir prin

de
Răzvan Mihai Năstase

regiunile numai răzleț populate împrăştiate de-a lungul ţărmlui. Pe de altă parte, însă, mi se părea acum că vechea supersti-

accident rutier.

Scriam cu câţiva ani în urmă în paginile *Contrafortului* despre o primă traducere în română a unui volum semnat de W.G. Sebald, *Austerlitz*, apărut la Curtea Veche Publishing, în colecția Byblos. Vânzările volumului nu au fost deloc spectaculoase, cititorii fiind, foarte probabil, speriați de un soi de scriitură extrem de aparte, greoaie chiar, la prima vedere. Din fericire, editorii s-au încăpătânat să mizeze pe valoarea romanelor autorului german, astfel încât la Editura Art au apărut în acest an atât **Inelele lui Saturn**, în traducerea lui Vasile V. Poenaru, cât şi o a doua ediție din *Austerlitz*.

Inelele lui Saturn apare în 1995, fiind al treilea şi totodată penultimul roman pe care W.G. Sebald a apucat să-l publice. La o primă vedere, cartea pare un soi de melanj între reportaj, scriere autobiografică, memorii şi eseu. O plimbare prin comitatul Suffolk, unul dintre cele mai estice ale Marii Britanii, îi prilejuieşte naratorului un lung discurs, în care consemnarea realităţilor geografice, fizice sau demografice ale zonei se îmbină firesc cu paralele istorice, trimiteri literare sau panseuri despre artă.

Winfried Georg Sebald, cunoscut ca *W.G. Sebald* sau *Max Sebald*. S-a născut în Wertsch, Bavaria, în 18 mai 1944. Tatăl său a intrat în Reichswehr în 1929, a rămas în Wehrmacht sub naşişti şi a fost şi prizonier de război până în 1947.

Sebald a studiat literatura germană la Universitatea din Fribourg, luându-şi licența în 1965. A fost Lector la Universitatea din Manchester şi lector la University of East-Anglia (UEA). În 1989 a devenit director fondator al Centrului Britanic pentru Literatură. A murit într-un accident de maşină în apropiere de Norwich, la 14 decembrie 2001. Raportul medicului legist, redactat şase luni mai târziu, constata că scriitorul suferise un anevrism şi că murise din această cauză, înainte ca maşina sa să intre pe contrasens, ciocnindu-se de un camion.

Sebald este preocupat în scrisul său mai ales de tema memoriei (personale şi colective), şi de dezintegrarea civilizaţiilor, tradiţiilor sau obiectelor fizice). Îl obsedează de asemenea traumele celui de-al Doilea Război Mondial, Holocaustul şi efectele sale asupra poporului german. Romanele sale sunt remarcabile pentru ciudatul amestec de *fapt* (sau de fapt aparent), *reculegere* şi *ficţiune* – o stare de multe ori punctată de fotografii neclare, alb-negru, creând mai degrabă un contrapunct evocator al naraţiunii decât ilustrând-o în mod direct.

tie că anumite boli ale cugetului şi corpului se înfiripă în noi cu predilecție sub semnul Stelei Câinelui va fi având poate un temei. În orice caz, în perioada următoare am fost preocupat atât de amintirea frumoasei efuziuni, cât şi de cea a florului paralizant de care fusesem cuprins în faţa urmelor distrugerii care mergeau mult în trecut chiar şi în acest ținut îndepărtat.” (p. 7) Astfel debutează penultimul roman al regretatului prozator german W.G. Sebald, care a trecut la cele veşnice în 2001 în urma unui

Ceea ce la început pare a fi o călătorie molcomă printr-un ungher răsăritean uitat al Marii Britanii devine, pas cu pas, un drum în trecut. Realitățile contemporane nu sunt altceva decât suma unor alegeri ale căror urme pot fi urmărite timp de sute de ani, în istoria unui Imperiu care a apus şi s-a fărâmiat încet, dar sigur. Aşa cum inelele planetei Saturn sunt, cel mai probabil, rămăşițe ale unui satelit care a fost distrus cu multă vreme în urmă de atracția gravitațională a gigantului în jurului căruia orbita,

tot așa există rămășițe, bucați disperate de istorie, arhitectură, limbă sau obiceiuri, care atestă prăbușirea unui colos politic – Imperiul Britanic. Există însă şi un al doilea palier de receptare, prozatorul german recurgând discret la o frumoasă metaforă mitologică. „Umbra nopții e trasă pe Pământ aidoma unei trene, şi întrucât după asfințit totul purcede la odihnă, de la un cordon al Pământului la altul, continuă el, ai putea privi în permanență pe planeta locuită de noi numai trupuri culcate, cosite parcă cu coasa lui Saturn şi culese apoi – un cimitir infinit de lung pentru o omenire cu năravul căderii.” (p. 83)

Ca şi în celelalte romane ale sale, una dintre temele fundamentale ale lui Sebald este identitatea, sau mai exact felul în care identitatea este şlefuită de-a lungul timpului de felurite contexte cultural-istorice. Teza e simplă: fiecare om e unic prin bagajul personal de experiențe, amintiri, lecturi. Nimic din toate acestea nu e ceva nou, dar noutatea vine din combinare, din asociații neașteptate, din complementarități imposibil de ghicit. Nevoia permanentă de a scoate în evidență estomparea granițelor identitare se vede şi în obiceiul prozatorului de a nu marca grafic prin ghilimele sau altcumva schimbările de voci narative sau perspective. Cititorul trebuie aşadar să facă un slalom abil printre fraze pentru a înțelege cu precizie cine vorbește. Mai mult, echivocul este trucul stilistic de care

prozator german se folosește cel mai adesea. Felurite gânduri sau considerații pot să aparțină în egală măsură unor voci narative diferite, fapt care conduce indirect la o contopire a identităților şi la o treptată diluare a particularului. Alteori simbolurile sunt mult mai evidente. Iată, de pildă, descrierea aeroportului din Amsterdam (un aeroport fiind în sine un *melting-pot*, un loc în care se pierd identitățile naționale şi se topească într-una singură – cea de pasager): „A doua zi de dimineață clădirea aeroportului din Schiphol era cuprinsă de o atmosferă miraculos de estompată, încât puteai zice

că te afli deja la o bucată de drum dincolo de lumea pământescă. Încetinel, de parcă s-ar fi aflat sub influența unor anestezice ori de parcă s-ar fi mișcat într-un timp deformat, pasagerii umblau prin hale sau pluteau, stând liniștiți pe benzile rulante, către diferitele lor destinații din înălțimi ori adâncimi.” (p. 94)

Cititorul care nu este familiarizat cu scrierile lui Sebald foarte probabil va avea şi un alt soi de șoc – unul grafic. Textul este împănăt din loc în loc cu fotografii, uneori mai mici, dar alteori acoperind o pagină întreagă sau chiar două alăturate. Fie că e vorba de reproducerea unor tablouri faimoase, de fotografii celebre ale unor personalități, sau de poze cu caracter personal nu neapărat reușite din punct de vedere al compoziției, toți acești stimuli vizuali sunt puși în slujba unui

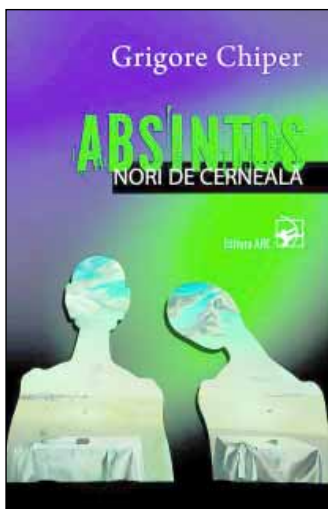
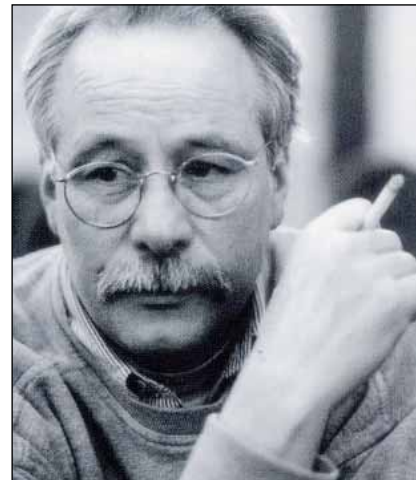
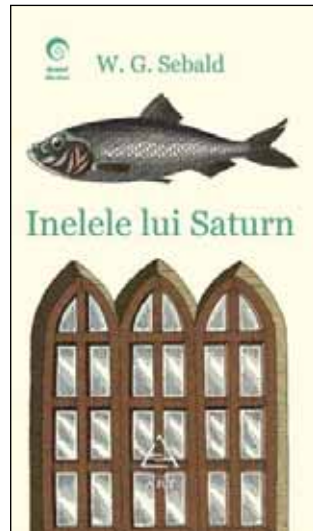
singur scop: potențarea textului. Sebald e conștient de capacitatea literaturii de a stârni imaginația, fiecare cititor închipuindu-și într-un mod foarte personal ceea ce citește, dar simte nevoia unor puncte de inflexiune, a marării unor zone din text care trebuie să rămână pe retină într-un

singur fel şi nu altcumva. Artificiul conduce subtil la un soi de meta-reflecție asupra cărții însăși, astfel încât orice cititor onest ajunge să se întrebe dacă ceea ce are în fața ochilor este sau nu literatură.

Inelele lui Saturn, deși este o carte ceva mai puțin austeră decât *Austerlitz*, e genul de scriere care-și triază cu atenție cititorii. Pentru a duce lectura la bun sfârșit, e nevoie de un pact ficțional de alt soi, dar care,

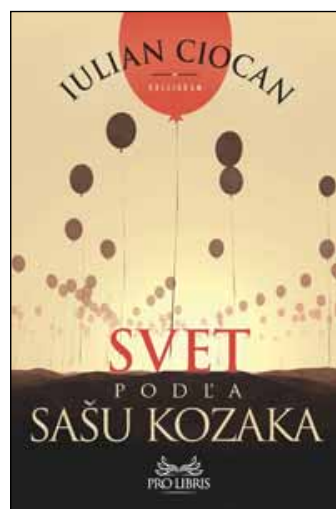
odată acceptat, aduce cu sine delicii enorme. Paralelele şi trimiterile pe care autorul german le face sunt inspirate, seducătoare, iar maniera în care jonglează cu scriitori, citate, concepte sau opere de artă e de o naturalețe dezarmantă. Dincolo de talentul de construcție a frazelor vecin cu obsesia, W.G. Sebald este fără doar şi poate un autor extrem de erudit.

W.G. Sebald, **Inelele lui Saturn**. Traducere din limba germană şi note de Vasile V. Poenaru. Editura Art, București, 2015, 304 p.

Grigore Chiper, **Absintos. Nori de cerneală**. Antologie de poeme în selecția autorului. Editura ARC, 2015

„Poemul lui Grigore Chiper nu e tăvălugul kafkian pe care îl evocă adesea; acela zdrobește realul sub șenile, cestălaț dislocă pentru a reclădi, primul strivește pentru a neantiza, poetul deconstruiește pentru un nou început; nu în visarea romantică, ci în visul lucid, unde totul e fluid, supus năruirii şi reformulării.” (Ioan Holban)

Iulian Ciocan
editat în Slovacia

La prestigioasa Editură Kalligram din Bratislava a apărut recent romanul **Svet podľa Sašu Kozaka** (Țărâmul lui Saşa Kozak), al lui Iulian Ciocan – în acest moment poate cel mai tradus în străinătate prozator basarabean. Versiunea în limba slovacă este semnată de Hildegard Bunčáková. În adnotarea pe care

i-o consacră editura este prezentată pe scurt trama romanului: schimbările demografice produse în perioada perestroikăi şi în anii independenței Republicii Moldova, criza identitară a acestui teritoriu anexat de URSS după război şi supus unor crunte politici de rusificare. Sunt remarcate realismul şi autenticitatea personajelor. Stilul jurnalistic, alert, pigmentat cu umor şi ironie, transformă istoriile imaginate de autor într-o narațiune antrenantă. Felicitări!

(Urmare din pag. 24)

- Şi scrieți o primă variantă completă a cărții?

- Nu. Prima variantă o scriu repede, dar cu multe goluri, cu scene care lipsesc. A doua variantă e de obicei cea mai mare, detaliată, completă. Nu-i lipsește nimic, dar e uscată, rugoasă. La cea de-a treia variantă încerc să-mi recâștig în primul rând spontaneitatea şi să nu pierd esențialul din a doua variantă. Şi nu e deloc ușor.

- Ce program al zilei aveți când scrieți?

- La prima variantă a cărții scriu de obicei câte 5-7 pagini pe zi. La a treia variantă ritmul e mai încet, doar câte trei pagini pe zi.

- Scrieți dimineața, după-amiază sau noaptea?

- Niciodată noaptea. Eu nu cred în scrisul de noapte, pentru că ți se dă ușor şi când recitesc a doua zi, dimineața, ceea ce am scris noaptea nu-mi mai place. Am nevoie de lumi-

na zilei pentru a începe să scriu. Între ora nouă şi zece iau dejunul, citesc şi ascult muzică. După asta scriu şi fac doar o pauză de cafea după amiază. Revin la scris şi închei la şapte seara.

- Când simțiți, când știți că ați terminat de scris o carte?

- Când lucrez la o carte mare ca volum, scrierea ei se întinde pe o perioadă lungă. Îmi ia patru sau cinci ani să scriu toate variantele acelei cărți. Mă simt cu adevărat epuizat când termin munca la o carte.

- Brecht şi-a rescris mereu lucrările. Chiar dacă le publica, nu le considera terminate.

- Nu cred că aş putea proceda la fel ca Brecht. Am putut să scriu *Toba de tinichea* sau *Jurnalul unui melc* doar în perioade speciale ale vieții mele. Au venit aceste cărți, pentru că așa am văzut şi simțit lucrurile atunci. Dacă m-aş apuca să le rescriu, cred că le-aş strica.

Vasile Gârnet

Günter Grass - operă completă

Günter Grass, unul dintre cei mai mari scriitori ai lumii și, după cum afirmă mulți, al doilea mare prozator german din secolul XX, după Thomas Mann, s-a stins din viață pe 13 aprilie 2015 la Gdansk (Danzing), orașul său natal. Interesant este că biografia consemnează drept loc de naștere al scriitorului, pe 16 octombrie 1927, orașul Danzing (Gdansk). Această alternanță a parantezelor în jurul aceleiași localități exprimă „valsul” dramatic al istoriei și al frontierelor pe harta Europei în secolul trecut.

Cartea care l-a consacrat drept un mare romancier este *Toba de tinichea* (*Die Blechtrommel*, 1959), ecranizată de Volker Schlöndorff în 1979, peliculă care a obținut Palme d'Or la Cannes și Oscarul pentru film străin. Personajul, copilul Oskar Matzerath, împlinind vârsta de trei ani, refuză să mai crească și „acompaniază” instaurarea fascismului în Germania bătând asurzitor în toba sa de tinichea. Când cineva încearcă să-i ia jucăria, țipătul înfiorător al copilului face țândări ferestrele. Doar la sfârșitul războiului, când toate rudele sale sunt ucise, micuțul Oscar se hotărăște să crească din nou. O parabolă antirăzboinică și antifascistă copleșitoare. Dacă n-ar mai fi scris nimic altceva, *Toba de tinichea* i-ar fi asigurat autorului un loc de seamă în Pantheonul literaturii.

Dar Günter Grass a fost un talent polivalent (prozator, poet, grafician, sculptor) și un spirit neliniștit, angajat în problematica vremii sale: a pus și și-a pus adesea întrebări incomode. Om de stânga, adept al social-democrației din Germania federală (fiind un timp chiar speechwriter-ul lui Willy Brandt), Grass și-a câștigat renumele de „moralist al națiunii” și de apărător al disidenților din Estul comunist. Acest angajament i-a adus o mare vizibilitate și l-a apropiat de Premiul Nobel, câștigat în 1999. Un Nobel literar pe deplin meritat. Juriul Academiei Suedeze a considerat că romanul *Toba de tinichea* a revigorat, a făcut să renască literatura germană care lănceze de decenii.

Culpa germană din secolul trecut și problematica memoriei, cu golurile ei ascunse și rușinoase, au fost teme care i-au marcat creația literară și activitatea publică. Grass a inventat în limba germană un al patrulea timp – *Vergegenkunft* –, un neologism care mixează timpurile „trecut”, „prezent” și „viitor”. Judecata asupra trecutului depinde de prezent, prezentul e prea repede-curgător, iar viitorul are un contur efemer. Numai un al „patrulea timp” îți permite să le aduni și să lucrezi cu cele trei, spune Grass. O componentă importantă a celui de-al „patrulea timp” este imaginația. În toate cărțile lui, Grass a încercat să aplice această teorie.

În mod surprinzător, Günter Grass a fost împotriva reunificării germane. O Germanie puternică, reunită, fortificată, considera scriitorul, riscă să trezească morbul hegemoniei teutone, să reaprindă angoasele în Europa și printre vecini, față de care Berlinul ar putea avea revendicări teritoriale. Opoziția sa ascundea neîndoienic și motive psihanalizabile: dispărea „estul”, cel pe care Grass în proteja, îl căina, îl ajuta, revărsându-și generozitatea celui

mai bine plasat. Unificarea era, la limită, admisibilă, scrie Grass în jurnalul său *Între Germania și Germania*, dar să le aducă beneficii social-democraților. Numai că Oskar Lafontaine, președintele de atunci al SPD și candidat la postul de cancelar, pierdea teren în fața lui Helmut Kohl, cel care a și cules marele premiu al reunificării.

Critic față de concetățeni, Günter Grass nu a ezitat să-și chestioneze și propria biografie, să-i deschidă sertarele ascunse. În volumul de memorii *Decojind ceapa* scriitorul dezvăluie că la 17 ani s-a înrolat benevol în trupele Waffen SS. Mărturisirea sa a provocat un imens scandal: i s-a reproșat duplicitatea – tocmai el, „moralistul națiunii”! –, faptul că s-a deconspirat după ce a câștigat Premiul Nobel (dacă o făcea înainte, nu-l mai lua)... Lech Wałęsa, fostul președinte al Poloniei, a cerut primăriei orașului Gdansk să-i anuleze lui Grass titlul de „cetățean de onoare”. Misi-ve mâniaoase au fost trimise și la Academia Suedează, pentru a i se retrage Premiul Nobel. Nici unii, nici alții n-au avut câștig de cauză. În această bătălie a învins tonul de asumare lucidă și dramatică a scriitorului.

„Am mărturisit, pentru că nu am mai putut să îndur”.

Devotamentul lui Grass pentru apărarea celor slabi, dorința sa de a vorbi în răspăr, de a neglija tabuurile, l-a făcut uneori să greșească flagrant, l-a pus în situații jenante. Este cazul poemului „Was gesagt werden muss” („Ceea ce trebuie spus”), publicat în 2012, în care scriitorul acuza Israelul (stat nuclear) că ar vrea să distrugă Iranul. O aberație șocantă, care a făcut-o să reacționeze până și pe empatica și răbdătoare cu el Herta Müller: „Günter Grass distorsionează realitatea. Iranul amenință Israelul cu anihilarea, nu invers. În opinia mea, Grass și-a pierdut credibilitatea morală cu ani buni în urmă, din cauza legăturilor pe care le-a avut cu SS-ul nazist”.

Mai degrabă manifest politic, poemul lui Grass nu avea nicio valoare estetică, trădându-i o lipsă de discernământ. După valul de critici care s-a abătut asupra lui

un discurs antiamerican care i-a șocat pe mulți. A fost întrerupt de câteva ori cu replici acide din sală, iar aplauzele de la final au fost diluate de vociferări indignate. A stat la masă mai mult cu delegația rusă, condusă de regretatul Alexandr Tkachenko. Când am dat și eu mâna cu Günter Grass, într-un grup de prieteni, și i-am spus de unde vin (Moldova, România), scriitorul mi-a zâmbit binevoitor și a rostit: „Bessarabia”. Am înțeles resorturile aceluia zâmbet complice câțiva ani mai târziu, când am găsit în volumul său de memorii *Decojind ceapa* un personaj basarabean.

Cum scria Günter Grass

(fragmente dintr-un interviu pentru Paris Review)

- Cum ați devenit scriitor?

- Cred că mediul social în care am crescut m-a influențat în acest sens. Am crescut într-o familie din clasa de mijloc, locuiam într-un apartament mic, de două camere. Eu și soră-mea nu am avut camerele noastre proprii, uneori nici nu aveam un loc pentru noi. În camera de zi, între cele două ferestre, era un colțisor unde îmi păstram cărțile, acuarelele și celelalte. Deseori a trebuit să-mi imaginez lucrurile de care aveam nevoie. M-am deprins foarte devreme să citesc într-o atmosferă zgomotoasă. Am început să scriu și să desenez de la o vârstă fragedă.

- Ce v-a făcut să alegeți în aceea situație cititul și desenul și să nu preferați, să zicem, sportul sau altceva?

- Am fost un mare mincinos când eram copil. Din fericire pentru mine, mamei îi plăceau minciunile, pentru că îi promiteam lucruri minunate. La zece ani mama mi-a zis Peer Gynt. Am început să-mi scriu, să-mi notez minciunile destul de devreme și continui s-o fac și acum. La doisprezece ani am început un roman, am inventat personaje care vor intra și în *Toba de tinichea*. Dar greșeala fundamentală pe care am făcut-o în acel prim roman e că toate personajele mureau la finalul primului capitol. Și mi-am dat seama că nu mai pot continua povestea. A fost prima lecție pentru mine ca scriitor: să fiu mai atent cu personajele.

- Ce s-a întâmplat după ce ați ratat romanul?

- Întâia mea carte a fost una de versuri și desene. Invariabil, primele schițe ale poemului combină desene și versuri. Uneori totul pornește de la o imagine, alteori de la un cuvânt. La 25 de ani am putut să-mi permit o mașină de dactilografiat și să lovesc clapele, să tapez cu două degete. Prima variantă a *Tobei de tinichea* am scris-o la mașină. Acum, când sunt mai în vârstă, am revenit la scrisul de mână, deși mulți dintre colegi folosesc computerele. Așadar, prima variantă a unei cărți astăzi o scriu de mână, cu nelipsite desene de pe marginea foii, a doua și a treia variantă o lucrez la mașina de scris. Termin o carte numai după ce scriu trei variante, de obicei patru, cu multe corecturi.

(Continuare în pag. 23)

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
 6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
 6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
 6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:

- la redacție, achitând în valută sau echivalentul în lei moldovenești al abonamentului;
 - prin virament la:

FUNDAȚIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
 Conturi de decontare:
 MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
 EUR - 2224710SV64519017100,
 cont IBAN - MD64MO2224ASV64519017100
 USD - 2224710SV64518807100,
 cont IBAN - MD26MO2224ASV64518807100
 RON - 2224710SV64519447100,
 cont IBAN - MD91MO2224ASV64519447100

la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale” S.A.,
 Cod BIC: MOBBMD22

Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 81a, MD-2012,

Moldpresa®
 Tu alegi, noi difuzăm!

or. Chișinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
 Fax + 373 22 54 19 74

Redacția revistei "Contrafort" trebuie înștiințată asupra plății efectuate, trimițându-se la **adresa pentru corespondență** a redacției o fotocopie după dispoziția de plată bancară, cu indicarea numelui și a adresei poștale complete a abonatului.